

Міністерство освіти і науки України

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет економіки і управління

НАТАЛІЯ ПРОЦЬ

МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

Конспект лекцій

Луцьк 2024

УДК 336.14(076.5)

П 84

Рекомендовано до опублікування науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 10 від 19 червня 2024 р.).

Рецензенти:

Мирослава Кулинич – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування Волинського національного університету імені Лесі Українки

Місцеві фінанси: конспект лекцій / укладач Проць Н. В. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2024. 180 с. (432134 знаків) слів 53203

У навчальному виданні викладені теоретичні, методичні та практичні основи та матеріали для вивчення курсу, а саме: плани лекцій, перелік основних термінів і понять, питання для самоконтролю, рекомендовану літературу для вивчення курсу. Видання рекомендовано здобувачам освіти першого бакалаврського рівня спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Крім того, методичне видання призначено для здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей, аспірантів, слухачів курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації.

УДК 336.14(076.5)

© Проць Н. В., 2024

© Волинський національний
університет імені Лесі Українки, 2024

Зміст

Вступ	4
Змістовий модуль 1	
Тема 1. Місцеві фінанси у складі фінансової системи України	6
Тема 2. Фінансова політика органів місцевих органів влади	15
Тема 3. Формування дохідної бази місцевих бюджетів	24
Тема 4. Система видатків місцевих бюджетів	36
Тема 5. Міжбюджетні відносини та бюджетне регулювання	42
Тема 6. Ризики і виклики формування та виконання місцевих бюджетів в умовах військової агресії	56
Змістовий модуль 2	
Тема 7. Програмно-цільовий підхід планування розвитку територіальної громади	74
Тема 8. Місцеві позики і запозичення та їх роль у фінансовому забезпеченні місцевих органів влади	82
Тема 9. Фінансовий контроль на місцевому рівні	93
Тема 10. Фінансове забезпечення підприємств комунальної власності	97
Тема 11. Фінанси житлово-комунального господарства	108
Тема 12. Основи організації фінансів місцевих органів влади у зарубіжних країнах	126
	134
Словник-довідник	
Список рекомендованої літератури	152
Додатки	155

Вступ

Освітня компонента «Місцеві фінанси» належить до переліку нормативних дисциплін циклу професійної підготовки бакалавра за освітньо-професійною програмою «Фінанси і кредит» та спрямована на формування у студентів системи компетентностей щодо функціонування територіальних фінансів та бюджетної системи. Вивчення ОК «Місцеві фінанси» проходить у безпосередньому зв'язку з такими навчальними дисциплінами, як «Бюджетна система», «Податкова система», «Бюджетний менеджмент», «Бюджетний процес на місцевому рівні» та ін.

Предметом науки про місцеві фінанси є: фінансові відносини, що виникають на регіональному та місцевому рівнях у процесі формування та використання фінансових ресурсів, які надходять у розпорядження органів місцевого самоврядування.

Метою курсу «Місцеві фінанси» є: з'ясування сутності та ролі місцевих фінансів в економічному і соціальному розвитку країни та адміністративно-територіальних утворень; вивчення механізму їх функціонування.

Основні завдання курсу: вивчення суті та значення місцевих фінансів, засад їх функціонування як одного з дійових важелів економічної політики органів місцевого самоврядування; набуття вмінь аналізувати використання доходів органів місцевого самоврядування.

У результаті вивчення курсу студенти отримують базові знання з організації і функціонування фінансів місцевих бюджетів у взаємозв'язку з Державним бюджетом у бюджетній системі України.

У процесі вивчення освітнього компонента «Місцеві фінанси» студенти набудуть таких компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК02. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК06. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні

ЗК07. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК08. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК)

СК02. Розуміння особливостей функціонування сучасних світових та національних фінансових систем та їх структури.

СК03. Здатність до діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у тому числі бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).

СК08. Здатність виконувати контрольні функції у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СК11. Здатність підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати свою професійну підготовку

Програмні результати

ПР02. Знати і розуміти теоретичні основи та принципи фінансової науки, особливості функціонування фінансових систем.

ПР04. Знати механізм функціонування державних фінансів, у т.ч. бюджетної та податкової систем, фінансів суб'єктів господарювання, фінансів домогосподарств, фінансових ринків, банківської системи та страхування.

ПР05. Володіти методичним інструментарієм діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у т.ч. бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).

ПР14. Вміти абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик фінансових систем, а також особливостей поведінки їх суб'єктів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕМА 1. МІСЦЕВІ ФІНАНСИ У СКЛАДІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1. *Основи теорії місцевих фінансів*
2. *Сутність поняття «місцеві фінанси» та взаємозв'язок з ланками фінансової системи*
3. *Функції та принципи організації місцевих фінансів*
4. *Місцеві фінансові інститути та їх характеристика*
5. *Роль місцевих фінансів в економічній системі держави*

1. *Основи теорії місцевих фінансів*

Наука про місцеві фінанси бере свій початок з другої половини XIX ст., саме тоді відбувся процес остаточного формування місцевого самоврядування.

Протягом XIX—XX ст. розвиток науки про місцеві фінанси був направлений на:

- визначення сутності місцевих фінансів, їх складу та принципів організації;
- еволюція поняття від представлення їх як фінансового господарства територіальних одиниць (господарства місцевих спілок), сукупності умов для задоволення потреб місцевих самоврядних одиниць, матеріальних засобів місцевого самоврядування, доходів і видатків органів місцевого самоврядування і до системи економічних відносин.

Перші згадки про місцеві фінанси, об'єктивність їх існування, поряд із державними фінансами, можна зустріти у роботах таких корифеїв економічної науки як А. Сміт, К. Штейн, Л. Штейн, Р. Гнейст, К. Рау, А. Вагнер та ін.

У своїх працях вони досліджували господарство територіальних громад, зазначали про необхідність надання їм автономії, у тому числі у сфері фінансів.

В Україні, яка входила до складу російської імперії процес формування теорії місцевих фінансів розпочався пізніше, ніж у європейських країнах, а точніше після земської реформи 1864 р., у результаті якої відбулося організаційне, правове та фінансове зміцнення земств як виборних органів місцевого самоврядування.

Перші дослідження сутності місцевих фінансів, бюджетів місцевих спілок, їх місця у державних і місцевих фінансах, принципів місцевого оподаткування з'явилися у другій половині XIX — на початку XX ст., їх авторами були такі вчені: **М. Курчинський, А. Марков, І. Озеров, Л. Ходський, М. Цитович, І. Янжул** та ін. На початкових етапах існування радянської держави науковий інтерес до вказаної проблематики значно зріс у зв'язку з відновленням у 20-х роках XX ст. інституту місцевих фінансів.

У цей період багато економістів досліджували теоретичні засади та практику організації місцевих фінансів: **Н. Белькович, Б. Веселовський, Є. Гловінський, С. Котляревський, Б. Криńska, М. Леонтьєв, С. Лепський, М.**

Мітіліно, П. Озеров, М. Сірінов, М. Соколов, Г. Тіктін, В. Целевич, Є. Яніцький та ін.

У наступні десятиліття **виходять** підручники і навчальні посібники з місцевих фінансів (Н. Ровінського, І. Смірнова, В. Шаврина), у яких було проведено теоретичне обґрунтування суті і ролі місцевих фінансів, місцевих бюджетів, узагальнена практика їх функціонування за роки радянської влади.

В економічній літературі другої половини ХХ ст. з'являється наукові роботи з питань складання місцевих бюджетів, використання бюджетних коштів, вдосконалення міжбюджетних відносин, у тому числі бюджетного регулювання.

Не зважаючи на досить активне дослідження проблематики місцевих фінансів протягом усього часу існування радянської влади, наприкінці 1980-х років сформувався погляд на місцеві фінанси як на категорію, притаманну розвинутих капіталістичним країнам і країнам, що розвиваються. За умов адміністративної системи таке уявлення стало закономірним, адже воно базувалось на жорсткій централізації економіки і відсутності інституту місцевого самоврядування. В Україні процес становлення та розвитку місцевих фінансів почав формуватися під керівництвом Центральної Ради в 1917-1918 роках. Але після ліквідації Центральної Ради робота припинилась.

Самостійний розвиток місцевих фінансів в Україні почав здійснюватися з проголошенням незалежності України та прийняттям перших законодавчих та нормативних актів Верховною Радою України та її урядом. Проте визнання у 1990 р. місцевого самоврядування як територіальної самоорганізації громадян для самостійного вирішення усіх питань місцевого життя, виходячи з інтересів населення, на основі чинного законодавства та власної фінансової бази, спричинило становлення відповідної системи економічних відносин, які лежать в основі місцевих фінансів.

Нині питання місцевих фінансів перебувають у центрі уваги багатьох дослідників пострадянського простору, зокрема вони досліджувалися у роботах вітчизняних авторів (С. Буковинський, О. Василик, В. Кравченко, І. Луніна, Ц. Огонь, К. Павлюк, В. Федосов, І. Чугунов та ін.). У сучасній українській фінансовій літературі вперше поняття місцевих фінансів згадується в навчальному посібнику "Державні фінанси" (1991 р.) за редакцією відомих науковців В.М. Федосова, С.Я. Огородника та В.М. Суторміної.

2. Сутність поняття «місцеві фінанси» та взаємозв'язок з ланками фінансової системи

Розвиток української економічної науки в умовах незалежності, вивчення теоретичних надбань західної фінансової думки, приєднання України до Європейської хартії місцевого самоврядування закономірно позначилося на поглядах вітчизняних вчених щодо місцевих фінансів.

Місцеві фінанси займають важливе місце у фінансовій системі країни поряд з державними фінансами, фінансами суб'єктів господарювання і фінансами домогосподарств.

Головною передумовою існування місцевих фінансів як окремої і специфічної ланки фінансової системи країни є конституційне закріплення інституту місцевого самоврядування — права територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення відповідно до чинного законодавства.

«Місцеві фінанси є важливою фінансово-правовою категорією, в основу якої покладено систему фінансових правовідносин. Ці відносини виникають під час утворення, розподілу та використання місцевих фінансових ресурсів. Функціонування місцевих фінансів як інструменту реалізації місцевого самоврядування регламентується законодавчими, нормативно-правовими та інструктивними документами» .

Місцеві фінанси як економічна категорія — система економічних відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань. Таким чином, у запропонованому визначенні можна виділити такі характерні особливості:

1) зв'язок із більш загальною і вихідною категорією — фінансами, яка, є системою економічних відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту;

2) у процесі здійснення цих відносин відбуваються формування, розподіл і використання централізованих фінансових ресурсів, які головним чином функціонують у фондовій формі;

3) цільова підпорядкованість цієї системи відносин — це забезпечення органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на них функцій і завдань.

Визнаний український вчений О.Д. Василик, який одним з перших почав досліджувати теоретичні і практичні питання місцевих фінансів, підкреслював, що місцеві фінанси — явище об'єктивне, оскільки для здійснення покладених на місцеве самоврядування функцій потребує наявності відповідних фондів фінансових ресурсів у їхньому розпорядженні.

Вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки про місцеві фінанси зробив В.І. Кравченко (автор першого українського навчального посібника з місцевих фінансів), який доповнив низку теоретичних положень, окреслив склад місцевих фінансових інститутів, обґрунтував перспективи їх розвитку та вдосконалення.

За трактуванням науковця, місцеві фінанси представляють систему формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, такі делегованих.

Такий підхід відповідає загально-поширеним уявленням про категорію фінансів загалом, а також дає можливість з'ясувати місце у фінансовій системі країни місцевих фінансів та їх тісний та взаємозумовлений зв'язок з інститутом місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що на таких концептуальних засадах засновані й підходи багатьох економістів, зокрема А.М. Бабича та Л.М. Павлової, до тлумачення поняття місцевих фінансів як *сукупності соціально-економічних відносин, що виникають з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів для вирішення завдань місцевого значення.*

На думку М.А. Гапонюка, В.П. Яцюти, А. Є. Буряченко та А.А. Славкової (авторів навчального посібника "Місцеві фінанси" (К., 2002), *місцеві фінанси є об'єктивною формою економічних відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом вартості ВВП, у процесі яких відбувається формування та використання фондів грошових коштів, призначених для задоволення потреб регіонів країни.*

Місцеві фінанси як система економічних відносин функціонують на основі певних вихідних засад, закріплених у відповідних законодавчих документах, що регламентують діяльність органів місцевого самоврядування.

В навчальній літературі досить часто застосовується поняття "**місцеві фінанси**" яке є тотожним поняттю **фінанси органів місцевого самоврядування.**

Фінанси органів місцевого самоврядування слід розглядати як економічну категорію, що відображає сукупність відносин в створені, та використанні грошових ресурсів місцевого бюджету і спеціальних фондів та фінансових ресурсів підприємств та організацій комунальної власності територіальних громад.

Місцеві фінанси взаємодіють зі всіма іншими ланками і суб'єктами фінансової системи країни в процесі розподілу і перерозподілу валового національного продукту.

Найбільш тісний взаємозв'язок спостерігається з державними фінансами, а в їх складі – з **державним бюджетом**, оскільки він є основним джерелом, з якого надається фінансова допомога місцевим бюджетам у випадках, коли заплановані видатки перевищують доходи, що надходять у розпорядження органів місцевого самоврядування. Крім того, згідно з чинним законодавством місцеві бюджети значною мірою формуються за рахунок загальнодержавних податків і зборів, які повністю або частково зараховуються до їх дохідної частини.

Населення територіальних громад, суб'єкти господарювання всіх форм власності, що там діють, виступають платниками податків та інших обов'язкових платежів, які також формують дохідну базу місцевих бюджетів. За рахунок видатків з місцевих бюджетів проводиться фінансування місцевого

господарства, утримуються соціально-культурні заклади та органи управління, які надають громадянам локальні суспільні послуги.

Місцеві фінанси в межах фінансової системи взаємодіють з фінансовим, у тому числі *фондовим ринком*, — при здійсненні органами місцевого самоврядування місцевих запозичень, а саме у процесі випуску, розміщення, обслуговування та погашення місцевих позик. На етапі становлення і розвитку ринкових відносин така діяльність органів місцевого самоврядування набуває все більшого поширення.

Фінанси підприємств і організацій комунальної форми власності включають в себе майно, кошти на рахунках у фінансових установах та касі підприємства, установи, цінні папери, а також грошові кошти у розрахунках.

Територіальні громади можуть мати у комунальній власності майно і об'єкти спільної власності, створені або одержані згідно з чинним законодавством для виконання спільних проєктів. Частка майна таких підприємств і організацій є також складовою фінансових ресурсів територіальних громад.

3. Функції та принципи організації місцевих фінансів

У сучасній науковій літературі України та країн пострадянського простору місцеві фінанси досліджуються в контексті функцій, завдань і ролі органів місцевого самоврядування. У зв'язку з цим важливими є питання про розмежування повноважень органів державної влади і місцевого самоврядування; обґрунтування доцільності надання окремих державних повноважень органам місцевого самоврядування і гарантування відповідного фінансового забезпечення їх виконання; окреслення складу і визначення обсягів фінансових ресурсів, які надходять у розпорядження органів місцевого самоврядування; забезпечення самостійності й ефективності у їхньому використанні; державна фінансова підтримка місцевої влади.

Зміст місцевих фінансів як системи економічних відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань, детальніше виявляється у функціях, які вони виконують. Як відомо, функції — вияв суті кожної економічної категорії. Говорячи про функції, тим самим розкривається призначення і роль певної категорії.

Оскільки місцеві фінанси не можна розглядати відокремлено від фінансів загалом, а місцеві фінанси виступають як складова фінансової системи країни, то функції фінансів і місцевих фінансів тісно пов'язані між собою, а призначення останніх зумовлено сутністю, функціями і роллю фінансів як однієї з найважливіших економічної категорії ринкового господарства. Місцевим фінансам притаманні такі функції: розподільна, контрольна та стимулююча.

Розподільна функція місцевих фінансів виявляється у порядку формування доходів і видатків місцевих бюджетів, цільових фондів органів

місцевого самоврядування, за допомогою яких проходить складний процес забезпечення їх фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на місцеве самоврядування завдань. Кошти, що акумулюються у місцевих бюджетах і цільових фондах, розподіляються і використовуються на задоволення різноманітних місцевих потреб. Крім того, через систему міжбюджетних відносин фінансові ресурси, зосереджені на загальнодержавному, обласному і районному рівні, перерозподіляються між окремими адміністративно-територіальними одиницями з метою проведення фінансового вирівнювання.

Контрольна функція місцевих фінансів реалізується, зокрема, в діяльності органів місцевого самоврядування при складанні проектів місцевих бюджетів, їх розгляді і затвердженні, а також виконанні і складанні звіту про виконання місцевих бюджетів. Сфера дії контрольної функції **не обмежується місцевими бюджетами**, а включає інші фонди грошових коштів та загалом усі фінансові ресурси та майно, які знаходяться у розпорядженні місцевого самоврядування. Контрольна функція місцевих фінансів спрямована на забезпечення передбачених пропорцій розподілу і перерозподілу фінансових засобів, їх цільове та економне використання.

Стимулююча функція місцевих фінансів полягає у створенні таких умов, за яких органи місцевого самоврядування стають безпосередньо зацікавленими у збільшенні обсягів доходів бюджетів, додатковому залученні надходжень як загальнодержавних, так і місцевих податків і зборів, пошуку альтернативних джерел доходів, ефективному використанні фінансових ресурсів, які надходять у їх розпорядження. Реальним втіленням стимулюючої функції є чинний порядок формування власних доходів місцевих бюджетів, заохочення перевиконання запланованих показників надходжень загальнодержавних податків і зборів, самостійність у використанні додатково залучених коштів та ін.

Аналіз чинної законодавчої бази, яка регламентує функціонування місцевого самоврядування в Україні, дає можливість виділити такі **основні принципи організації місцевих фінансів**, що передбачають:

- обов'язкове розмежування функцій і повноважень між державною владою та місцевим самоврядуванням;
- чіткий поділ доходних джерел, а також видатків між державним і місцевими бюджетами;
- надання відповідних власних доходів місцевому самоврядуванню;
- самостійність у формуванні та використанні фінансових ресурсів;
- державну фінансову підтримку несамоодостатніх територіальних громад, проведення фінансового вирівнювання;
- стимулювання збільшення доходів як державного, так і місцевих бюджетів;

- раціональне та економне використання матеріальних і фінансових ресурсів;
- здійснення постійного контролю за використанням наявних ресурсів;
- гласність та відкритість у формуванні та використанні фінансових ресурсів місцевого самоврядування;
- залучення широких верств громадськості до прийняття рішень щодо формування та використання фінансових ресурсів.

Таким чином, головним призначенням місцевих фінансів є забезпечення фінансовими ресурсами діяльності органів місцевого самоврядування, пов'язаної зі здійсненням ними своїх функцій і повноважень; найбільш повне задоволення потреб населення територіальних громад та якісне надання локальних суспільних послуг; формування стимулюючого механізму щодо раціонального використання наявних матеріальних і фінансових ресурсів, пошуку додаткових джерел доходів.

4. Місцеві фінансові інститути та їх характеристика

Сутність **місцевих фінансів** як економічної категорії та зміст їх основного призначення виявляються у складі **місцевих фінансових інститутів**, до яких належать: **місцеві бюджети, місцеві податки і збори, цільові фонди органів місцевого самоврядування, комунальний кредит, місцеві позики.**

Таблиця 1.1

Система місцевих фінансів

Елементи системи	Структура елементів системи місцевих фінансів
Місцеві фінансові інститути	«місцеві бюджети; місцеві податки і збори; цільові фонди органів місцевого самоврядування; комунальний кредит; -місцеві позики; місцеве господарство; об'єкти комунальної власності» .
Місцеві бюджети	Видатки «поточні, розвитку; на фінансування власних повноважень, на фінансування делегованих повноважень; обов'язкові, факультативні». Доходи «власні, закріплені; податкові, неподаткові» Способи формування доходів «місцеві податки і збори; частки загальнодержавних податків; комунальні платежі; доходи від майна та землі, що належать місцевій владі; доходи комунальних підприємств; кредити; комунальні позики; трансферти».
Суб'єкти	«територіальна громада; органи місцевого самоврядування»
Об'єкти	«фінансові ресурси у фондовій і не фондовій формах»
Взаємовідносини	«між суб'єктами системи; між місцевими фінансами та іншими ланками фінансової системи держави»

Визначальну роль у складі місцевих фінансів відіграють **місцеві бюджети**, які формують близько 80% всіх фінансових ресурсів, відмобілізованих місцевими органами влади. За участю місцевих бюджетів – «податкових, неподаткових джерел, а також міжбюджетних трансфертів (дотацій та субвенцій), що передаються з державного бюджету, місцеві органи

влади можуть ефективно виконувати покладені на них функції і повноваження. Крім того, чинний розподіл доходів місцевих бюджетів створює стимули для їх нарощування місцевою владою для більш повної самореалізації».

Наповнення місцевих бюджетів проводиться на основі Податкового кодексу України, який встановлює види місцевих податків і зборів, яку стягуються до місцевого бюджету.

Перелік **власних і закріплених доходів** визначений у Бюджетному кодексі України на тривалу перспективу, що створює необхідні передумови для розвитку адміністративно-територіальних одиниць і здійснення перспективного планування. Надходження власних доходів не враховуються під час визначення обсягів міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам, що сприяє встановленню безпосередньої заінтересованості органів місцевого самоврядування у нарощуванні дохідної бази. Закріплені доходи місцевих бюджетів становлять основу для визначення податкової спроможності території, їх обсяги впливають на розміри бюджетних трансфертів, що надаються місцевим бюджетам з Державного бюджету України.

Доходи місцевих бюджетів становлять основу фінансової бази органів місцевого самоврядування, тобто є підґрунтям його фінансової незалежності. У зв'язку з цим на сучасному етапі розвитку нашої держави особливого значення набувають питання зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, яке можна досягти перш за все шляхом реформування місцевого оподаткування, запровадження місцевого податку на нерухоме майно, суттєвого розширення прав органів місцевого самоврядування у сфері місцевого оподаткування.

Бюджетні видатки дають можливість розкрити економічну сутність місцевих бюджетів як фінансової бази місцевого самоврядування, існування якого підпорядковано вирішенню основного завдання — забезпечення населення суспільними послугами, всебічний і гармонійний розвиток всіх територій країни.

Структура видатків місцевих бюджетів підтверджує їх чітко окреслену соціальну спрямованість, тому що на соціальний захист і соціальне забезпечення, утримання об'єктів соціально-культурної сфери витрачається більше ніж 70 % коштів місцевих бюджетів України.

Цільові фонди органів місцевого самоврядування, практика функціонування яких за роки незалежності була досить суперечливою. Річ у тому, що у законодавчих актах, які ознаменували відродження місцевого самоврядування на початку 1990-х років, було передбачено право органів місцевого самоврядування утворювати і використовувати позабюджетні фонди. Проте у наступні роки відбувалося поступове згортання сфери їх функціонування шляхом включення до відповідних бюджетів. Згідно з Бюджетним кодексом України створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади АР Крим, органами місцевого

самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається. Цільові фонди органів місцевого самоврядування є іншим самостійним фінансовим інститутом, але також незначним за обсягами джерелом доходів.

Інститут місцевих позик (запозичень). Він має на меті фінансування капітальних видатків через випуск облігацій місцевих внутрішніх позик і фінансування поточних потреб шляхом одержання позик.

В умовах децентралізації відбувається посилення ролі комунального кредиту «як системи відносин, що в них орган місцевого самоврядування виступає як кредитор, позичальник та гарант».

Самостійним інститутом місцевих фінансів є комунальний кредит — сукупність економічних відносин, що виникають між органами місцевого самоврядування, з одного боку, та фізичними і юридичними особами — з іншого боку, за яких місцеве самоврядування виступає частіше у ролі позичальника, рідше — кредитора. Чинне законодавство передбачає можливість створення місцевими радами комунальних банків та інших фінансово-кредитних установ.

Найбільш поширеною формою комунального кредиту є **місцеві запозичення**. У зарубіжних країнах практика місцевих запозичень досить поширена, а облігації органів місцевої влади користуються попитом і довірою у населення, держава всемірно сприяє здійсненню місцевих запозичень.

Контрольні питання

1. *Охарактеризуйте етапи становлення місцевих фінансів.*
2. *З якими ланками фінансової системи взаємозв'язані місцеві фінанси.*
3. *Вкажіть основні функції та принципи організації місцевих фінансів.*
4. *Назвіть елементи системи місцевих фінансів*
5. *Охарактеризуйте місцеві фінансові інститути*
6. *Визначте роль місцевих фінансів в економічній системі держави*

ТЕМА 2. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

2.1 Зміст місцевої фінансової політики

2.2. Принципи організації місцевої фінансової політики

2.3. Механізм та інституційна складова місцевої фінансової політики

2.4. Складові місцевої фінансової політики

2.5. Роль місцевої фінансової політики в забезпеченні розвитку соціально-економічної сфери

2.1 Зміст місцевої фінансової політики

Відповідно поняття фінансової політики пов'язане із заходами держави щодо функціонування фінансів для виконання покладених на неї функцій. З одного боку, в основі цього сегмента політики лежить *визначення цілей і завдань організації фінансових відносин на середньострокову та довгострокову перспективу, а з іншого – створення фінансового механізму, що відображає сукупність форм і методів формування та використання фінансових ресурсів.*

Місцеву фінансову політику необхідно розглядати як складову частину загальнодержавної фінансової політики і самостійну сферу діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй повноважень у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання та фінансових інституцій, громадян і держави з метою вирішення певних завдань та досягнення поставлених цілей (В.Опарін, Фінанси (Загальна теорія)

Сукупність фінансових (розподільчих і перерозподільчих) заходів, які здійснює держава через фінансову систему

Питання формування та реалізації місцевої фінансової політики актуалізуються територіальною диференціацією рівня економічного розвитку та можливостями соціального забезпечення громадян.

Фінансова політика місцевих органів влади муть на стан місцевих фінансів, залежать кількісні та якісні параметри забезпечення суспільного добробуту на місцевому рівні. Відтак цей сегмент політики характеризує систему заходів, спрямованих на мобілізацію й ефективне використання фінансових ресурсів на середньо- і довгострокову перспективу. Формування та реалізація місцевої фінансової політики відбувається у процесі фінансового прогнозування, планування, управління та контролю.

Місцева фінансова політика проводиться в контексті зміцнення засад громадянського суспільства, надання ініціативи населенню у вирішенні питань місцевого значення та розвитку демократичних перетворень. З прагматичної точки зору, її мета зводиться до зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, забезпечення фінансування базових соціальних послуг, удосконалення механізму управління об'єктами комунальної та спільної власності місцевих

органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, розширення їх доступу до ринку позикового капіталу. Важливим аспектом цього сегмента політики є посилення ролі регіонального рівня управління в територіальній організації держави як інституту політичної влади.

Залежно від тривалості періоду, на який розрахований цей сегмент політики, характеру завдань, що вирішуються на конкретному етапі державотворення, вона включає фінансову стратегію та фінансову тактику

2.2. Принципи організації місцевої фінансової політики

Принцип законності означає, що місцева фінансова політика реалізується відповідно до положень нормативно-правового поля, яке регламентує фінансові відносини на місцевому рівні. Місцеві органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування, здійснюючи свою діяльність, розробляючи і приймаючи рішення, мають спиратися на вимоги даного принципу. З одного боку, при реалізації прийнятих рішень вони не повинні виходити за межі власної компетенції, а з іншого – при здійсненні контролю та нагляду за законністю дій учасників фінансових відносин додержуватися правових процедур й використовувати правові засоби.

Принципу децентралізації управління полягає в тому, що місцева фінансова політика має проводитися у контексті поєднання контролю і незалежності місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, наділення нижчих структур повноваженнями при збереженні підзвітності та підпорядкованості. Цей принцип базується на створенні управлінської вертикалі, що пронизує адміністративно-територіальні рівні й забезпечує їх субординацію.

Принцип деконцентрації владних повноважень характеризується тим, що цей сегмент політики має проводитися на засадах чіткого розподілу повноважень і відповідальності між місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування.

Принцип партнерства гласить, що місцева фінансова політика має проводитися в умовах співпраці між центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, недержавними організаціями, суб'єктами господарювання і населенням у процесі реалізації, моніторингу й оцінки виконання завдань даного сегмента політики. На практиці підтримка здійснення державно-приватного партнерства може надаватися за рахунок державних гарантій, органам місцевого самоврядування, виділення асигнувань з державного і місцевих бюджетів тощо.

Принцип публічності та гласності, відповідно до яких результати місцевої фінансової політики повинні оприлюднюватися через засоби масової інформації. Зазначені принципи мають забезпечити залучення громадян до прийняття політичних рішень у фінансовій сфері за рахунок гарантування

високого рівня обізнаності в змістовній та процедурній стороні діяльності місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування.

2.3. Механізм та інституційна складова місцевої фінансової політики

Механізм забезпечення фінансової політики місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування включає:

- *фінансово-економічну* (розроблення програм економічного і соціального розвитку територій на середньострокову та довгострокову перспективи);
- *політико-правову* (формування комплексного механізму правового, науково-методичного та політичного забезпечення фінансової політики)
- *інформаційну компоненти* (створення єдиного інформаційного простору та забезпечення участі громадськості у формуванні фінансової політики).

Елементи механізму реалізації фінансової політики – методи, форми, важелі, інструменти, забезпечення (організаційне, інформаційне, нормативне)

Інституційна складова, яка передбачає формування *системи правового, науково-методичного та політичного забезпечення* цього сегмента політики. Вона містить **формальні обмеження** (правила, закони), **неформальні обмеження** (соціальні норми, прийняті для себе кодекси поведінки), механізми примусу щодо їх виконання. При формуванні фінансової політики місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування формальні обмеження можуть доповнювати неформальні обмеження, підвищувати їх ефективність, знижувати витрати на отримання інформації, впроваджуватися для того, щоби переглянути чи змінити.

До найважливіших законодавчих актів слід віднести Конституцію України, щорічні закони про Державний бюджет України,

Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР.

Податковий кодекс України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI.

Бюджетний кодекс України. Закон України від 08.07.2010 р. № 2456 – VI.

Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження КМУ від 01 квіт. 2014 р. № 333-р.

Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів: Розпорядження КМУ від 23 трав. 2007 р. № 308р. *Офіційний вісник України*. 2007. 4 чер. № 38.

Про утворення та ліквідацію районів. Пояснювальна записка до проекту Постанови Верховної Ради України від 12 квіт. 2020 р.

Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова КМУ від 8 квіт. 2015 р. № 214.

Про внесення змін до методики формування спроможних територіальних громад: Постанова КМУ від 24 січ. 2020 р. № 34.

У Конституції України, прийнятій Верховною Радою України 28 червня 1996 р., дається тлумачення місцевого самоврядування, окреслюються складові матеріальної і фінансової бази місцевого самоврядування, вказуються основні підходи до формування і використання коштів місцевих бюджетів.

У Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні", прийнятому 21 травня 1997 р. на розвиток положень Конституції України та відповідно до вимог ратифікованої Україною у 1996 р. Європейської хартії місцевого самоврядування, визначено систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади його організації та діяльності, правовий статус і відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

Завдяки Європейській хартії про місцеве самоврядування, ратифікованої Україною у 1997 р., з'явилися умови для початку децентралізації бюджетної системи, формування обмежено-автономних місцевих бюджетів та початку процесів бюджетного вирівнювання.

Ст. 9 Хартії визначила, що «органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень, причому їх обсяг має відповідати функціям, які покладаються на місцеві органи влади. Підтримка більш фінансово слабких органів місцевого самоврядування забезпечується процедурами бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів. Основні документи чинної нормативної бази (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Основні законодавчі акти, що регулюють питання місцевих фінансів *

Нормативний акт	Основні положення
Конституція України (28.06.96 р.)	«закріплення інституту місцевого самоврядування в Україні визначення повноважень органів місцевого самоврядування, матеріальної і фінансової основи самоврядування гарантування фінансування державою делегованих повноважень» У Конституції України 1996 р., встановлено, що «матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Держава бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою».
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»(21.05.97р.)	«визначення принципів місцевого самоврядування закріплення повноважень органів місцевого самоврядування (рад, їх голів, виконавчих органів), а також організаційно-правову, матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування»

	«Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (1997 р.) дає визначення місцевому самоврядуванню: <i>це гарантоване право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і Законів України»</i>
Бюджетний кодекс України (22.06.01р., 8.07.2010р.)	«визначення складу місцевих бюджетів розподіл доходів і видатків між бюджетами формування процедури міжбюджетних відносин визначення порядку розрахунку базової дотації визначення порядку організації місцевих запозичень встановлення відповідальності і контрольних повноважень всіх учасників бюджетного процесу» Визначає основні засади бюджетного процесу, системи бюджетного контролю, в тому числі і державні та місцеві борги, трансферти, наповнення та використання місцевих бюджетів тощо. Так, розділ 3 повністю присвячений місцевим бюджетам. Розділ 4 повністю присвячений міжбюджетним трансфертам.
Податковий кодекс	Визначає правовідносини, що стосуються особливостей збору місцевих податків та зборів, а також частини податків та зборів, що передаються на дохід територіальних громад: визначає перелік місцевих податків і зборів, механізм їх справляння, граничні ставки і права органів місцевого самоврядування щодо їх запровадження.
ЗУ «Про Державний бюджет України»	«визначення складу загального і спеціального фондів місцевих бюджетів формування взаємозв'язку між Державним бюджетом та місцевими бюджетами визначення обсягів та особливостей перерахування міжбюджетних трансфертів визначення додаткових положень, що регламентують бюджетний процес»
Закон України «Про добровільне об'єднання місцевих громад»	. Уточнює положення чинних нормативних документів у руслі функціонування ТГ. У разі об'єднання в ТГ громада отримує переваги на рівні міста обласного значення. Такі об'єднання отримують повноваження у сфері громадського правопорядку та будівельно-архітектурного контролю, надають весь спектр адміністративних послуг
Закон України «Про співробітництво територіальних громад»	Визначає організаційно-правові засади співробітництва ТГ, принципи, форми, механізми такого співробітництва, його стимулювання, фінансування та контролю.
Закон України «Про публічні закупівлі»	Визначає порядок, обсяги і правила здійснення закупівель товарів та послуг ТГ.
Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні»	Визначає головні елементи ДФК, у тому числі: завдання, права і обов'язки, функції ДФК.

До прийняття Бюджетного кодексу існував принцип побудови бюджетної системи України, як бюджету в бюджеті, тобто "бюджетної матрешки", коли нижній по ієрархії місцевий бюджет включався до вищого, а той що до вищого і за токою послідовністю до державного бюджету.

22 червня 2001 року був ухвалений Бюджетний кодекс України, розв'язав основні попередні проблеми, а саме:

1. Встановивши прямі взаємовідносини між бюджетами він практично усунув "бюджетну матрешку".

2. Жорстко розподіливши дохідні бюджетні джерела серед різних рівнів місцевих бюджетів.

3. «Більш чітко розмежував видатки між ланками бюджетної системи, що дозволило усунути виникнення так званих "непрофінансованих бюджетних мандатів" (наділення державою органів місцевого самоврядування певними зобов'язаннями без підкріплення їх фінансовими ресурсами)».

4. «Установив принципово новий механізм розподілу міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом і місцевими бюджетами: відтепер доходи й видатки місцевих бюджетів поділяються на два кошики і тільки певна частина доходів та видатків (кошик 1) бере участь у визначенні обсягу міжбюджетного трансферту».

5. «Усунув проблему "ефекту витіснення", тепер нарощування місцевою владою власних доходів (кошик 2) не призведе до втрачання саме на таку суму дотації з вищого бюджету, або отримання меншої суми відрахувань від загальнодержавних податків, або відрахуванню більшого обсягу трансферту до державного бюджету» .

Новою редакцією Бюджетного кодексу України (2010 р.) були виправлені численні недоліки існуючого бюджетного законодавства.

БК встановлено «що основними ресурсами, якими можуть розпоряджатись місцеві органи влади, є доходи місцевих бюджетів, у тому числі місцеві податки і збори, цільові фонди, міжбюджетні трансферти. Крім того, Кодекс надає право місцевим бюджетам отримувати позики та запозичення, здійснювати кредитування» .

У Бюджетному кодексі України від 8 серпня 2010 р. визначено низку концептуальних положень, які стосуються місцевих фінансів:

- ✓ розподіл доходів і видатків між бюджетами всіх рівнів і видів,
- ✓ порядок розрахунку бюджетних трансфертів — дотацій вирівнювання місцевим бюджетам з державного бюджету,
- ✓ порядок здійснення місцевих запозичень,
- ✓ джерела формування та напрями використання бюджету розвитку місцевих бюджетів,
- ✓ встановлено відповідальність всіх учасників бюджетного процесу і контрольні повноваження владних органів, у тому числі органів місцевого самоврядування.

2.4. Складові місцевої фінансової політики

Основними складовими місцевої фінансової політики є:

- ✓ бюджетна (заходи, покликані зміцнити дохідну частину місцевих бюджетів, посилити соціальну спрямованість їх асигнувань, створити умови для економічного розвитку територій);
- ✓ податкова (заходи щодо впровадження та визначення порядку сплати місцевих податків і зборів, введення пільгових податкових ставок, звільнення від сплати платників податків);
- ✓ інвестиційна політика (заходи, спрямовані на створення сприятливого інвестиційного клімату, структурну перебудову економіки та підвищення її ефективності за допомогою важелів впливу).

Важливою складовою бюджетної політики органів місцевого самоврядування є *боргова політика*, яка представляє *сукупність заходів щодо здійснення і обслуговування місцевих запозичень, управління місцевим боргом з метою вирішення проблем територіальних громад*.

Основним рушійним мотивом виходу на фінансовий ринок органів місцевого самоврядування для здійснення запозичень є хронічна нестача фінансових ресурсів, необхідних їм для вирішення місцевих потреб; значна фінансова залежність органів місцевого самоврядування від центральної влади; незадовільний, а в багатьох випадках навіть небезпечний стан об'єктів комунальної власності, що потребує вкладання достатньо значних коштів. У ринковій економіці територіальні громади змушені покладатися, перш за все, на власні можливості та ресурси у вирішенні своїх проблем, що також спричинює активний пошук ними альтернативних джерел і способів акумуляції коштів

Основними причинами активізації такої діяльності стали:

- впорядкування законодавчої бази місцевих запозичень, перш за все, у Бюджетному кодексі України, а також в інших нормативних актах;
- стабілізація соціально-економічної ситуації в країні, позитивна динаміка макроекономічних показників, зокрема валового внутрішнього продукту;
- розвиток вітчизняного фінансового ринку, поступове формування його інфраструктури;
- хронічна нестача в органів місцевого самоврядування ресурсів, необхідних для вирішення потреб місцевого господарства;

Як підтверджує практика, функціонування місцевих запозичень має беззаперечні позитивні наслідки для місцевого самоврядування, зокрема:

- місцеві позики виступають додатковим джерелом фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування;
- за допомогою місцевих запозичень досягається відповідність в часі у сплаті коштів та отриманні суспільних послуг;

- місцеві запозичення сприяють підвищенню рівня споживання суспільних послуг населенням;
- місцеві позики сприяють ощадливішому ставленню органів місцевого самоврядування до коштів бюджету;
- місцеві позики забезпечують загальне покращення менеджменту місцевих бюджетів;
- місцеві позики сприяють формуванню груп осіб з кредиторів, які будуть найбільше зацікавлені в ефективності господарювання органів місцевого самоврядування.

Поряд із цим, не можна нехтувати і тими ризиками, які супроводжують процес здійснення місцевих запозичень, вони полягають у тому, що:

- в бюджеті виникають додаткові зобов'язання щодо обслуговування боргу;
- існують ризики, пов'язані з фіскальною, бюджетною, монетарною, валютною політикою держави;
- залучення коштів до бюджету за допомогою запозичень не сприяє відшукуванню інших резервів розширення дохідної частини місцевих бюджетів.

Загалом вітчизняний ринок місцевих запозичень на даний час недостатньо розвинутий, що спричинено недосконалістю діючої нормативної бази, відсутністю досвіду управління місцевим боргом, наявністю значних фінансових ризиків, відсутністю гарантій для кредиторів щодо повернення вкладених коштів.

2.5 Роль місцевої фінансової політики в забезпеченні розвитку соціально-економічної сфери

На сьогодні місцева фінансова політика виконує важливу роль в розвитку соціально-економічної сфери, що обумовлено різноманітними відносинами, що проявляються в процесі їх взаємодії, формування та використання.

Так, місцева фінансова політика:

- забезпечує макроекономічне регулювання, оскільки певна частка валового внутрішнього продукту перерозподіляється через місцеві фінанси;
- сприяє досягненню пропорційності у розвитку територій, через систему фінансового вирівнювання;
- забезпечує реалізацію регіональної політики для розв'язання таких питань, як структурна перебудова економіки, вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів та територіального поділу праці, розвиток місцевого господарства, благоустрій міст;
- здійснюється фінансування більшості видатків, передусім, соціального спрямування;
- впливає на інвестиційну складову місцевих фінансів тощо.

Таким чином, вони здатні характеризувати політику органів місцевої влади, відобразити головні вимоги до органів місцевого самоврядування від державної влади та формувати результати діяльності

Головна особливість фінансової політики місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування сьогодні – спрямованість на ліквідацію наслідків економічної кризи,,,,,,

Напрями реалізації місцевої фінансової політики в Україні

✓ удосконалення системи стратегічного фінансового планування на місцевому рівні

✓ об'єднання фінансових ресурсів з метою вирішення соціально-економічних проблем

✓ підвищення результативності, прозорості та ефективності використання ресурсів

Контрольні питання

1. У чому полягає сутність фінансової політики місцевих органів влади? Чим вона відрізняється від інших сегментів політики?

2. Хто виступає суб'єктами вироблення місцевої фінансової політики та яку роль вони відіграють в її реалізації?

3. Проаналізуйте механізм вироблення фінансової політики місцевих органів влади в умовах військової агресії та фінансово-економічної нестабільності.

5. Обґрунтуйте напрями реалізації фінансової тактики як складової фінансової політики місцевих органів влади, спрямованої на виконання завдань певного періоду.

6. Які проблеми фінансової політики місцевих органів влади характерні для сучасного етапу?

ТЕМА 3 ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

- 3.1. Місцеві бюджети: сутність та структура
- 3.2. Тракткування сутності доходів місцевих бюджетів
- 3.3. Загальні основи класифікації доходів місцевих бюджетів
- 3.4. Розмежування доходів місцевих бюджетів
- 3.5. Склад доходів місцевих бюджетів України
- 3.6. Місцеві податки і збори в системі доходів місцевих бюджетів
- 3.7. Проблеми мобілізації доходів місцевих бюджетів і шляхи їх вирішення
- 3.8. Можливі шляхи збільшення надходжень до місцевих бюджетів

3.1. Місцеві бюджети: сутність та структура

Місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи самоврядування та формуються і витрачаються на відповідній території.

Місцеві бюджети, розглядаються в таких аспектах.

✓ це балансові рахунки доходів і витрат, які мобілізуються і витрачаються на певній території, для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних так і делегованих.

✓ це економічна категорія, оскільки бюджет є закономірним атрибутом будь-якої самостійної територіальної одиниці, наділеної відповідним правовим статусом, основу якої становить система фінансових відносин, а саме:

- відносини між місцевими бюджетами і господарськими структурами, що функціонують на даній території;
- відносини між бюджетами і населенням даної території, що складаються при мобілізації і витрачанні коштів місцевих бюджетів;
- відносини між бюджетами різних рівнів з перерозподілу фінансових ресурсів;
- відносини між місцевими бюджетами і Державним бюджетом.

Вище зазначене, дозволяє зробити висновок, що економічна суть місцевих бюджетів полягає у: формуванні грошових фондів; розподілі і використанні цих фондів; контролі за фінансово-господарською діяльністю бюджетних установ та організацій.

За допомогою бюджетів здійснюється вплив на соціальну, виробничу, інвестиційну, регіональну, зовнішньоекономічну та інші сфери діяльності (рис. 3.1).

Роль місцевих бюджетів в економічній системі держави	
Впливають на	економічний розвиток; – фінансову безпеку; розвиток демократії; – добробут населення.
Використовуються як інструменти	перерозподілу ВВП; макроекономічного регулювання; економічної політики; фінансової та регіональної політики.
В системі фінансів	
У державних фінансах	складова бюджетної системи; інструмент реалізації загальнодержавних програм; джерело фінансування державних видатків; інструмент фінансового вирівнювання.
У місцевих фінансах	фінансова база місцевого самоврядування; фінансові плани територіальних формувань; джерело утримання і розвитку місцевого господарства; джерело фінансування локальних послуг

Рис. 3.1. Роль місцевих бюджетів в економічній системі та фінансах

3.2. Тракткування сутності доходів місцевих бюджетів

Розвиток концептуальних засад доходів місцевих бюджетів тісно пов'язаний із визнанням місцевого самоврядування та розширенням їх фінансової діяльності. Ряд сучасних дослідників подають визначення доходів бюджетів у цілому, охоплюючи одночасно сфери фінансових відносин як на загальнодержавному рівні, так і на рівні місцевого самоврядування. При цьому в літературі доходи бюджетів розглядаються як частина централізованих ресурсів держави, фондів грошових коштів, економічні відносини».

Зокрема, Юрій С. та Бескид Й. під **доходами бюджетів** розуміють частину централізованих ресурсів держави, які необхідні для виконання нею відповідних функцій. У даному визначенні висвітлено сутність як доходів державного бюджету, так і доходів місцевих бюджетів. При цьому основна увага звертається на особливості функціонування даного поняття, зокрема, на вартісний і розподільчий характер, матеріальний зміст і призначення.

Науковці, визначаючи зміст **доходів місцевих бюджетів**, абстрагуються трактуванням їх як економічних відносин, для інших – бюджетні доходи асоціюються з **частиною централізованих ресурсів держави, що зосереджуються у відповідних централізованих фондах грошових коштів**.

Даний термін використовується для визначення різних за своєю природою об'єктів та явищ, оскільки, з одного боку, відображає сукупність особливої сфери фінансових відносин, пов'язаних із формуванням фондів грошових коштів місцевих органів влади, а з іншого – є матеріальним вираженням частини бюджетних відносин у вигляді податкових та неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом і трансфертів.

Доходи бюджету - це **виражені в грошовій формі** відносини власності між державою та юридичними й фізичними особами в процесі вилучення державою частини необхідного і додаткового доходу.

У доходи місцевих бюджетів надходять кошти з державного бюджету у вигляді дотацій і субвенцій, які призначені для фінансування делегованих повноважень органів місцевого самоврядування і проведення фінансового вирівнювання.

Доходи бюджету мають виконувати не лише фіскальні, а й регулювальні завдання: стимулювати зростання виробництва та підвищення його ефективності, забезпечувати соціальний захист населення і розвиток соціальної сфери.

Доходи місцевих бюджетів призначені для виконання завдань, покладених на органи місцевого самоврядування.

Місцевий бюджет відповідно до Кодексу містить надходження і витрати на виконання повноважень органів влади АР Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, що становить єдиний баланс відповідного бюджету. (див. ст. 63.Бюджетного кодексу Структура місцевих бюджетів.)

3.3. Загальні основи класифікації доходів місцевих бюджетів

Доходи бюджету характеризується багатьма специфічними ознаками, які можна класифікувати. (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Класифікація доходів місцевого бюджету

Критерій класифікації	Характеристика
залежно від джерел надходження	податкові; неподаткові; доходи від операцій з капіталом; трансферти
за змістом	закріплені доходи; власні доходи; регулювальні кошти
за методом мобілізації	податкові доходи; неподаткові доходи (доходи від майна та послуг); запозичені кошти (місцеві позики та запозичення)
за ознакою розподілу бюджетного фонду	доходи загального фонду; доходи спеціального фонду
за ознакою періодичності зарахування до бюджету	стабільні (систематичні); разові (у разі самооподаткування)
за характером повноти зарахування до бюджету відповідного рівня	доходи, які зараховуються у повному обсязі; доходи, які зараховуються частково за характером завдань, що встановлюються та виконуються місцевою радою поточні доходи; доходи бюджету розвитку «

Стаття 9. Класифікація доходів бюджету. 1. Доходи бюджету класифікуються за такими розділами: 1) податкові надходження; 2) неподаткові надходження; 3) доходи від операцій з капіталом; 4) трансферти.

Податковими надходженнями визнаються встановлені Податковим кодексом загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори.

Таблиця 3.2.

Види доходів місцевих бюджетів в системі бюджетного регулювання

Види	Характеристика
Власні доходи	– мобілізовані місцевою владою самостійно на основі власних рішень і за рахунок джерел, визначених місцевою владою;
Закріплені доходи	– це одна з форм переданих доходів місцевим органам влади на стабільній, довгостроковій основі, які закріплюються за певним бюджетом;
Регульовані доходи	– це також одна з форм доходів, що передаються центральною владою місцевим органам влади або з бюджетів територій вищого адміністративного рівня до бюджетів нижчого адміністративного рівня.
Передані доходи	– передаються місцевій владі центральною владою або органами влади вищого територіального рівня.

Закріпленими є доходи, які на довготривалій основі передаються до місцевих бюджетів у повному розмірі або у визначеній єдиній для усіх бюджетів частині. За своєю сутністю це загальнодержавні податки, збори або доходи, що традиційно формують дохідну частину місцевих бюджетів (податок з доходів фізичних осіб, державне мито, плата за ліцензії та торгові патенти тощо). Серед закріплених доходів найбільшу питому вагу складає податок з доходів фізичних осіб, надходження якого розщеплюються між державним та місцевими бюджетами.

Власні доходи місцевих бюджетів це доходи, які формуються внаслідок дій і рішень, прийнятих органами місцевого самоврядування. Власними можна вважати доходи місцевих бюджетів, які відповідають таким вимогам є: територіальна локалізованість, безпосередня залежність від діяльності місцевої влади, яка повністю їх контролює і використовує на свій розсуд.

До власних доходів належать: місцеві податки і збори; платежі, запроваджені органами місцевого самоврядування; доходи від комунального майна та підприємств комунальної власності; штрафи та санкції, пов'язані зі справлянням власних доходів. Органи місцевого самоврядування мають певні права щодо запровадження місцевих податків і зборів, встановлення розмірів ставок і надання пільг окремим платникам.

Неподатковими надходженнями визнаються: 1) доходи від власності та підприємницької діяльності; 2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; 3) власні надходження бюджетних установ; 4) інші неподаткові надходження.

Власні надходження бюджетних установ згідно Бюджетного кодексу України належать до доходів спеціального фонду місцевого бюджету, та використовуються на:

✓ покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням послуг, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю;

- ✓ організацію додаткової (господарської) діяльності бюджетних установ ;
- ✓ утримання, облаштування, ремонт та придбання майна бюджетних установ;
- ✓ ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти;
- ✓ господарські потреби бюджетних установ, включно з оплатою комунальних послуг і енергоносіїв;
- ✓ організацію основної діяльності бюджетних установ;
- ✓ виконання відповідних цільових заходів

Трансферти - кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Бюджетний кодекс України, що був ухвалений у 2015 р., докорінно змінив склад та структуру доходів місцевих бюджетів, що обумовлене необхідністю децентралізації бюджетного устрою та побудови ефективної моделі розподілу бюджетних повноважень між органами державної та місцевої влади в напрямі зростання фінансового забезпечення останніх та проведення реформи територіальної організації влади.

3.4. Розмежування доходів місцевих бюджетів

Місцевий бюджет згідно чинного законодавства містить надходження і витрати на виконання повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати становлять єдиний баланс відповідного бюджету, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування.

Доходи місцевих бюджетів згідно БК згруповано за рівнями бюджетів:
 а) АР Крим та обласних бюджетів б) районних бюджетів; в) бюджетів територіальних громад сіл, селищ, міст (у тому числі районів у містах)..

Таблиця 3.3

Система доходів місцевих бюджетів за Бюджетним кодексом*

Фонд бюджету	Групи бюджетів (стаття відповідно до Бюджетного кодексу)
Загальний фонд	Ст. 64. Склад доходів загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад Ст.64 ¹ . Склад доходів загального фонду районних бюджетів Ст. 66. Склад доходів загального фонду бюджету АР Крим, обласних бюджетів
Спеціальних фонд	Ст. 69 ¹ . Надходження спеціального фонду місцевих бюджетів

Таблиця 3.4

Розподіл надходжень податку на доходів фізичних осіб за бюджетами ТГ

Бюджет ТГ	Надходження ПДФО		
м. Київ	40% м.Київ	60% до державного бюджету	
сільських, селищних, міських ТГ	60% до ТГ	15% до обласного бюджету	25% до державного бюджету

3.5. Склад доходів місцевих бюджетів України

Склад доходів місцевих бюджетів, форми мобілізації в них ресурсів залежать від системи і методів господарювання, а також від завдань, які виконує суспільство в той чи інший період. Сукупність всіх видів доходів місцевих бюджетів, що формуються різними методами, складають систему доходів місцевих бюджетів. *Доходи місцевих бюджетів за Бюджетним кодексом подано у додатку А*

3.4. Місцеві податки і збори в системі доходів місцевих бюджетів

З 2015 року ПКУ значно змінив систему місцевих податків і зборів. Деякі були скасовані, а деякі - додані. З введенням в дію Податкового кодексу зникли давні, добре всім знайомі податок з реклами та комунальний податок. **Податок на майно** об'єднує такі податки: податок на нерухомість, плата за землю, податок на авто. З 2019 р. до місцевих податків та зборів належать: податок на майно; єдиний податок; збір за місяць для паркування транспортних засобів; – туристичний збір.

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, запроваджується в Україні вперше. Фактично податок вступив в силу з 2013 року. Платниками податку є громадяни та підприємства, які володіють приміщеннями.

У 2021 фізособи сплачують податок тільки в разі, якщо сукупно належить розмір загальної площі перевищує 120 кв.м. (Для будинку) і 60 кв. м. (для квартири) і 180 кв. м. (при різнотипних володінні). Ставка податку становить не більше 1,5% МЗП за кв. м. (2023 рік МЗ 6700, 2024 8000 грн).

Передбачено доплата за квартиру понад 300м² і будинок понад 500 м² - 25 тис. грн. Громадяни платять податок раз на рік на підставі повідомлення податкової служби, а підприємства щоквартально самостійно здійснюють авансові платежі.

Плата за землю Під назвою земельного податку фактично об'єднані два види податків: земельний податок та орендна плата. Об'єктом оподаткування цим податком є земельні ділянки, які перебувають у власності або оренді, а також земельні паї, які знаходяться у власності. Що стосується сплати податку єдиноподатниками, то в разі, якщо земельна ділянка використовується з метою

підприємницької діяльності, то сплата податку не здійснюється, якщо ж не використовується, то сплата податку обов'язкове.

Ставка податку

- ✓ за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється у розмірі не більше 3 % від їх нормативної грошової оцінки,
- ✓ для земель загального користування - не більше 1 % від їх нормативної грошової оцінки,
- ✓ для сільськогосподарських угідь - не менше 0,3 % та не більше 1 % від їх нормативної грошової оцінки,
- ✓ для лісових земель - не більше 0,1 % від їх нормативної грошової оцінки.

Ст. 274.2. Ставка податку встановлюється у розмірі не більше 12 % від їх нормативної грошової оцінки за земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарювання (крім державної та комунальної форми власності).

Ст. 277. Ставки земельного податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких не проведено

- ✓ за земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів або в межах населених пунктів, встановлюється у розмірі не більше 5 % від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області,
- ✓ для сільськогосподарських угідь - не менше 0,3 % та не більше 5 % від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області, а
- ✓ для лісових земель - не більше 0,1 % від нормативної грошової оцінки площі ріллі по АР Крим або по області.

Транспортний податок

Об'єктом оподаткування транспортним податком визначено легкові автомобілі, які одночасно відповідають таким критеріям:

- з року їх випуску минуло не більш ніж 5 років (включно);
- середньоринкова вартість авто становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати (МЗП), установленної станом на 1 січня податкового (звітного) року .

Платниками транспортного податку є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які мають зареєстровані в Україні власні легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 01 січня податкового (звітного) року. У 2023 році - це 2 512 500 грн, у 2024 р. _ 2662500 грн.

Податок сплачують за місцем реєстрації авто і зараховують до відповідного бюджету

Підставою для сплати є податкове повідомлення-рішення про сплату суми податку разом з детальним розрахунком суми податку та відповідні платіжні реквізити, яке надсилаються платнику податку контролюючим органом до 1 липня року базового податкового (звітного) періоду (року).

Єдиний податок.

Відповідно до [статті 293](#) Податкового кодексу, ставки Єдиного податку для платників I групи встановлюються у % до розміру ПМ для працевдатних осіб, встановленого законом на 1 січня звітного року.

Фіксовані ставки Єдиного податку встановлюються сільськими, селищними, міськими радами. Вони не можуть бути більшими за **10% від прожиткового мінімуму** для I групи ФОП та **20% від мінімальної зарплати** для ФОПів II групи.

ФОПи найпоширенішої в Україні III групи обирають між двома ставками:

- 3% від доходу у разі сплати ПДВ;
- 5% від доходу.

Наразі ФОПи I та II групи можуть не сплачувати Єдиний податок, а підприємці III групи мають право платити 2% від доходу.

Пільгу планують скасувати та повернутися до довоєнних ставок уже в липні цього року – Україна [взяла на себе таке зобов'язання](#) перед МВФ у межах нової моніторингової програми.

Окрім того, для всіх трьох груп ставка Єдиного податку може встановлюватися на рівні 15% за таких умов:

- до суми перевищення обсягу доходу;
- до доходу, отриманого від провадження діяльності, не зазначеної у реєстрі платників єдиного податку, віднесеного до першої або другої групи;
- до доходу, отриманого при застосуванні іншого способу розрахунків. Платники Єдиного податку I-III груп повинні здійснювати розрахунки за відвантажені товари (виконані роботи, надані послуги) виключно в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій);
- до доходу, отриманого від здійснення видів діяльності, які не дають права застосовувати спрощену систему оподаткування;
- до доходу, отриманого платниками першої або другої групи від провадження діяльності, яка не передбачена у підпунктах 1 або 2 пункту 291.4 [статті 291](#) Податкового кодексу.

Так, платники Єдиного податку I групи – це фізичні особи-підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню.

До II групи відносяться фізичні особи-підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, зокрема побутових, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства.

До речі, до оподатковуваного доходу не включається сума нецільової благодійної допомоги, зокрема матеріальної, що надається резидентами – юридичними або фізичними особами на користь платника податку протягом звітного року.

Ставки єдиного податку та застосування РРО для ФОП

З 01.01.2024 відповідно до Закону про Державний бюджет України на 2024 рік встановлено наступні місячні розміри:

- прожиткового мінімуму для працездатних осіб - 3028 грн.
- мінімальної заробітної плати – 7100 грн. , 8000 грн

Згідно Податкового кодексу	Ставки
<ul style="list-style-type: none"> • Згідно з Податковим кодексом України граничний обсяг доходу для платників єдиного податку 1-3 груп розраховується з урахуванням МЗП, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року. Отже, у 2024 році розмір доходу для ФОП – платників єдиного податку не повинен перевищувати такі суми: 	<ul style="list-style-type: none"> • для першої групи – 1 185 700 грн;
	<ul style="list-style-type: none"> • для другої групи – 5 921 400 грн;
	<ul style="list-style-type: none"> • для третьої групи – 8 285 700 грн.
Згідно з п.293.1 ст. 293 Податкового кодексу	
<ul style="list-style-type: none"> • ставки єдиного податку для платників 1 групи встановлюються у відсотках до розміру ПМ для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня податкового (звітного) року, 	для ФОП – платників єдиного податку 1 групи - 302,80 грн (не більше 10 % розміру ПМ),
<ul style="list-style-type: none"> • 2 групи – у відсотках до розміру МЗП, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року. Тож, у 2024 році максимальний місячний розмір єдиного податку становить 	для платників єдиного податку 2 групи – 1420,0 грн (не більше 20 % розміру МЗП).
Відповідно до п. 293.3 ст. 293 Податкового кодексу	
<ul style="list-style-type: none"> • відсоткова ставка єдиного податку для платників третьої групи встановлюється у розмірі: 	<ul style="list-style-type: none"> • 3 % доходу – у разі сплати податку на додану вартість,
	<ul style="list-style-type: none"> • 5 % доходу – у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.
Згідно Закону № 2120-IX від 15 березня 2022 р. “Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану” тимчасово, з 01 квітня 2022 року до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, дозволені такі особливості щодо єдиного податку (ЄП):	

Надходженнями від туристичного збору.

Туристичний збір – це збір до місцевого бюджету громади, який має право (але не обов’язок) встановлювати орган місцевого самоврядування на

території відповідної територіальної громади. Його сплачують особи, які тимчасово зупиняються в готелях, кемпінгах, хостелах, турбазах, приватних садибах тощо. **Туристичний збір** установлюють за кожен добу тимчасового розміщення (ночівлі) у розмірі до 0,5 % - для внутрішнього туризму та до 5 % - для в'їзного туризму від розміру мінімальної зарплати для однієї особи за одну добу тимчасового розміщення (пп. 268.3.1 ПКУ). **На 2020 рік до 23,62 грн** (для внутрішнього туризму) і до **236,15 грн** (для в'їзного туризму).

Розмір збору визначає орган місцевого самоврядування в межах до 0,5% мінімальної зарплати (встановленої на 1 січня поточного року) за добу тимчасового проживання – для внутрішніх та до 5% – для іноземних туристів. Безпосередньо справляють та перераховують його до місцевого бюджету юридичні та фізичні особи-підприємці, які надають послуги з розміщення, тобто, ті ж готелі, хостели, кемпінги і т. д.

Збір за місяць для паркування транспортних засобів визначають за 1 кв. м площі земельної ділянки, відведеної для паркування, у розмірі до 0,075 % мінімальної зарплати, що у **2020 році дорівнює 3,54 грн** (4723 грн x 0,075 %) (пп. 268¹.3.1 ПКУ).

3.7. Проблеми мобілізації доходів місцевих бюджетів і шляхи їх вирішення

За структурою податкових надходжень місцеві бюджети України найбільше подібні до польських. Однак, в Україні, на відміну від Польщі, вага ПДФО перевищує три чверті усіх зібраних до місцевих бюджетів через податки і збори коштів. Така висока питома вага цього податку пояснюється тим, що єдиний податок в країнах Європи не існує. Натомість доходи самозайнятих осіб там оподатковують на загальних підставах із застосуванням за підсумками року податкового відшкодування. Тому, надходження від єдиного податку – віднесені нами до групи інші податки – можна прирівняти до ПДФО. А, зважаючи, що в структурі загальних податкових надходжень єдиний податок становить майже 13%, отримуємо чи не єдине насправді значуще джерело наповнення місцевих бюджетів в Україні – ПДФО. За умови зменшення заборгованості з оплати праці, частка ПДФО в структурі може сягнути ще вище.

Серед інших джерел, які в окремих країнах є вагомими в наповненні місцевих бюджетів, варто вказати на оподаткування транспортних засобів (Італія, Чехія, Польща) та оподаткуванні фінансових і капітальних трансакцій (Франція).

ПДФО, як основа наповнення місцевих бюджетів України, – джерело доволі стабільне, якщо дивитись загалом по країні. Однак його висока частка в окремо взятій громаді вказує на сильну залежність її бюджетних надходжень від наявності бізнесових структур та офіційної зайнятості.

Можливі шляхи збільшення надходжень до місцевих бюджетів

Ключовою умовою досягнення відносної автономності та посилення **відповідальності органів місцевого самоврядування** є перегляд структури оподаткування в користь закріпленої за місцевими бюджетами частини загальнодержавних податків, а також місцевих податків і зборів. На сучасному етапі місцеві податки і збі загальне податковий тягар психологічно менш помітним, відобразити різноманітність форм доходів, впливати на споживання і накопичення. Крім податків, які мають виражений фіскальний характер, поширення мають платежі, функції яких полягають у відображенні політики місцевих органів управління. Це, перш за все, санкції, спрямовані на захист навколишнього природного середовища, підтримання порядку і чистоти міст, ліквідації самочинно влаштовуються на проїжджій частини вулиць і дворових територіях стоянок автомобілів.

У США спеціальним податком обкладаються компанії, що виробляють ємності для рідин без їхнього повторного використання (мається на увазі тара, що йде після використання продукції до відходів). У розвинених країнах широко поширені податки на заняття торгівлею, на фонд заробітної плати, на надання різних ліцензій, на полювання і рибальство, на кар'єри, на рекламу, на собак, на розваги та видовища, на подарунки, на володіння додатковим житлом, на споживання енергії і енергоносіїв, плата за проїзд по дорогах.

У деяких містах стягуються ***незвичайні податки***, наприклад в Арканзасі з 2005 р введений податок на пірсинг і тату.

В Україні до прийняття Податкового кодексу стягувалося 16 місцевих податків (зборів). Причиною скасування більшості з них (за право проведення кіно- і телезйомок, за участь в бігах на іподромі і виграш, з власників собак, за право використання місцевої символіки та ін.) вказується мале фіскальне значення при великих адміністративних за витратах. Доцільно **повернути податок на рекламу**, оскільки на цій основі в деяких містах, наприклад, у Львові, створювалися дієві системи контролю та обслуговування вуличної реклами (в тому числі з використанням люмінесцентних ламп).

Можна рекомендувати ввести в Україні *місцеві податки і збори на видовища, на утилізацію побутових відходів або на прибирання сміття, податок на полювання і рибальство, на ведення кар'єрних робіт, на ветеринарне обслуговування домашніх тварин, на осіб, які мають у власності дві квартири або більше, на право розміщення офісів в центральній частині міста*. Всі ці податки ефективно використовуються в раз кручених країнах.

Також можна спробувати збільшити власні доходи місцевих бюджетів за рахунок податків на цінні папери (на емісію акцій і облігацій), на біржові операції, грошові капітали, приріст ка живила.

Збільшення питомої ваги місцевих бюджетів у структурі зведеного на сучасному етапі можливо лише за рахунок закріплення за ними стабільної

частини загальнодержавних податків, неврахованої при розрахунках міжбюджетних трансфертів.

У різних країн застосовуються різні види міжбюджетних трансфертів, які можуть бути представлені дотаціями, субвенціями, бюджетними позичками, переданими доходами, субсидіями, взаєморозрахунки та іншими видами фінансової допомоги.

Розглянемо один із прикладів формування дохідної частини місцевих бюджетів країн Східної Європи. Доходи місцевих бюджетів в Східній Європі формуються за рахунок *місцевих податків і зборів, неподаткових доходів, регулюючих доходів і коштів фінансової допомоги*. Частка власних доходів місцевих бюджетів в країнах Східної Європи коливається в межах 10-15%, причому з них місцеві податки забезпечують близько 5-7%, тоді як неподаткові доходи близько 5-8%.

В останні роки спостерігається тенденція збільшення неподаткових доходів, за рахунок здійснення активної діяльності місцевих органів влади. Регулюючі доходи (прибутковий податок і податок на прибуток) становлять близько 45-50% всіх доходів місцевого бюджету.

Трансферти в країнах Східної Європи займають вагоме місце у формуванні доходів місцевих бюджетів і становлять близько 30-35% дохідної частини місцевих бюджетів.

Вивчаючи досвід Угорщини можна констатувати той факт, що тут муніципалітетам надано право введення *місцевих податків*. В інших країнах, наприклад в Чехії муніципалітети не маю право вводити податки, в Болгарії не мають право адмініструвати місцеві податки.

Проведений аналіз свідчить про те, що більшу частину надходжень по місцевих податків забезпечують надходження з податку з продажів, так їх частка в власних доходах бюджету становить близько 70-80%.

Важливе значення в структурі місцевих податків займає *податок на майно*, на частку якого доводиться 1/10 частина всіх надходжень до місцевого бюджету.

Незначні надходження до місцевого бюджету забезпечують надходження по комунальному податку 3-5%. Однак в останні роки спостерігається тенденція зниження надходжень за цим податком.

Близько 5-7% надходжень забезпечують надходження з туристичного збору, податку на міську землю.

Контрольні питання

1. Сутність та структура місцевих бюджетів за бюджетним законодавством
2. Обґрунтуйте сутності доходів місцевих бюджетів
3. Назвіть основні ознаки класифікації доходів місцевих бюджетів
4. За яким принципом здійснюється розмежування доходів місцевих бюджетів
5. Назвіть основні доходи місцевих бюджетів України за 2020-2024 рр.
6. Яку частку становлять місцеві податки і збори в системі доходів місцевих бюджетів?
7. Вкажіть можливі шляхи збільшення надходжень до місцевих бюджетів.

ТЕМА 4. СИСТЕМА ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ (4 год)

4.1. Тракткування сутності видатків місцевих бюджетів

4.2. Теоретичні основи класифікації видатків місцевих бюджетів

4.3. Розмежування видатків місцевих бюджетів України

4.3.1. Видатків, що здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських *територіальних громад*

4.3.2. Видатки, що здійснюються з бюджету А Р Крим та обласних бюджетів

4.3.3. Видатки місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів

4.4. Бюджет розвитку місцевих бюджетів

4.1. Тракткування сутності видатків місцевих бюджетів

У фінансовій науці відсутні єдині підходи до трактування сутності видатків місцевих бюджетів. У вітчизняній та зарубіжній економічній літературі загальноприйнятим є підхід до визначення сутності бюджетних видатків, що мають економічний зміст, зумовлений суспільним способом виробництва, природою та функціями держави, вони відіграють вирішальну роль у задоволенні потреб соціально-економічного розвитку країни.

Деякі економісти, зокрема, Артус М. та Хижа Н. вважають, що видатки бюджетів «спрямовуються на задоволення найважливіших потреб суспільства у розвитку економіки і соціальної сфери... та характеризують рівень забезпечення потреб діяльності держави.

У Бюджетному кодексі України зазначено, що *видатки бюджету* – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. Даний нормативний документ трактує витрати бюджету як кошти бюджету, тобто акцентується увага на їхній формі. Тому це визначення є недосконалим, оскільки воно не розкриває сутності видатків бюджету як об'єктивного економічного явища.

Отже, видатки місцевих бюджетів – економічні відносини, які пов'язані з розподілом і використанням коштів основного централізованого фонду держави, що перебувають у розпорядженні органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування.

Видатки місцевих бюджетів відображають ті ж соціально-економічні відносини, що й видатки державного бюджету, але на місцевому рівні й з урахуванням регіональних особливостей, функцій і повноважень органів місцевого самоврядування.

4.2. Теоретичні основи класифікації видатків місцевих бюджетів

Існує велика кількість видів видатків бюджетів, об'єднаних спільними критеріями та розрізнених за протилежними ознаками.

Зокрема, у вітчизняній літературі існують різні тлумачення і підходи до таких ознак. Деякі вітчизняні економісти, зокрема Василик О., Романенко О., Юрій С. й інші, вважають, що якісна сторона видатків характеризує економічну природу та суспільне призначення кожного виду видатків, а кількісна визначає їхню величину. Однак потреби українського суспільства, що характеризуються якісною стороною, набагато перевищують її кількісну.

В економічній літературі видатки місцевих бюджетів класифікуються за наступними ознаками:

Таблиця 4.1

Класифікація видатків місцевих бюджетів

Класифікаційна ознака	Видатки
1) за роллю у відтворюючому процесі:	видатки у сферу виробництва, – видатки у сферу надання послуг;
2) за соціально-економічним змістом:	видатки на економічну діяльність, – видатки на соціальний захист, – видатки на соціально-культурне забезпечення, – видатки на управління;
3) за функціональною класифікацією;	«Згідно з Бюджетним кодексом України на 10 груп, залежно від спрямованості бюджетної політики.
4) за відомчою класифікацією;	Класифікація видатків бюджетів за відомчим призначенням здійснюється відповідно до відомчої класифікації, в якій кількість груп тотожна кількості головних розпорядників бюджетних коштів.
5) за предметною (економічною) класифікацією:	поточні, спрямовані на забезпечення простого відтворення діяльності підприємств, установ, організацій, капітальні, що стосуються фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності»
6) за програмно-цільовою класифікацією	поділяються за відповідними бюджетними програмами, що дає можливість посилити фінансовий контроль за цільовим використанням коштів бюджету

Відповідно до Бюджетного кодексу України видатки та кредитування бюджету класифікуються за:

1) бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету);

2) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);

3) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету)»

4) за економічною класифікацією видатків бюджету

Програмна класифікація видатків та кредитування бюджету використовується у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету (місцевого бюджету) формується Міністерством фінансів

України (місцевим фінансовим органом) за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) у бюджетних запитах».

Програмна класифікація видатків та кредитування місцевого бюджету формується з урахуванням типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету, яка затверджується Міністерством фінансів України.

Відомча класифікація видатків та кредитування бюджету містить перелік головних розпорядників бюджетних коштів для систематизації видатків та кредитування бюджету за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів. На основі відомчої класифікації видатків та кредитування бюджету Державне казначейство України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів. **Головні розпорядники бюджетних коштів визначають мережу розпорядників бюджетних коштів** нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням вимог щодо формування єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів і одержувачів бюджетних коштів та даних такого реєстру» [16].

Функціональна класифікація видатків та кредитування систематизує видатки та кредитування бюджету, з функціями виконання яких забезпечує держава, Автономної Республіки Крим чи органи місцевого самоврядування;

Видатки бюджету класифікуються за економічною характеристикою операцій подляються на: *поточні видатки* забезпечують поточне функціонування органів місцевого самоврядування, утримання бюджетних установ (оплата праці працівникам бюджетних установ, нарахування на фонд оплати праці, придбання матеріалів, видатки на відрядження, оплата комунальних послуг та енергоносіїв тощо); *капітальні видатки* пов'язані з розширеним відтворенням і спрямовуються на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності (здійснення структурних економічних реформ у країні, придбання обладнання та предметів довгострокового користування, капітальне будівництво, капітальний ремонт, створення запасів і резервів, придбання землі і нематеріальних активів)».

4.3. Розмежування видатків місцевих бюджетів України

Бюджетним кодексом передбачено критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами. Розмежування видів видатків між місцевими бюджетами здійснюється на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання послуги та наближення її до безпосереднього споживача. Відповідно до цих критеріїв видатки поділяються на такі групи:

Рівні та критерії розмежування видатків місцевих бюджетів (додаток Б)

Ст. 86. Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами

Ст.89. Видатки, що здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських ТГ

Ст. 90. Видатки, що здійснюються з бюджету АР Крим та обласних бюджетів

Ст. 91. Видатки місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів

4.4. Бюджет розвитку місцевих бюджетів

Бюджет розвитку місцевих бюджетів є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів табл.4. 2)

Таблиця 4.2

Склад доходів та видатків бюджет розвитку місцевих бюджетів

<p>Видатки бюджету розвитку</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ погашення місцевого боргу; ✓ капітальні видатки; ✓ внески органів влади АР Крим та органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання; ✓ проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу, за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки; ✓ підготовка земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них державної (до розмежування земель державної та комунальної власності) чи комунальної власності для продажу на земельних торгах та проведення таких торгів; ✓ платежі, пов'язані з виконанням гарантійних зобов'язань АР Крим чи територіальної громади міста; розроблення містобудівної документації на місцевому та регіональному рівнях.
<p>Капітальні видатки бюджету розвитку</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ соціально-економічний розвиток регіонів; ✓ виконання інвестиційний проект; ✓ будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; ✓ будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; ✓ будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства; ✓ збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; ✓ будівництво та розвиток мережі метрополітенів; ✓ придбання вагонів для комунального електротранспорту; ✓ розвиток дорожнього господарства; ✓ придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; ✓ оновлення матеріально-технічної бази комунальних закладів охорони здоров'я, комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів і комунальних закладів охорони здоров'я; ✓ природоохоронні заходи; ✓ інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням.

4.5. Проблеми витрачання коштів місцевих бюджетів і шляхи їх вирішення

«Витрачання бюджетних коштів на місцевому рівні яскраво виявляє зміст основних функцій, які виконують органи місцевого самоврядування.

Зокрема, склад, структура та динаміка бюджетних видатків віддзеркалює регіональні пріоритети соціально-економічного розвитку держави. При цьому специфіка функціонування і особлива роль місцевих бюджетів відображається саме у складі та структурі їх видаткової частини. Бюджетні видатки дають можливість розкрити і дослідити економічну сутність місцевих бюджетів як фінансової бази органів місцевого самоврядування, існування яких підпорядковано вирішенню завдань місцевого значення забезпечення населення державними послугами, всебічного і гармонійного розвитку територій» [16].

«Структура видатків місцевих бюджетів протягом останніх років засвідчує їх чітко окреслену соціальну спрямованість: на соціальний захист і соціальне забезпечення, утримання об'єктів соціально-культурної сфери витрачається більше ніж 70 % коштів місцевих бюджетів України. Проте не зважаючи на те, що фінансування об'єктів соціальної та побутової інфраструктури поглинає лівову частку бюджетних коштів, їх не вистачає не тільки на розвиток даних установ, але і на належне поточне утримання» [26].

«Загалом структура видаткової частини місцевих бюджетів України за останні роки є досить стабільною. Питома вага коштів, які витрачалися на утримання освітніх, медичних й інших закладів соціально-культурної сфери залишалася практично незмінною, зменшення спостерігалось лише щодо видатків, пов'язаних із забезпеченням громадського порядку, безпеки та судової влади, соціальному захисту та соціальному забезпеченню населення. Крім того відбулося деяке збільшення частки видатків, пов'язаних із економічною діяльністю органів місцевого самоврядування, утриманням житлово-комунального господарства. Такі структурні зрушення були спричинені передачею до державного бюджету фінансування окремих видів виплат по соціальному захисту і соціальному забезпеченню населення, а також збільшенням обсягів коштів, які спрямовувалися з місцевих бюджетів на фінансування житлово-комунального, шляхового господарства, об'єктів промисловості, транспорту та підприємств інших галузей економіки». «Загалом же, необхідність проведення реформи у сфері витрачання коштів місцевих бюджетів обумовлена такими проблемами:

- 1) широкий перелік задекларованих державою соціальних зобов'язань;
- 2) нерівномірність темпів соціально-економічного розвитку регіонів;
- 3) недостатній обсяг дохідної частини місцевих бюджетів;
- 4) високий рівень дотаційності місцевих бюджетів» .

«Відповідно до Концепції реформування місцевих бюджетів для підвищення ефективності процесу формування видаткової частини місцевих бюджетів та децентралізації управління бюджетними коштами необхідно:

1) чітко розмежувати на законодавчому рівні видатки на виконання делегованих і власних повноважень органів місцевого самоврядування;

2) конкретизувати видаткові повноваження місцевих бюджетів у галузях бюджетної сфери (окремі видатки на забезпечення функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, культури і мистецтва, соціального захисту та здійснення заходів у відповідних сферах);

3) перерозподілити видатки між державним та місцевими бюджетами;

4) переглянути склад видатків місцевих бюджетів, які враховуються та не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

5) завершити формування бази Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги, для отримання детальної інформації про таких осіб (у тому числі членів їх сімей, що мають право на пільги), перелік пільг, якими вони користуються чи мають на них право, та розмір пільг» [16].

Контрольні питання

1. *Сутність видатків місцевих бюджетів*

2. *Вкажіть за якими ознаками здійснюється класифікація видатків місцевих бюджетів*

3. *Розмежування видатків місцевих бюджетів України за Бюджетним кодексом:*

1) *видатки, що здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад*

2) *видатки, що здійснюються з бюджету А Р Крим та обласних бюджетів*

3) *видатки, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів*

4. *Проблеми формування бюджету розвитку місцевих бюджетів*

ТЕМА 5 МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ ТА БЮДЖЕТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

- 5.1. Система міжбюджетних відносин: зміст, склад і моделі побудови**
- 5.2. Трактуювання сутності міжбюджетного регулювання**
- 5.3. Моделі організації міжбюджетних відносин**
- 5.4 Теоретичні основи класифікації міжбюджетні трансфертів**
- 5.5. Реформування міжбюджетних відносин в Україні**

5.1. Система міжбюджетних відносин: зміст, необхідність, склад і моделі побудови

При наданні суспільних послуг громадянам органи управління різних рівнів взаємодіють між собою, встановлюють, які саме послуги надаються, за рахунок яких коштів вони фінансуються і хто несе відповідальність за їх надання.

Підходи до визначення сутності міжбюджетних відносин

Науковець	Зміст визначення міжбюджетні відносини
Кириленко О.П., 2000	– це система взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень державних органів влади й органів місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів ;
Слухай С., 2003	– це взаємовідносини, що виникають між органами державної влади, місцевого самоврядування, а також між органами місцевого самоврядування щодо розподілу функцій, повноважень, сфер відповідальності у здійсненні видатків та формуванні доходів бюджетів ;
Луніна І., 2004	міжбюджетні відносини – це система взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень державних органів влади і органів місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів ;
Баранова В., 2005	– це фінансові відносини в системі перерозподілу фінансових ресурсів між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо здійснення повноважень органів державної влади і органів місцевого самоврядування, спрямованих на розвиток держави та її регіонів як в економічному, так і соціальному плані;
Лайкам К., 2006	включають поділ і правове закріплення відповідальності за виконання соціальних та економічних функцій; визначення величини видатків, що забезпечують виконання повноважень, закріплених за кожним рівнем бюджетної системи; установлення й правове регулювання джерел доходів бюджетів усіх рівнів
Алексеев І., 2008 рік	є «внутрішніми бюджетними потоками, які відображають перерозподіл доходів і видатків місцевих бюджетів» ;
Кізіма Т., 2009	міжбюджетні відносини – це форма взаємозв'язків і взаємозалежностей між окремими ланками системи місцевих бюджетів, а також між місцевими бюджетами та Державним бюджетом України – головним елементом системи міжурядових фінансових відносин

У більшості трактувань під міжбюджетними відносинами розуміється відносини між органами державної влади та місцевого самоврядування щодо розмежування повноважень та здійснення видатків та отримання доходів з метою забезпечення виконання конституційних функцій держави.

Міжбюджетні відносини є надзвичайно складним явищем і містять у собі, правові, економічні та політичні аспекти.

Правовий аспект, міжбюджетні відносини мають юридично-правовий характер і можуть виникати лише в країнах, де існують суб'єкти публічної влади, відмінні від держави. Такі відносини держави, місцевого самоврядування та інших інститутів публічної влади з приводу задоволення суспільних потреб визначаються конституцією, законодавчими актами та іншими нормативними актами центральної влади.

Економічний аспект міжбюджетних відносин визначається економічними функціями держави та органів місцевого самоврядування і включає:

- 1) розподіл видатків між державним та місцевими бюджетами;
- 2) розподіл доходів між рівнями бюджетної системи;
- 3) розмір трансфертів, що передаються з державного бюджету місцевим бюджетам і з місцевих бюджетів до державного бюджету;
- 4) розмежування державної та комунальної власності;
- 5) публічний контроль за витрачанням коштів.

Політичний аспект проблеми пов'язаний з організацією державної влади в країні, реалізацією державних та місцевих інтересів та можливістю органів державної влади ухвалювати законодавство, яке б максимально збалансовувало державні та місцеві інтереси. Самоврядні одиниці не повинні обмежувати свою діяльність тільки виконанням законних обов'язків, а зобов'язані виконувати також завдання, які впливають з їх публічного характеру і можливості розпоряджатися відповідними засобами.

Зважаючи на економічний зміст цих відносин, іншими вітчизняними науковцями (Лирик О., Луніна І.) міжбюджетні відносини визначаються як «відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів».

Такий підхід використаний і при визначенні терміна «міжбюджетні відносини» у Бюджетному кодексі України. Таким чином, суб'єктами міжбюджетних відносин є центральні органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування різних рівнів. Виходячи з того, органи управління яких рівнів є суб'єктами міжбюджетних відносин, виділяють вертикальні та горизонтальні міжбюджетні відносини.

Вертикальні міжбюджетні відносини виникають між органами державної влади й органами місцевого самоврядування, а також між органами місцевого самоврядування різних рівнів.

Горизонтальні міжбюджетні відносини – міжбюджетні відносини між органами місцевого самоврядування одного рівня. Горизонтальні міжбюджетні відносини зумовлені необхідністю фінансового вирівнювання і передачі фінансових ресурсів з одних регіонів іншим з метою забезпечення суспільних послуг на рівні мінімальних соціальних стандартів.

Міжбюджетні відносини виникають у процесі виконання бюджетів. Передумовою їх існування є необхідність здійснення перерозподілу бюджетних ресурсів усередині бюджетної системи, яка, у свою чергу, спричинена розбіжностями між обсягами коштів, акумульованих у бюджетах різних рівнів і видів та потребою в них.

Підставою для існування цих відносин є:

- 1) визначений у чинному законодавстві держави поділ повноважень між державною виконавчою владою та органами місцевого самоврядування;
- 2) гарантія з боку держави фінансування наданих повноважень органам місцевого самоврядування;
- 3) діючий порядок розмежування доходів і видатків між рівнями бюджетної системи та видами бюджетів;
- 4) фінансова підтримка місцевих бюджетів у зв'язку із значними коливаннями рівнів податкового потенціалу окремих територій та об'єктивними розбіжностями в розмірах видатків» .

Проте основу міжбюджетних відносин становить *розмежування доходів і видатків між рівнями бюджетної системи*, проведене відповідно до розподілу повноважень органів державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. Розмежування доходів, здійснене на єдиних засадах для бюджетів відповідного рівня, не дає можливості збалансувати абсолютно всі бюджети».

Причиною цього є значні відмінності у формуванні доходів та складі видатків бюджетів територіальних одиниць, які спричинені:

- різним рівнем економічного розвитку регіонів;
- різноманітністю природнокліматичних умов;
- різним екологічним станом території;
- особливостями розташування населених пунктів;
- насиченістю шляхами сполучення;
- кількістю населення, його віковим складом;
- сформованою протягом тривалого історичного періоду мережею об'єктів соціальної та побутової інфраструктури і їх станом» .

Вертикальні фіскальні дисбаланси - це невідповідність між обсягами фінансових ресурсів того чи іншого рівня влади, регіонального або місцевого, і обсягами завдань та обов'язків, які на нього покладаються в процесі розподілу компетенції між центральною, регіональною і місцевою владами.

Вертикальний фіскальний дисбаланс означає недостатність фінансових ресурсів певного рівня влади для забезпечення громадських і державних послуг у межах його завдань.

Вертикальні фіскальні дисбаланси можна усунути кількома шляхами:

- центральна влада або влада вищого територіального рівня може взяти частину обов'язків із надання державних і громадських послуг і тим самим зменшити коло обов'язків того рівня влади, в якого виник вертикальний фіскальний дисбаланс;
- запровадження тим рівнем влади, який має вертикальний фіскальний дисбаланс, додаткових податків;
- передача центральною владою частини своїх податків територіальному рівню влади, що має такий дисбаланс;
- за рахунок надання центральною владою грантів, субсидій та інших трансфертів.

Горизонтальний фіскальний дисбаланс - це невідповідність між обсягами фінансових ресурсів однієї або кількох територіальних одиниць одного рівня обсягу завдань, які на них покладаються і які забезпечуються іншими територіальними одиницями цього рівня.

Горизонтальний фіскальний дисбаланс виникає тоді, коли:

- одна або кілька територій того ж рівня не мають достатніх фінансових ресурсів для надання державних і громадських послуг в обсягах, що надаються іншими територіями відповідно до певних стандартів;
- існують так звані бідні і багаті території .
- деякі території мають більші потреби, ніж інші;
- існує більш висока вартість державних і громадських послуг у межах одних територій порівняно з іншими.

Горизонтальні фіскальні дисбаланси можна усунути вищими податковими ставками в межах відповідних територій. Але це буде несправедливо стосовно населення цих територій. Тому держава зобов'язана долати такі дисбаланси в рамках політики фінансового вирівнювання

Таким чином, складовими системи міжбюджетних відносин є:

- 1) розмежування видатків бюджетів відповідно до розподілу повноважень між державною владою і місцевим самоврядуванням;
- 2) забезпечення бюджетів доходами, достатніми для виконання покладених на них завдань;
- 3) підтримка «бідних» у фінансовому розумінні територій (і відповідних бюджетів);
- 4) вилучення коштів у відносно «багатих» у фінансовому розумінні територій (з відповідних бюджетів);
- 5) різні форми взаємовідносин, що виникають у процесі виконання бюджетів (векселі, взаємозаліки, бюджетні позички тощо).

На основі розподілу доходів і видатків за рівнями бюджетної системи відрізняють централізовану та децентралізовану моделі міжбюджетних відносин.

5.2. Тракткування сутності міжбюджетного регулювання

Комплекс проблем регіонального розвитку в Україні зумовлює необхідність посилення регулюючого впливу держави на процеси територіального відтворення з метою забезпечення рівномірного постачання суспільних благ, подолання депресивності окремих територій, сприяння соціально-економічному розвитку регіонів. Важливе значення при вирішенні цього завдання надається регулюванню міжбюджетних відносин, яке на сьогодні є неефективним і потребує вдосконалення.

У цьому зв'язку можна зауважити, що в Бюджетному кодексі України дещо звужено трактується регулювання міжбюджетних відносин, мета якого полягає в забезпеченні «відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, та бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень». У такій інтерпретації регулювання міжбюджетних відносин практично охоплює лише дві складові системи міжбюджетних відносин: розмежування видатків та доходів між різними бюджетами.

Міжбюджетне регулювання є важливим засобом впливу на соціально-економічний розвиток регіонів, рівень їх фінансової забезпеченості, зменшення міжтериторіальних диспропорцій, інструментом реалізації загальнодержавних інтересів на регіональному рівні. Добре розроблена система міжбюджетних відносин сприяє підвищенню політичної відповідальності, економічної ефективності та відкритості управлінських рішень, результативності функціонування державних інститутів і розвитку фінансової інфраструктури.

Економічні фактори регулювання міжбюджетних відносин стосуються принципів визначення організаційних основ взаємовідносин між державними органами влади та органами місцевого самоврядування з приводу розподілу доходів і видатків за рівнями бюджетної системи.

Реалізація міжбюджетних відносин, у тому числі розмежування доходів та видатків, визначаються державним устроєм країни. В унітарних державах фінансові відносини будуються між двома рівнями влади - органами державної влади та місцевими органами влади, у федеративних державах - між трьома - органами державної влади федерації, органами влади суб'єктів федерації та органами місцевого самоврядування.

Моделі організації міжбюджетних відносин:

В теорії та практиці управління місцевими фінансами розрізняють такі моделі організації міжбюджетних відносин:

- концепція субсидіарності;
- бюджетний унітаризм;
- бюджетний федералізм»

Концепція субсидіарності полягає в партнерських відносинах між центром та регіонами (місцями) в частині надання фінансової допомоги для розв'язання тих проблемних питань, які краще розв'язувати на нижчому рівні для отримання максимально ефективного результату. При цьому окреслення державою певного кола повноважень місцевих (регіональних) органів влади та фінансова допомога з центру мають сприяти підвищенню фінансової автономії на місцях.

Бюджетний унітаризм - це модель організації міжбюджетних відносин, яка характеризується **бюджетною централізацією**, надходженням більших податків до державного бюджету, встановленням єдиних стандартів громадських послуг та проведення єдиної політики щодо розв'язання проблем бюджетної забезпеченості з центру на місця. При цьому органи виконавчої влади та місцевого самоврядування позбавлені самостійності та стимулів у нарощуванні доходів бюджету та їх витрачання.

Модель фінансових відносин - **бюджетний федералізм** - є повною протилежністю концепції бюджетного унітаризму і передбачає помітну автономію бюджетів різного рівня, охоплює систему політичних, правових, організаційних, фінансово-економічних відносин щодо законодавчого розмежування повноважень і сфер відповідальності між органами влади різного рівня та наділення їх адекватними фінансовими ресурсами для розвитку підпорядкованих територій.

Таким чином, бюджетний федералізм має на меті розв'язувати не тільки питання перерозподілу фінансових ресурсів між різними рівнями бюджетної системи, а й забезпечити вирівнювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, їх самодостатність, стимулювати зусилля територіальних громад на нарощування економічного потенціалу.

Бюджетний федералізм як форма організації міжбюджетних відносин має будуватися на таких принципах:

- **автономія** бюджетів усіх рівнів (наділення кожного рівня влади та управління власними доходами та правом самостійно визначати напрями їх витрачання);

- чіткий **розподіл видаткових повноважень** та бюджетної відповідальності між державними та місцевими (регіональними) органами влади;

- згладжування **вертикальних і горизонтальних фіскальних дисбалансів** за допомогою різних інструментів.

Дотримання цих принципів обумовлює розв'язання проблеми фінансового вирівнювання бюджетних можливостей органів державної та місцевої влади».

Централізована модель, у першу чергу, характеризується **авторитарним** з боку держави розподіленням податкових повноважень і наданням фінансової допомоги місцевим органам. Позитивними рисами централізованої моделі є спрямування фінансових ресурсів на досягнення

загальнодержавних пріоритетів, забезпечення єдності бюджетної системи, керуваність процесами міжрегіональних переливів виробничих факторів задля підтримання рівномірного розвитку регіонів. Водночас, надмірна централізація повноважень призводить до неефективності роботи центральних органів влади, бюрократизації, нерозвиненості інститутів громадянського суспільства.

Централізованій моделі міжбюджетних відносин протиставляється децентралізована, за якої відбувається чіткий розподіл функцій між органами різних рівнів, місцеві органи наділяються самостійністю у формуванні власної дохідної бази, її розподілі та використанні. При цьому важливим є дотримання принципу *субсидіарності*, який проголошено Європейською хартією місцевого самоврядування: максимальне наближення надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача. Головним недоліком децентралізованої моделі є ускладнення дій центрального уряду по досягненню макроекономічних цілей, підтриманню збалансованого розвитку окремих регіонів» .

В Україні було прийнято *децентралізовану* модель міжбюджетних відносин, як і в інших країнах із перехідною економікою. Проблемою при цьому є встановлення такого рівня децентралізації видаткових повноважень і повноважень щодо збору податків, який би відповідав політичним та економічним інтересам держави в цілому. Для України оптимальним є такий варіант побудови міжбюджетних відносин, при якому встановлюється максимально допустимий рівень самостійності місцевих органів за збереження принципу бюджетного унітаризму, під яким розуміється єдність правової бази, регулювання бюджетних відносин, бюджетної класифікації, порядку виконання та ведення бухгалтерського обліку й звітності» .

Види бюджетного федералізму подані в таблиці 5.1 .

Таблиця 5.1

Види та моделі бюджетного федералізму

Ознака	Вид	Характеристика
Залежно від розподілу компетенції		
між рівнями влади	модель кооперативного федералізму співробітництво вертикальне (центрсуб'єкт) та горизонтальне (суб'єктсуб'єкт)	для реалізації спільної програми
між рівнями влади через чіткий розподіл владних повноважень	модель ідеального федералізму <i>(дуалістична модель)</i>	відсутність
між двома незалежними та рівноправними рівнями влади	модель внутрішнього державного федералізму <i>(зв'язувальна модель)</i>	розподіл компетенції співробітництва
між рівнями влади за їх типом	модель міждержавного федералізму <i>(розподільна модель)</i>	<i>розподіл повноважень між рівнями влади за державними завданнями та галузями політики</i>
За рівнем фінансової децентралізації (автономії) органів влади		
	значна самостійність, що передбачає широкі податкові повноваження	<i>високий ступінь автономності бюджетів різного рівня у поєднанні з розвинутою системою їх співробітництва</i>
	високий ступінь участі регіональної влади у фінансуванні соціальних видатків	<i>висока фінансова залежність регіональних органів влади від державного бюджету</i>
Залежно від отримання доходів розподільна		
	модель бюджетно-податкових взаємовідносин	доходи як інструмент регулювання "нерівних" умов життя та усунення фіскальних дисбалансів
	модель "конкуруючого" федералізму	в основі ідея конкуренції (а не співробітництва) в отриманні субсидій та пільг різними рівнями бюджетної системи
Залежно від механізмів (інструментів) бюджетного вирівнювання		
	німецька модель	базується на "загальних" податках, надходження від яких розподіляються (перерозподіляються) між усіма рівнями бюджетної системи
	канадська модель	заснована на використанні нецільових вирівнювальних трансфертів, а також <i>цільових грантів</i>
	американська модель	чіткий розподіл податків між рівнями бюджетної системи за принципом "один податок - один бюджет"

5.4. Теоретичні основи класифікації міжбюджетні трансфертів

Класичною класифікацією міжбюджетних трансфертів є поділ їх на прямі і непрямі. Ці дві категорії міжбюджетних трансфертів мають різне функціональне призначення: непрямі трансферти є найбільш придатним інструментом для здійснення вертикального фінансового вирівнювання, тоді як прямі трансферти застосовують як інструмент горизонтального вирівнювання та засіб стимулювання визначених видатків місцевих органів влади.

Прямі трансферти ще називають «офіційними трансфертами», які реалізуються через широкий спектр інструментів, що включає так звані «видаткові мандати» – прямі вказівки центру іншим рівням сектору державного управління щодо здійснення певного виду видатків; стимули до їх виконання; бюджетне вирівнювання за допомогою прямих грантів; кредитні гарантії урядів вищого рівня урядам нижчого рівня тощо.

Непрямі трансферти, на відміну від прямих, характеризуються тим, що уряди певного рівня не отримують їх безпосередньо від урядів іншого рівня (першим гарантується лише отримання певної частки від надходжень бюджету іншого рівня сектору державного управління).

Непрямі реальні трансферти виникають тоді, коли одна одиниця державного сектору реально виконує зобов'язання за іншу, що несе за це відповідальність, без повної компенсації витрат (наприклад, виплата компенсацій транспортним організаціям за надання пільг за проїзд у міському транспорті, обов'язкове підвищення зарплати певним категоріям бюджетних працівників).

За своєю натуральною формою непрямі міжбюджетні трансферти поділяються на реальні та грошові.

В літературі це явище отримало назву «непрофінансовані видаткові мандати» – одержувач міжбюджетного трансферту утримується від безпосереднього виконання завдання, перекладаючи його на інші місцеві органи влади, які внаслідок цього стають подавцями трансфертів (ці трансферти є примусовими, адже визначаються національним законодавством).

Непрямі грошові трансферти мають місце, якщо одна одиниця державного сектору бере на користь іншої фінансові зобов'язання щодо третьої сторони (наприклад, гарантії з кредитів) або надає іншій стороні права щодо отримання надходжень, відмовляючись від них цілком або частково (наприклад, розщеплені податки)» .

Бюджетний кодекс України систематизував трансферти і порядок їх визначення та передбачав чотири види трансфертів з 2001 р.: 1) дотація вирівнювання. 2) субвенції, (субвенції на здійснення програм соціального захисту населення; виконання інвестиційних проектів; утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування; виконання власних повноважень територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань та інші субвенції). 3) міжбюджетні

трансферти у вигляді коштів, що передаються до державного та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів

4) інші трансферти, що надаються на безоплатній і безповоротній основі у вигляді інших дотацій.

Жодна система міжбюджетного фінансування не може бути ефективною, якщо немає стимулів до збільшення надходжень. Для цього необхідно встановити механізм стимулювання місцевих бюджетів, в яких:

1) перевиконуються показники, які враховуються під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів шляхом додаткового фінансового ресурсу з державного бюджету, а не шляхом вилучення з одного бюджету та надання його іншому;

2) існує перевиконання планових показників по доходах Державного бюджету, за рахунок яких здійснюється перерахування дотації вирівнювання місцевим бюджетам. Відповідно треба установити відсоток відрахування обсягу перевиконання цих показників до відповідних місцевих бюджетів» .

5.6. Організація міжбюджетних відносин в Україні з 2001 р.

Основні напрями реформування міжбюджетних відносин 2001 р.:

1) формування децентралізованої моделі організації міжбюджетних відносин, що має ґрунтуватися на таких принципах, як закріплення в законодавчому порядку розподілу дохідних джерел для виконання видаткової частини бюджету, розширення прав місцевих органів влади при формуванні власних бюджетів, розвиток фінансової автономії місцевого самоврядування;

2) розширення ресурсної бази регіонів завдяки закріпленню за місцевими бюджетами коштів, достатніх для виконання власних і делегованих повноважень. Ст. 64–69 Бюджетного кодексу чітко закріплюють за бюджетами різного рівня податки і збори (обов'язкові платежі) у відповідних пропорціях. Таким чином, це положення дозволило створити стабільну ресурсну базу для регіональних і місцевих бюджетів, але й вона є недостатньою для забезпечення виконання функцій органами місцевої влади;

3) організація ефективного казначейського обслуговування місцевих бюджетів і контролю за використанням фінансових ресурсів, що надаються у вигляді трансфертів. У разі не витрачання у встановлений термін або використання не за цільовим призначенням субвенцій, виділених бюджету нижчого територіального рівня, субсидіювання припиняється, а виділені кошти підлягають поверненню до бюджету, з якого їх було отримано;

4) оптимізація правових відносин між державним бюджетом і обласними бюджетами, бюджетом АР Крим, бюджетами міст Києва та Севастополя; між обласним і бюджетами міст обласного значення та районів; районним і бюджетами міст районного значення, сіл та селищ. Останні отримують занижені обсяги трансфертних платежів із міських і районних бюджетів, які не дають змоги реалізувати регіональну політику в повному обсязі при

делегуванні повноважень органами влади вищого рівня та не сприяють забезпеченню соціальних потреб населення;

5) чіткий розподіл відповідальності за видатками між органами державної та місцевої влади. Необхідно чітко розподілити в законодавчому порядку повноваження між органами державної та місцевої влади, знизити частку трансфертів у доходах місцевих бюджетів і підвищити податкові гарантії органів місцевого самоврядування. Це дасть змогу збалансувати місцеві бюджети за доходами та видатками».

Отже, бюджетне вирівнювання - це процес, який здійснюється органами вищого рівня з метою забезпечення врівноваженості бюджетів усіх рівнів.

5.5. Порядок розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів (дотації вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету України)

До 2015 року провідна роль серед міжбюджетних трансфертів належала дотації вирівнювання. Порядок розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотації вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) регламентувався Постановою КМУ від 8 грудня 2010 р. № 1149 «Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів». Формула застосовувалась для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів між:

- державним бюджетом та бюджетом Автономної Республіки Крим, обласними бюджетами, зведеними бюджетами м. Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, зведеними бюджетами районів;

- районним або міським (м. Севастополя, міста республіканського Автономної республіки Крим чи обласного значення) бюджетом та бюджетами територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст, адміністративно підпорядкованих відповідному району або місту».

Для розрахунку визначно було такі параметри:

- 1) фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригувальні коефіцієнти до них;

- 2) кількість населення та кількість споживачів гарантованих послуг;

- 3) індекс відносної податкоспроможності відповідного бюджету;

- 4) розрахунковий обсяг кошика доходів місцевих бюджетів;

- 5) коефіцієнт вирівнювання;

- 6) норматив кількості працівників органів місцевого самоврядування в розрахунку до кількості населення»

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості - гарантований державою в межах наявних бюджетних коштів рівень фінансового забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими

органами місцевого самоврядування; використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

Розрахунковий обсяг кошика доходів відповідного бюджету визначається із застосуванням **індексу відносної податкоспроможності** - коефіцієнта, який характеризує рівень податкоспроможності адміністративнотериторіальної одиниці порівняно з аналогічним середнім показником по Україні у розрахунку на одну людину. Для розрахунку брали дані про фактичне виконання відповідного бюджету за три останні бюджетні періоди.

При визначенні індексу відносної податкоспроможності розрахунковий обсяг кошика доходів місцевих бюджетів збільшується на суму втрат у доходах, що виникли внаслідок надання пільг платникам податків згідно з рішеннями Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад.

Коефіцієнт вирівнювання - показник, який використовується для розрахунку обсягу коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, з метою стимулювання нарощування доходів місцевих бюджетів у процесі бюджетного планування.

Право на визначення величини та застосування коефіцієнта вирівнювання надається відповідному виконавчому органу влади в розрізі місцевих бюджетів, виходячи з обсягів нарощування ним фактичних надходжень доходів, що враховуються під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів, за останні бюджетні періоди.

У загальному вигляді формула розрахунку дотації вирівнювання або коштів, що передаються до державного бюджету, виглядає таким чином:

$$T = A(D - B)$$

де – Т -обсяг дотації вирівнювання або коштів, що передаються до державного бюджету України; , -

А - коефіцієнт вирівнювання, який приймає значення в межах від 0,60 до одиниці;

В - розрахунковий обсяг витрат, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

Д - прогнозний показник обсягу доходів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

«Розрахунковий показник обсягу видатків бюджету Автономної Республіки Крим, обласного бюджету, зведеного бюджету м. Києва та Севастополя, міста республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, району визначається на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригувальних коефіцієнтів до них з розрахунку:

- «на одну особу - за галузями "державне управління", "охорона здоров'я", "культура і мистецтво", "фізична культура і спорт", "соціальні програми стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї"); - на дитину або учня - за

галуззю "освіта"; - на отримувача соціальних послуг - за галуззю "соціальний захист та соціальне забезпечення"» .

Розрахунковий показник обсягу видатків загального фонду місцевого бюджету, що враховується під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів, становить суму розрахункових показників за основними видами видатків бюджету.

Сучасну методика горизонтального фінансового вирівнювання подано у додатку 1.

У 2015 здійснено реформу системи міжбюджетного регулювання, яка забезпечує вирівнювання доходів місцевих бюджетів за двома податками: ПДФО та ПнП через розрахунок індексу відносної податкоспроможності бюджету відповної ТГ.

Таблиця 5.2.

Параметри визначення дотації місцевих бюджетів

Згідно Бюджетного кодексу		
Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності для місцевих бюджетів		
ст. 98.	Для обласних бюджетів	<p>Параметри</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ кількість населення; ➤ надходження податку на прибуток підприємств, визначеного п.11 ч. 1. ст. 66 Кодексу, за останній звітний бюджетний період; ➤ надходження податку на доходи фізичних осіб, відповідно ➤ індекси податкоспроможності відповідного обласного бюджету, що визначаються окремо за надходженнями податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб.
Ст. 99.	Бюджети місцевого самоврядування (крім бюджетів міст Києва та Севастополя і районів у містах)	<p>параметри</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ кількість населення; ➤ надходження податку на доходи фізичних осіб, за останній звітний бюджетний період; ➤ індекс податкоспроможності відповідного бюджету.
	Індекс податкоспроможності відповідного обласного бюджету	є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності такого бюджету порівняно з аналогічним середнім показником по всіх обласних бюджетах України у розрахунку на одну людину
	значення індексу:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ в межах 0,9-1,1 - вирівнювання не здійснюється; ➤ менше 0,9 - надається базова дотація відповідному обласному бюджету в обсязі 80 % суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9; ➤ більше 1,1 - передається реверсна дотація з відповідного обласного бюджету в обсязі 50 % суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

Горизонтальний метод вирівнювання використовується і в зарубіжних країнах. Наприклад, в США «з федерального бюджету виявляється значна допомога штатам у вигляді цільових трансфертів. при розподілі цільової фінансової допомоги використовуються формалізовані методики». Цільові трансферти - це перерахування грошових коштів з вищестоящего бюджету в нижчий на певні цілі.

У Німеччині здійснюється перерозподіл коштів між землями. Конституція ФРН зобов'язує ділити податки між бюджетами всіх рівнів. Тому земля, «чий податковий потенціал нижче середнього, отримує вирівнюючий грант за рахунок тих земель, чий податковий потенціал вище середнього» .

В Індії міжбюджетне вирівнювання здійснюється за рахунок надання допомоги регіонам, в якій поєднуються як надання фінансових ресурсів всім штатам на загальній основі, так і допомога конкретним штатам, що мають несприятливу ситуацією. Тому, передбачені «три види трансфертів центрального уряду: 1) субсидії на фінансування поточних витрат; 2) фінансування державних інвестицій; 3) фінансування соціально-значущих проектів» .

В Австрії вирівнювання здійснюється за рахунок трансфертів, що мають тільки цільовий характер.

У Канаді бюджетне вирівнювання представлено нецільовими грантами провінціям, у яких податковий потенціал нижче середнього рівня». Федеральний уряд Канади та уряди провінцій відповідно до Конституції є рівноправними партнерами, однак місцеві органи влади не мають незалежного конституційного статусу.

У Швеції система міжбюджетного вирівнювання полягає у вирівнюванні доходів, мета якої зазначається в наданні громадянам на всій території держави послуг однакової якості та за рівними цінами.

Таким чином, механізм розподілу коштів повинен вирішувати завдання як вертикальної, тобто в ієрархії, так і горизонтальної (серед рівних бюджетів різних областей) збалансованості бюджетів. І кожна країна вибирає універсальний відповідний для них механізм забезпечення місцевого бюджету. У свою чергу, перед державною владою та місцевими органами влади найважливішим завданням є здійснення правильного вибору механізму розподілу коштів протягом бюджетного року між бюджетами різних рівнів для фінансового забезпечення та виконання обов'язкових видатків місцевих бюджетів.

Контрольні питання

1. Які передумови виникнення міжбюджетних відносин?
2. В чому полягає сутність міжбюджетних відносин?
3. Назвіть причини територіальних відмінностей у формуванні доходів та у складі і обсягах видатків місцевих бюджетів.
4. Назвіть види міжбюджетних трансфертів в Україні.
5. В чому полягає сутність фінансового вирівнювання?

6. В чому зміст бюджетного регулювання?
7. В чому полягає механізм горизонтального вирівнювання?
8. Назвіть методи бюджетного регулювання.
9. Яким чином здійснюється фінансове вирівнювання в зарубіжних краяхнах?

ТЕМА 6. РИЗИКИ І ВИКЛИКИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

6.1. Організація влади в умовах воєнного стану

6.2. Особливості фінансування бюджетної сфери, оподаткування та надання пільг в умова воєнного стану

6.1.Організація влади в умовах воєнного стану

На час воєнного стану президент створив у областях та районах тимчасові спеціальні органи – військові адміністрації.

Мета їх створення : забезпечення впровадження заходів воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку.

Держава формує військові адміністрації на основі обласних та районних державних адміністрацій.

Працівниками цих структур стають люди, що раніше працювали в державних адміністраціях, військовослужбовці, представники правоохоронних органів та служб цивільного захисту. Очолили новостворені органи голови відповідних ОДА.

Як працює місьцеве самоврядування?

Не зважаючи на обставини, місьцеве самоврядування продовжує свою роботу. Органи місцевого самоврядування (ОМС) всіх рівнів співпрацюють з військовим командуванням та військовими адміністраціями, а також за потреби погоджують окремі повноваження. Наприклад, примусове відчуження майна.

Водночас, закон про воєнний стан за певних умов дозволяє припинити роботу органів місцевого самоврядування. Усього є три випадки, за яких це можливо.

- Перший – окремий закон, який має ухвалити Верховна Рада. Це відносно нова підстава, якою доповнили закон у 2018 році.
- Другий випадок стосується виключно районних і обласних рад. Їхні повноваження можуть припинити, якщо депутати не скликали сесію у встановлені строки. Сесії ОМС повинні скликати не рідше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок та дозволів господарської діяльності – не рідше одного разу на місяць.

В умовах воєнного стану замість районних та обласних рад утворюються, відповідно, районні та обласні військові адміністрації.

Третій випадок стосується лише громад міст, селищ та сіл. Повноваження органів місцевого самоврядування у населених пунктах можуть припинити у випадках, якщо вони не здійснюють ці повноваження. Причини можуть бути різні – фактичний саморозпуск, самоусунення або просто невиконання повноважень.

Військові адміністрації можуть створюватись як у одній, так і у кількох громадах.

Верховна Рада України 24 березня 2022 року з метою більш чіткого законодавчого регулювання діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану прийняла Закон України **«Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану».**

Зазначеним Законом вносяться зміни до законів України **«Про центральні органи виконавчої влади», «Про Кабінет Міністрів України», «Про правовий режим воєнного стану»**, якими передбачено, зокрема, що у період дії воєнного стану *сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населених пунктів*, виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення, з обов'язковим інформуванням начальника відповідної обласної військової адміністрації протягом 24 годин щодо:

- внесення змін до кількісного та персонального складу виконавчого комітету відповідної сільської, селищної, міської ради;
- затвердження тимчасової структури виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів, утворення інших виконавчих органів ради;
- наділення органів самоорганізації населення окремими власними повноваженнями органів місцевого самоврядування, а також передачі коштів, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для їх здійснення;
- внесення до місцевого бюджету змін, необхідних для здійснення заходів правового режиму воєнного стану військовим командуванням або відповідною військовою адміністрацією.

Голова громади, де нема бойових дій, за попереднім погодженням з головою військової адміністрації області, може одноосібно приймати рішення:

- про тимчасову структуру апарату рада та виконкому
- про передачу муніципальних коштів ЗСУ
- про управління комунальним майном (крім відчуження та довготривалої оренди)
- про створення центрів надання безоплатної правової допомоги

- про благоустрій території
- про управління комунальними закладами

Голова громади отримає право звільняти працівників МС та брати на роботу без застосування конкурсних процедур (трудові права поновлюються протягом 30 днів після завершення воєнного стану).

У разі створення військових адміністрацій в межах населеного пункту, ОМС передають всі свої повноваження такій адміністрації.

Також *сільський, селищний, міський голова може прийняти рішення без інформування начальника відповідної обласної військової адміністрації щодо:*

- передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби ЗСУ або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану;
- управління майном, що належить до комунальної власності відповідної територіальної громади (крім питань щодо відчуження, у тому числі шляхом приватизації, комунального майна, затвердження містобудівної документації та надання комунального майна в оренду на строк більше одного року);
- створення та реорганізації комунальних підприємств, установ та організацій, у тому числі затвердження їх статутів тощо.

Разом з тим, Законом передбачено, що у разі наявності фактів *порушення* сільським, селищним, міським головою відповідної територіальної громади під час реалізації зазначених повноважень законів чи Конституції України *начальник обласної військової адміністрації порушує перед Президентом України питання про утворення військової адміністрації населеного пункту.*

У разі утворення військової адміністрації населеного пункту повноваження сільської, селищної або міської ради, її виконавчих органів протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування здійснює така військова адміністрація

Також Законом передбачено, що у період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення чи скасування повноваження обласних рад (у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області) та районних рад здійснюють відповідні обласні та районні військові адміністрації, ***а виконавчий апарат, посадові та службові особи місцевого самоврядування, які працюють таких радах, комунальні підприємства, установи та організації, засновані на базі майна спільної власності територіальних громад району або області підпорядковуються начальнику відповідної військової адміністрації.***

Територіальні громади, на територіях яких ведуться бойові дії, а також населені пункти, які є оточеними, визначатимуться відповідними обласними військовими адміністраціями за погодженням з Генеральним штабом ЗСУ.

6.2. Особливості фінансування бюджетної сфери, оподаткування та надання пільг в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечити оперативне, належне та безперервне виконання місцевих бюджетів. Для забезпечення ефективного функціонування бюджетної сфери та життєвонеобхідних потреб жителів територіальних громад у період дії воєнного стану Офіс Президента України, Уряд, Верховна Рада України, РНБО та інші центральні органи виконавчої влади приймають низку швидких, ефективних, оперативних рішень.

Для своєчасного та оперативного реагування на потреби фінансового забезпечення заходів територіальної оборони, захисту безпеки населення та функціонування бюджетної сфери, комунальних підприємств у період воєнного стану ключові зміни у галузі місцевих бюджетів та в нормах бюджетного законодавства:

✓ **Внесення змін до місцевого бюджету** приймається виконавчими комітетами відповідних місцевих рад, місцевими державними адміністраціями, військово-цивільними адміністраціями або військовими адміністраціями за поданням місцевих фінансових органів без ухвалення відповідного рішення Верховною Радою АР Крим, відповідною місцевою радою.

✓ **Перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету** за бюджетними програмами, включаючи резервний фонд бюджету, додаткові дотації та субвенції, у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків здійснюється без погодження відповідною комісією місцевої ради.

✓ **Виконавчі комітети відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації можуть приймати рішення про перерахування коштів з місцевого бюджету державному бюджету з метою відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України.**

✓ **Передача коштів між місцевими бюджетами** можлива без укладання договору.

✓ **Проекти місцевих бюджетів затверджуються рішеннями виконавчих комітетів відповідних місцевих рад чи розпорядженнями місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій або військових адміністрацій.**

✓ **Перевірки Державною аудиторською службою** щодо виконання місцевих бюджетів не проводяться, а розпочаті перевірки зупиняються (Постанова КМУ від 11 березня 2022 р. № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану»).

✓ **Дозволено перевищення обсягу резервного фонду бюджету понад 1% обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету** (відповідно до абзацу четвертого частини першої пункту 22 Розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, далі – Кодекс).

У рішенні про виділення коштів з резервного фонду зазначається:

✓ головний розпорядник бюджетних коштів, якому виділяються кошти з резервного фонду бюджету;

✓ напрям використання коштів з резервного фонду бюджету;

✓ обсяг коштів, що виділяються з резервного фонду бюджету;

✓ код програмної класифікації видатків та кредитування бюджету та інші умови (щодо виділення, використання, ведення обліку, звітності) у разі необхідності. Структура кодування програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету для бюджетних програм, видатки або кредитування за якими здійснюються за рахунок резервного фонду, для яких п'ятим знаком визначається цифра "7", може не застосовуватися;

✓ **Виділення коштів з резервного фонду бюджету здійснюється за рішенням місцевої державної адміністрації, військової адміністрації, виконавчого органу відповідної ради** (Тимчасовий порядок виділення та використання коштів з резервного фонду бюджету в умовах воєнного стану затверджено постановою КМУ від 01 березня 2022 р. № 175).

✓ **Скасована заборона здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти.**

✓ В умовах воєнного стану ст. 55 Кодексу (Захищені видатки) не застосовується (П 1 п. 22 розд. VI «прикінцеві та перехідні положення» Кодексу).

✓ **Перерахування реверсної дотації до державного бюджету з місцевих бюджетів територій, на яких введено воєнний стан, Казначейством не здійснюється** (п. 22 Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану, затвердженого постановою КМУ від 9 червня 2021 р. № 590).

✓ **Фінансування добровольчих формувань тероборони:** З метою чіткого розмежування видатків та кредитування за головними розпорядниками коштів місцевого бюджету Міністерством фінансів України наказом від 20.09.2017 № 793 «Про затвердження складових Програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету» (далі – Наказ) затверджено Типову програмну класифікацію видатків та кредитування місцевого бюджету.

○ Коди програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів конкретизують напрями використання коштів відповідно до функцій, з виконанням яких пов'язані видатки бюджету.

○ Для відображення видатків на реалізацію програм і заходів з організації та діяльності територіальної оборони Наказом передбачено код **8240 «Заходи та роботи з територіальної оборони».**

✓ **Підтримка внутрішньопереміщених та/або евакуйованих осіб:** з метою здійснення видатків з місцевих бюджетів для підтримки внутрішньопереміщених та/або евакуйованих осіб у зв'язку із введенням

воєнного стану в Україні Типову класифікацію видатків місцевих бюджетів доповнено такими позиціями:

✓ 3230 – видатки, пов'язані з наданням підтримки внутрішньопереміщеним та/або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні (1070);

✓ 8755 – допомога внутрішньопереміщеним та/або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні за рахунок коштів резервного фонду місцевого бюджету (1070).

✓ **Платежі, які містять відомості, що становлять державну таємницю, незалежно від суми разового платежу здійснюються на підставі платіжних доручень без подання підтвердних документів.**

✓ Акцизний податок з пального (Акцизний податок з пального 13,44%) у першому півріччі 2022 році буде надходити до бюджетів місцевого самоврядування відповідно до часток на основі продажів у другому півріччі 2021 року (постанова КМУ від 09 березня 2022 р. № 246).

✓ **Для покриття витрат місцевих бюджетів, понесених на оплату комунальних послуг, спожитих у будівлях (приміщеннях) комунальної форми власності, у яких розміщено тимчасово переміщених осіб на безоплатній основі з резервного фонду державного бюджету надається відповідна компенсація місцевим бюджетам.**

Для отримання компенсації зазначені заклади до 20-го числа місяця, наступного за звітним, забезпечують оплату комунальних послуг, а відповідні органи місцевого самоврядування не пізніше третього робочого дня після оплати подають до відповідної обласної військової адміністрації заяву на отримання компенсації за формою згідно з додатком до Порядку та умов, затверджених постановою КМУ від 11 березня 2022 р. № 261 та підтвердні документи щодо фактичної оплати комунальних послуг за попередній звітний місяць.

Обласні військові адміністрації протягом двох робочих днів після отримання заяв надають узагальнену інформацію Мінрегіону для опрацювання питання виділення фінансування.

Компенсація надається починаючи з 1 березня 2022 р. та виключно після оплати комунальних послуг за попередній період.

Пріоритетність здійснення видатків органами Казначейства (постанова КМУ від 9 червня 2021 р. № 590):

Перша черга:

- видатки на національну безпеку і оборону та на здійснення заходів правового режиму воєнного стану;

Друга черга:

Видатки загального фонду:

- оплата праці працівників бюджетних установ;
- погашення та обслуговування державного та місцевого боргу, виконання гарантійних зобов'язань тощо;

- виплата пенсій, надбавок та підвищень до пенсій;
- соціальне забезпечення, придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів;
- придбання води питної (зокрема бутильованої);
- забезпечення продуктами харчування;
- медичне обслуговування населення;
- комунальні послуги та енергоносії;
- поточні трансферти місцевим бюджетам;
- інші захищені видатки;
- канцтовари, миючі та дезінфікуючі засоби (зокрема для закладів соціального захисту);
- оплату послуг зв'язку та поштових послуг, інтернет-послуг;
- ритуальні послуги (зокрема послуг з перевезення, поховання);
- благоустрій населених пунктів;
- експлуатаційні послуги, пов'язані з утриманням будинків і споруд та прибудинкових територій (зокрема вивіз сміття);
- обслуговування установок з біологічного очищення господарсько-побутових стічних вод;
- усунення аварій в житловому фонді, бюджетних установах, закладах;
- утримання та поточний ремонт світлофорних об'єктів;
- охорона приміщень бюджетних установ та заходи із захисту цих приміщень;
- компенсація за пільговий проїзд окремих категорій громадян;
- оплата послуг з перевезення електротранспортом;
- ремонт та обслуговування комп'ютерної та організаційної техніки;
- адміністрування (обслуговування) програмного забезпечення;
- охорона приміщень бюджетних установ
- усунення аварій в житловому фонді;
- придбання пально-мастильних матеріалів, талонів, запчастин та ремонт автомобільного транспорту;
- утримання та обслуговування електромереж,
- протипожежні заходи;
- утримання вулично-шляхової мережі,
- ремонт споруд цивільного захисту (укриття, бомбосховища тощо);
- придбання ветеринарних препаратів, кормів для тварин;
- дослідження і розроблення, окремі заходи з виконання державних (регіональних) програм;
- субсидії та поточні трансферти підприємствам, установам та організаціям у частині оплати праці з нарахуваннями, придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів, забезпечення продуктами харчування, стипендій, оплати комунальних послуг та енергоносіїв;
- стипендії;

- придбання одягу, взуття, м'якого інвентарю і обладнання для учнів з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- забезпечення пально-мастильними матеріалами протипожежної та аварійно-рятувальної техніки, забезпечення роботи спеціалізованих санітарних автомобілів екстреної медичної допомоги (забезпечення пально-мастильними матеріалами, запасними частинами, послугами зв'язку);
- поточний ремонт та придбання матеріалів для облаштування місць тимчасового перебування внутрішньо переміщених (евакуйованих) осіб;
- придбання матеріалів для ремонту тепло-, водо-, електромереж;
- видатки на програми з підтримки Збройних Сил, заходи та роботи з територіальної оборони (в тому числі матеріально-технічного забезпечення підрозділів територіальної оборони);
- підготовка кадрів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти;
- відшкодування різниці в тарифах на послуги тепло-, водопостачання (водовідведення);
- придбання насіннєвого матеріалу, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, послуг, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції;
- видатки загального фонду державного та місцевих бюджетів на відрядження працівників бюджетних установ;
- підтримка внутрішньо переміщених та/або евакуйованих осіб;

Видатки загального та спеціального фондів:

- функціонування державних реєстрів;
- видатки за рахунок коштів резервного фонду бюджету;

Видатки спеціального фонду:

- оплата праці працівників бюджетних установ;
- витрати на погашення та обслуговування місцевого боргу;
- соціальне забезпечення;
- оплата комунальних послуг та енергоносіїв;
- придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів;
- придбання води питної (зокрема бутильованої);
- забезпечення продуктами харчування;
- підтримка внутрішньо переміщених та/або евакуйованих осіб,
- придбання миючих та дезінфікуючих засобів (зокрема для закладів соціального захисту),
- оплата послуг зв'язку та поштових послуг, інтернет-послуг,
- оплата ритуальних послуг (зокрема послуг з перевезення, поховання),
- благоустрій населених пунктів;
- утримання будинків і споруд та прибудинкових територій (зокрема вивіз сміття);

- технічне обслуговування установок з біологічного очищення господарсько-побутових стічних вод;
- утримання та поточний ремонт світлофорних об'єктів;
- охорона приміщень бюджетних установ;
- усунення аварій в житловому фонді;
- послуги з поточного ремонту та обслуговування комп'ютерної та організаційної техніки;
- оплата послуг з адміністрування (обслуговування) програмного забезпечення;
- придбання запчастин та ремонт автомобільного транспорту,
- утримання та обслуговування електромереж, послуг прання;
- придбання та виготовлення білизни (в тому числі постільної), рушників, матраців;
- протипожежні заходи;
- утримання автомобільних доріг загального користування відповідно до встановленого мобілізаційного завдання (замовлення);
- утримання мереж зовнішнього освітлення, утримання вулично-шляхової мережі;
- ремонт споруд цивільного захисту (укриття, бомбосховища тощо);
- субсидії та поточні трансферти підприємствам, установам та організаціям у частині оплати праці з нарахуваннями, придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів, забезпечення продуктами харчування, стипендій, оплати комунальних послуг та енергоносіїв;
- внески до статутного капіталу стратегічно важливих підприємств (централізоване водопостачання та водовідведення, теплопостачання, громадський транспорт, забезпечення наземного обслуговування повітряних суден);
- придбання матеріалів для облаштування місць тимчасового перебування внутрішньо переміщених (евакуйованих) осіб;
- придбання матеріалів для ремонту тепло-, водо-, електромереж;
- експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування відповідно до встановленого мобілізаційного завдання (замовлення).
- видатки на програми з підтримки Збройних Сил, заходи та роботи з територіальної оборони (в тому числі матеріально-технічного забезпечення підрозділів територіальної оборони);
- придбання насінневого матеріалу, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, послуг, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції;
- придбання джерел резервного живлення;
- закупівлю та монтаж кисневого обладнання, систем медичного кисню, виконання ремонтно-будівельних робіт з реконструкції та капітального ремонту систем (мереж) киснепостачання.

- **видатки за рахунок коштів резервного фонду бюджету**

Третя черга:

- інші видатки.

✓ Скорочено низку трансфертів місцевим бюджетам з метою спрямування до резервного фонду державного бюджету для забезпечення фінансування заходів територіальної оборони, захисту безпеки населення та функціонування бюджетної сфери, комунальних підприємств у період воєнного стану (Постанови КМУ від 10 березня 2022 р. № 245, від 04 березня 2022 р. № 199).

✓ Керівникам державних органів, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, до припинення чи скасування воєнного стану в Україні в межах фонду заробітної плати, **дозволено самостійно визначати розмір оплати часу простою працівників**, але не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові тарифного розряду (посадового окладу). **Керівникам органів місцевого самоврядування рекомендовано** застосовувати вищезазначену норму. (постанова КМУ від 07.03.2022 № 221).

✓ Нарахування та виплата грошових допомог, пільг та житлових субсидій на території, де структурні підрозділи з питань соціального захисту населення не мають можливості забезпечити підготовку виплатних документів та проведення фінансування, здійснюється з урахуванням, зокрема, таких особливостей (постанова КМУ від 07 березня 2022 р. № 215):

- виплату здійснює «Ощадбанк» шляхом перерахування коштів на банківський рахунок (за стандартом IBAN) в банку, в якому відкрито рахунок одержувача, або здійснення грошових переказів через міжнародну платіжну систему «MY TRANSFER»;

- фінансування проводиться Мінсоцполітики на підставі даних ДП «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики»;

- «Ощадбанк» на кожне 1 число місяця інформує Міністерство соціальної політики про здійснені виплати грошових переказів одержувачам;

- У разі коли протягом 60 календарних днів з дати зарахування переказів «Ощадбанк» одержувачам грошової допомоги, пільг та житлової субсидії одержувачі не звернулися за отриманням грошових переказів, відповідні кошти повертаються до АТ «Ощадбанк» для їх повернення Міністерству соціальної політики не пізніше трьох робочих днів після закінчення такого періоду разом з реєстрами осіб, яким не здійснено виплату грошового переказу. Плата за оброблення електронних реєстрів через міжнародну платіжну систему «MY TRANSFER» банку не справляється;

- Виплата здійснюється без дотримання вимог Положення про порядок призначення житлових субсидій, затвердженого постановою КМУ від 21 жовтня 1995 р. № 848;

✓ **Реєстрація бюджетних (фінансових) зобов'язань** в органах Державної казначейської служби для **оплати медичних послуг** за договорами

здійснюється на підставі поданих НСЗУ Реєстру бюджетних (фінансових) зобов'язань розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів **без подання підтвердних документів**. У разі відсутності технічної можливості **Аптечні заклади можуть не вносити інформацію до електронної системи охорони здоров'я**. **Звіти надавачів медичних послуг про надані медичні послуги та аптечних закладів про відпущені лікарські засоби можуть не надаватися**. **Виписування електронних рецептів на лікарські засоби, які підлягають реімбурсації, може здійснюватися в паперовій формі** (постанова КМУ від 5 березня 2022 р. № 198).

✓ **Перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам населених пунктів на тимчасово неконтрольованій території Казначейством не здійснюється.**

Місцевим бюджетам, за рахунок коштів яких здійснюється фінансування установ і закладів, що розташовані у населених пунктах на тимчасово неконтрольованій території, Казначейство перераховує субвенції в обсягах, що зменшені на обсяг бюджетних призначень, передбачених для таких установ і закладів. Розподіл асигнувань (з урахуванням зменшених обсягів) за такими бюджетами подається Казначейству головним розпорядником відповідної субвенції, що надається з державного бюджету, за день до встановленого для їх перерахування строку.

Неперераховані обсяги міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам населених пунктів на тимчасово неконтрольованій території можуть перерозподілятися шляхом збільшення обсягу міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам населених пунктів, **на територію яких переміщуються особи** (споживачі гарантованих послуг) з населених пунктів на тимчасово неконтрольованій території (постанова МУ від 9 червня 2021 р. № 590).

Оборонні та публічні закупівлі товарів, робіт і послуг здійснюються **без застосування процедур закупівель та спрощених закупівель**, визначених Законами України “Про публічні закупівлі” та “Про оборонні закупівлі”. **Замовники повинні забезпечувати оприлюднення укладеного договору** в електронній системі закупівель **протягом п'яти робочих днів** після його підписання (постанова КМУ від 28 лютого 2022 р. № 169).

У разі надходження до Міністерства соціальної політики та/або Пенсійного фонду України інформації від НБУ щодо неможливості здійснювати уповноваженими банками виплату пенсій, грошових допомог одержувачам їх виплата здійснюється шляхом переказу коштів одержувачу без відкриття рахунка через банк, який є уповноваженим на провадження розрахунково-касових операцій з коштами Пенсійного фонду України (постанова КМУ від 26 лютого 2022 р. № 162).

Кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, плани використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів

одержувачів), помісячні плани використання бюджетних коштів і штатні розписи затверджуються **керівником або заступником керівника установи вищого рівня**.

Кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, передбачені на *проведення централізованих заходів*, **затверджуються керівниками та/або заступниками керівників місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів місцевих рад** (постанова КМУ від 13 березня 2022 р. № 267).

Закон України від 15.03.2022 №2134-ІХ:

Скасовано вимогу Кодексу щодо передачі коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету виключно в межах бюджетних призначень шляхом прийняття рішення про місцевий бюджет або про внесення змін до нього.

Скасовано вимогу Кодексу щодо обов'язкової публікації не пізніше 1 березня року, що настає за роком звіту місцевих бюджетів - у газетах, визначених Верховною Радою АР Крим, відповідними місцевими радами.

Скасовано вимогу Кодексу щодо публічного представлення до 15 березня року, що настає за звітним інформації про виконання бюджетних програм головними розпорядниками бюджетних коштів, у тому числі досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, у межах бюджетних програм за звітний бюджетний період, та публікації оголошення про час та місце проведення публічного представлення такої інформації, а також оприлюднення в спосіб відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» інформації визначеної частиною п'ятою статті 28 Кодексу.

Скасовано вимогу щодо подання річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України, Президента України та Рахункової палати не пізніше 1 квітня року, наступного за звітним.

Скасовано усі норми щодо складання та схвалення прогнозів місцевих бюджетів (зокрема ст. 75¹ Кодексу).

Скасовано терміни подання Казначейством звітності про виконання місцевих бюджетів.

КМУ надано повноваження приймати рішення щодо додаткових положень, що регламентують процес виконання державного бюджету.

Дозволено спрямовувати залишки коштів за освітньою субвенцією та субвенцією особам з особливими освітніми потребами з державного бюджету місцевим бюджетам, збережені на рахунках місцевих бюджетів станом на 1 січня 2022 року, на заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб цивільного населення, евакуацію/вивезення/ переміщення цивільного населення із місцевості, де ведуться бойові дії, та небезпечних територій у

безпечні місця, зокрема на оплату транспортних послуг, пально-мастильних матеріалів, облаштування місць розміщення громадян, які у зв'язку з бойовими діями залишили місце проживання/перебування, оплату інших заходів, спрямованих на підтримку цивільного населення в умовах воєнного стану.

Заборонено зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань як заходи впливу за порушення бюджетного законодавства до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів сектору національної безпеки і оборони, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, залучених до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану.

КМУ доручено до 15 грудня 2022 року визначити порядок реалізації механізму зарахування акцизного податку з роздрібного продажу тютюнових виробів, який мав діяти з 1 квітня 2022 року.

Відтерміновано до 1 січня 2023 року норму щодо нарахування штрафу у розмірі ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян та пені у розмірі 0,1 відсотка суми простроченого (за кожний день прострочення) платежу акцизного податку з роздрібного продажу тютюнових виробів, який зараховується до бюджетів місцевого самоврядування (сплачується органами Казначейства у разі несвоєчасного подання звітності про виконання бюджетів та недотримання автоматичного режиму зарахування акцизного податку).

У період дії воєнного стану та протягом року після його завершення або скасування норми Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» інші норми законодавства, що впливають із цього Закону, не застосовуються. Уся державна допомога, надана протягом такого періоду, вважається допустимою. Надавачі державної допомоги звільняються від обов'язку подання повідомлення про нову державну допомогу та подання звітності про чинну державну допомогу.

Зміни законодавства щодо оподаткування

Закон України від 15.03.2022 №2139-IX:

✓ **Встановлено диференційовану ставку рентної плати за видобування газу природного.** Чим вище ціна реалізації газу природного, тим вище відсоткова ставка ренти. (3% ренти зараховується до бюджетів місцевого самоврядування, 2% до обласних бюджетів).

✓ **ПДВ на внутрішні перевезення авіатранспортом зменшено із 20% до 7%** (Тимчасово, до 31 грудня 2024 року).

Акцизний податок

✓ Збільшено розмір ставки акцизного податку на рідини, що використовуються в електронних сигаретах.

✓ До 1 січня 2023 року оподаткування роздрібним акцизним податком на тютюнові вироби буде здійснюватися за механізмом, що діяв до 1 квітня 2022 року (відповідно до раніше прийнятих змін). Тобто

залишки вироблених та не реалізованих до 1 квітня 2022 року тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну також оподатковуватимуться 5% акцизом з роздрібного продажу.

Закон України від 15.03.2022 №2120-IX:

✓ **Ставки акцизного податку на бензини моторні, важкі дистиляти та скраплений газ встановлено на рівні 0 євро за 1000 літрів.**

✓ **Зупинено перебіг строків, визначених Податковим кодексом України, іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи на період дії правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.**

ЄДИНИЙ ПОДАТОК

КМУ надано право визначати особливості нарахування та сплати єдиного податку.

ФОПи – платники єдиного податку **1 та 2 групи**, мають право **не сплачувати єдиний податок.**

Платниками 3 групи єдиного податку тепер **можуть бути ФОП та юридичні особи** без обмеження щодо кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах з **розміром доходу до 10 млрд. грн.** (До цього 7,6 млн грн), окрім суб'єктів господарювання, що займаються азартними іграми, обміном іноземної валюти, виробництвом, експортом, імпортом, продажем підакцизних товарів, видобутком, реалізацією корисних копалин та низка фінансових установ. **Відсоткова ставка єдиного податку для платників єдиного податку третьої групи, які використовують такі особливості оподаткування, встановлюється у розмірі 2 відсотків доходу. Податковий період для таких платників – календарний місяць.**

ПЛАТА ЗА ЗЕМЛЮ

Тимчасово на період з березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком в якому припинено або скасовано воєнний стан, **не нараховується та не сплачується плата за землю** (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки (земельні частки (паї)), що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, та перебувають у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, фізичних або юридичних осіб, а також земельних ділянок (земельних часток (паїв)), які визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди. Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, визначається КМУ.

Тимчасово за 2022 та 2023 податкові (звітні) роки не нараховується та **не сплачується загальне мінімальне податкове зобов'язання** за аналогічні земельні ділянки.

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК

✓ **Тимчасово**, за 2022 податковий (звітний) рік, не нараховується та **не сплачується екологічний податок** за об'єктами оподаткування, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями рф.

ЄДИНИЙ ВНЕСОК ЗА СЕБЕ

Тимчасово, з 1 березня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану в Україні а також протягом дванадцяти місяців після припинення або скасування такого воєнного стану фізичні особи - підприємці, в тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або викладацьку, а також медичну, юридичну практику, в тому числі адвокатську, нотаріальну діяльність, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах мають право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний внесок за себе.

ФОП другої та третьої груп платників єдиного податку, а також юридичні особи, які належать до третьої групи платників єдиного податку, мають право за власним рішенням не сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України.

Тимчасово на період дії правового режиму воєнного стану, а також протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану штрафні санкції та пеня щодо сплати ЄСВ не застосовуються.

Запроваджено мораторій на проведення документальних перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на період дії правового режиму воєнного стану, а також протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану (Закон України від 15.03.2022 №2120-IX).

Військові адміністрації під час закупівлі засобів індивідуального захисту можуть здійснювати попередню оплату на строк та у розмірах, визначених у договорах про закупівлю товарів і послуг (постанова КМУ від 16 березня 2022 р. № 290).

Вимоги п. 9 Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затверджених постановою КМУ від 28 лютого 2002 р. № 228 щодо критеріїв визначення одержувача бюджетних коштів не застосовуються під час визначення одержувача

бюджетних коштів за програмою «Забезпечення інформаційного суверенітету України, розвиток мов корінних народів, що проживають на тимчасово окупованій території АРКрим та м. Севастополь, та фінансова підтримка системи державного іномовлення України». Зокрема, досвід роботи за відповідним профілем не менше двох років, незбиткова діяльність одержувача за останні два роки, тощо (постанова КМУ від 16 березня 2022 р. № 293).

У разі коли конфісковане майно, майно, визнане безхазяйним, майно, за яким не звернувся власник до кінця строку зберігання не було передано в установленому порядку у власність держави, до сфери управління Міністерства оборони, інших центральних органів виконавчої влади та державних органів, які здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до закону, та правоохоронними органами, таке майно передається відповідній обласній військовій адміністрації за місцем його знаходження після погодження із відповідними державними органами (розпорядження КМУ від 26 лютого 2022 р. № 186-р).

Режим надзвичайної ситуації, пов'язаної із SARS-CoV-2 продовжено до 31 травня 2022 року (постанова КМУ від 19.03.2022 № 318).

Строк відрядження, пов'язаного із забезпеченням діяльності державних органів влади в особливому режимі в умовах воєнного стану, працівників державних органів, а також підприємств, установ та організацій, які здійснюють функції з обслуговування державних органів влади не може перевищувати 180 днів (постанова КМУ від 19 березня 2022 р. № 321).

Дозволи на право користування пільгами з оподаткування для підприємств та організацій громадських об'єднань осіб з інвалідністю, строк дії яких закінчився в період дії воєнного стану в Україні, продовжуються на період його дії та протягом двох календарних кварталів після його припинення або скасування. Положення Порядку № 1010 не застосовуються, крім випадків надання дозволів тим, хто раніше не звертався та яким необхідно отримати зазначені дозволи на періоди, що слідує за двома календарними кварталами після припинення або скасування воєнного стану в Україні (постанова КМУ від 19 березня 2022 р. № 323).

ФІНАНСУВАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Вимоги Порядку укладення, зміни та припинення договору про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій не застосовуються.

Вимоги Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення щодо звітів надавачів медичних послуг про надані медичні послуги не застосовуються.

Реєстрація в Казначействі бюджетних та бюджетних фінансових зобов'язань здійснюється на підставі поданих НСЗУ Реєстрів бюджетних та бюджетних фінансових зобов'язань розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів, форми яких визначено у Порядку, затвердженому наказом Мінфіну від 2 березня 2012 р. № 309 без подання підтвердних документів – для оплати медичних послуг за договорами, без подання підтвердних документів за формою згідно з додатком до Порядку, затвердженого постановою КМУ від 27 лютого 2019 р. № 141 – для оплати за договорами про реімбурсацію.

Фактична вартість медичних послуг, передбачених пакетом медичних послуг, наведеним у главі 1 розділу II Порядку, затвердженого постановою КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1440, на місяць розраховується на рівні фактичної вартості медичних послуг, наданих за таким пакетом медичних послуг, у березні 2022 року.

Для забезпечення збереження кадрового потенціалу НСЗУ укладає договори за пакетом “Забезпечення збереження кадрового потенціалу для надання медичної допомоги” із надавачами медичних послуг комунальної форми власності (крім спеціалізованих стоматологічних закладів), які мають укладені договори і в яких різниця між нарахованою заробітною платою за відповідний місяць та виплаченою за рахунок коштів, що надійшли надавачу медичних послуг, незалежно від фактичної дати надходження коштів, за даними бухгалтерського обліку становить більше ніж 50 000 грн. Тариф на забезпечення збереження кадрового потенціалу для надання медичної допомоги встановлюється у вигляді глобальної ставки на місяць. Вартість за таким тарифом встановлюється як сума добутків тарифу та коригувального коефіцієнту, визначеного у Порядку (постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 325).

✓ Забезпечення населення територіальних громад в регіонах, на території яких тривають активні бойові дії, продовольчими товарами тривалого зберігання здійснюється безоплатно. Обсяг закупівлі з розрахунку на 10 млн. осіб для безоплатної видачі населенню формує Міністерство економіки. Обласні військові адміністрації є одержувачами товарів (від постанови КМУ 20 березня 2022 р. № 328).

Кабінет Міністрів України затвердив Порядок надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування

внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні (постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 331). Компенсація витрат надається у розмірі 6500 грн щомісяця за кожен працевлаштовану особу.

Відшкодування фактичних витрат, що перевищують граничну суму витрат на найм житлового приміщення за добу здійснюється з дозволу керівника згідно з підтвердними документами та не може перевищувати 1800 грн (без урахування витрат на оплату ПДВ) (від 21 березня 2022 р. № 345).

Уряд ухвалив Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам та Порядок використання коштів державного бюджету для надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам (від 20 березня 2022 р. № 332); Допомога надається щомісячно з місяця звернення на період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування на кожен внутрішньо переміщену особу. для осіб з інвалідністю та дітей – 3 тис. грн, для інших осіб – 2 тис. грн.

Продовжено звільнення від сплати ПДВ до 2027 року операцій з постачання відходів та брухту чорних і кольорових металів, які визначені КМУ (постанова КМУ від 21 березня 2022 р. № 337).

З метою забезпечення своєчасної виплати пенсій за квітень 2022 р. на території адміністративно-територіальних одиниць, на яких проводяться бойові дії фінансування та виплата пенсій здійснюється починаючи з 25 березня 2022 р. в межах фінансових можливостей Пенсійного фонду України. Невиплачені через неможливість суми пенсій, грошової допомоги включаються до виплати у наступних виплатних періодах (постанова КМУ від 21 березня 2022 р. № 343).

Контрольні питання

- 1. Які зміни внесено щодо організація влади в умовах воєнного стану*
- 2. Визначте особливості фінансування бюджетної сфери.*
- 3. Назвіть, які було внесено зміни до нормативних документів з метою надання податкових пільг в умова воєнного стану*
- 4. Як змінилися повноваження ОМС на територіях, де ведуться бойові дії*

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ТЕМА 7. ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

7.1. Виникнення та особливості запровадження ПМЦ у зарубіжних країнах

7.2. Особливості впровадження ПЦМ в Україні

7.3. Приклади формулювання мети та назви програми

7. 1. Виникнення та особливості запровадження ПМЦ у зарубіжних країнах

Уперше програмно-цільовий метод складання бюджету було запропоновано у США в середині 1960-х років. Вперше його було застосовано в Міністерстві оборони міністром Робертом Макнамарою. Він запозичив цю систему в автомобілебудівній компанії "Ропі", яку сам раніше і очолював. Цей підхід настільки сподобався тогочасному Президенту США Ліндону Джонсону, що він наказав усім іншим міністерствам федерального уряду перейняти його.

Відтоді практика програмно-цільового методу складання бюджету поширилася на цілу низку інших країн. Сьогодні США, Канада, Нова Зеландія, Велика Британія та країни-члени Європейського Союзу активно використовують компоненти цього методу під час складання та виконання бюджету. Канада й більшість країн Європейського союзу активно практикують програмно-цільовий метод складання бюджету. Сьогодні більшість країн ЄС надають допомогу іншим країнам саме у формі програм, після здійснення яких ЄС прагне бачити досягнення конкретних результатів. В Сполучених Штатах програмно-цільовий метод складання бюджету застосовується більшістю урядів штатів і муніципальних урядів.

Дедалі більше дослідників схиляється до думки, що найпрогресивнішими в плані застосування програмно-цільового методу складання бюджету є Австралія та Нова Зеландія. З регулярних бюджетних звітів, що видаються цими двома країнами, видно, що вони досягли вражаючого рівня відкритості й прозорості діяльності урядових структур та результатів, які при цьому досягаються. Саме їх досвід застосування програмно-цільового методу складання бюджету, в основі якого лежить абсолютно нова для України бюджетна філософія, часто ставлять за приклад для наслідування рештою країн світу.

Запровадження ПЦМ у бюджетному процесі набуває надзвичайної актуальності й в умовах інтеграції України до Європейського Союзу, оскільки підготовка бюджету у програмному форматі є однією з головних вимог до країн-членів ЄС та кандидатів до вступу до ЄС.

Елементи програмно-цільового методу запроваджуються в Литві та Естонії. Сусідні держави також мають досвід формування та виконання бюджету за таким методом. Найбільших успіхів у цьому досягли Румунія та Болгарія, в яких поступовий перехід до практики складання бюджету за ПЦМ регулюється законодавчими актами.

Бюджетування з елементами орієнтованості на кінцевий результат в органах влади зародилося в середині 20 століття в США і з тих пір набуло широкої популярності в багатьох країнах світу. Реформування бюджетного процесу з метою включення до нього елементів БОР відбувається в різних країнах різними шляхами: як у ході реалізації комплексних реформ державного сектору (Австралія, Великобританія, Нова Зеландія), так і в рамках окремих програм часткової модернізації системи управління державними фінансами (Данія, Ірландія, Канада, США, Нідерланди, Фінляндія, Франція, Швеція) [2. С. 42].

У Великобританії система планування суспільних витрат з програмного принципом була введена в 1998 році, сукупність програм, що фінансуються з бюджету, формулюється в Угодах про надання послуг, об'єднаних в єдиний документ (Public Service Agreements whitepaper - PSA), який формується на 4 роки, з оновленням раз на 2 роки; PSA об'єднує програми Департаментів, які формулюються як 2-3-х сторінкові документи;

- в Австралії програми діяльності відомств сформульовані в Портфельних бюджетних звітах (Portfolio Budget Statement), прийнятих щорічно на кожний бюджетний рік і, як і у Великобританії, що включають витрати поточного року і трирічний план витрат; такі програми є додатком до бюджету і мають велику ступінь деталізації, ніж Угода про надання послуг у Великобританії; у програмі сформульовані: місія діяльності відомства (mission statement), основна мета діяльності (outcome statement) та основні напрями витрат (output groups); в описі кожного напрямку витрачання міститься перелік ключових програм, а також оціночні витрати по кожній програмі;

Новозеландська система формулювання програм діяльності відомств близька до австралійської: витрати відомств визначаються в випускаються щорічно Departmental Statements of Intent (SOIs), по кожному відомству формулюються ключові напрями діяльності і дається розшифровка витрат по декількох ключових позиціях; як такі програми за різними напрямками діяльності відомств у будь-яких окремих документах не формулюються;

- в Канаді кожне відомство, починаючи з 1996 року, складає звіт про плани та пріоритети (Reports on plans and priorities), в якому сформульовані основні напрями діяльності, плани витрат по стратегічних напрямках (Strategic outcomes), по кожному стратегічному напрямку вказані пріоритети витрат і їх статус (діяли в минулий період або нові); також щорічно подаються звіти про результати діяльності відомств, які складені як звіт про реалізацію планів та пріоритетів; як таких окремих текстів програм не складається;

- у США системний метод оцінки результатів програмних дій федерального уряду сформульовано в документі, названому Program Assessment Rating Tool (PART) - дослівно - «інструмент побудови рейтингу оцінок програм»; для цілей уніфікації оцінок PART представляє собою перелік правил, відповідно до якого діяльність відомств формалізується і розбивається на програми і дозволяє створити план їх фінансування і відзвітувати перед конгресом про результати, досягнутих за рахунок такого фінансування. З точки зору PART Програми діляться на 7 основних видів: прямі федеральні програми (Direct Federal Programs); конкурсні грантові програми (Competitive Grant Programs); блокові або нормативні грантові програми (Block / Formula Grant Programs); регулюючі програми (Regulatory Based Programs); програми капітальних вкладень і закупівельні програми (Capital Assets and Service Acquisition Programs); кредитні програми (Credit Programs); програми типу НДДКР (Research and Development (R & D) Programs) [3].

7.2. Особливості впровадження ПЦМ в Україні

Програмно-цільовий метод формування бюджету (ПЦМ) є інструментом, який забезпечує ефективне управління бюджетним процесом у середньостроковій перспективі. Цей метод зорієнтовано на вирішення існуючих проблем територіальної громади та досягнення визначених цілей. Багато країн застосовує його з метою ефективного та результативного використання обмежених бюджетних коштів.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Програмно-цільовий метод ґрунтується на раціональному управлінні, спрямованому на вирішення соціальних проблем. За ПЦМ бюджетний процес починається з окреслення проблем, які необхідно вирішити. Для їх вирішення розробляють орієнтовані на результат бюджетні програми, на основі яких і складають бюджет.

Запровадження ПЦМ в бюджетний процес в Україні відбулося з прийняттям Бюджетного кодексу в червні 2001 року і було пов'язано із необхідністю удосконалення системи управління державними фінансами для забезпечення обґрунтованості процесу розробки та реалізації фінансово-бюджетної політики держави, підвищення якості надання державних послуг та ефективності використання бюджетних коштів. За визначенням Бюджетного кодексу України «програмно-цільовий метод у бюджетному процесі - метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу» [1].

Метою запровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі є встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання

Програмно-цільовий метод бюджетування забезпечує комплексний підхід до формування бюджету і включає наступні складові (елементи).

Прозорість бюджетного процесу, залучення громадськості є важливим для розробки ефективного та реалістичного бюджету і планування напрямів розвитку міста.

Стратегічне планування - це безперервний процес, який здійснюється бюджетними установами для планування та прогнозування діяльності на майбутнє.

Бюджетна програма є основним елементом ПЦМ. Програма складається з тісно пов'язаних між собою дій, спрямованих на виконання завдань програми та досягнення однієї цілі або низки середньострокових чи довгострокових цілей. Кожна програма формується з дотриманням визначених вимог і повинна містити ціль, завдання та показники виконання.

Показники виконання бюджетної програми є невід'ємним елементом ПЦМ. Це статистичні індикатори, які показують успішність виконання програми і обов'язково мають бути вимірними або піддаватися кількісному визначенню.

Середньострокове планування доходів ставить на меті визначення реального обсягу ресурсів місцевого бюджету для здійснення необхідних витрат.

Середньострокове планування видатків допомагає визначити пріоритети щодо видатків, підвищити відповідальність розпорядників за розподіл і використання бюджетних коштів, а також посилити загальний бюджетний контроль.

Представимо порівняльну характеристику в підходах до бюджетного управління в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1..

Порівняльна характеристика підходів до бюджетного управління

Традиційний підхід	Бюджетування, орієнтоване на результат
Цільове використання коштів – відповідність плану	Цільове використання коштів - відповідність цілям і результатам
Річний термін прогнозування	Трирічні ліміти витрат
Пріоритет функціональної й економічної класифікації	Пріоритет відомчої (програмної) і економічної класифікації
Контроль витрат	Контроль (моніторинг) результатів
Зовнішній контроль за діяльністю	Внутрішній контроль і підзвітність
Планування на основі видаткових потреб відомств	Планування на основі пріоритетів й очікуваних результатів програм
Високий ступінь централізації в прийнятті рішень	Делегування управлінських повноважень на рівні ефективного керування

Обґрунтування видатків здійснюється на основі "ІСТОРИЧНИХ даних", без оцінки доцільності видатків та якості бюджетних послуг	Планування "від майбутнього" на основі визначених цілей здійснення видатків та показників їхньої соціальної та економічної результативності
Бюджет спрямований на утримання бюджетних установ, їхньої мережі	Бюджет спрямований на досягнення найбільш ефективних результатів від бюджетних видатків
Відсутність відповідальності за результати діяльності бюджетних установ та якість послуг, що надаються	Персональна відповідальність керівників установ та організацій за досягнення результатів бюджетних програм

Основні переваги використання принципів ПЦМ лежать у площині оптимізації управління й варіюються від поліпшення управління державними фінансовими ресурсами й підвищення ефективності бюджетних витрат до оптимізації управління державними органами, перебудови механізмів мотивації праці на державній службі, повсюдної орієнтації на досягнення запланованих цілей і показників.

Існують також державні та місцеві програми економічного і соціального розвитку, які щороку затверджує уряд і місцеві органи виконавчої влади. В них визначено цілі та пріоритети соціально-економічної політики, а також заходи для їх досягнення. Державні та місцеві цільові програми - це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на розв'язання окремих найважливіших проблем розвитку держави, галузей економіки чи адміністративно-територіальних одиниць. Всі ці програми відрізняються від поняття бюджетної програми як за формулюванням, так і за структурою (рис.3).

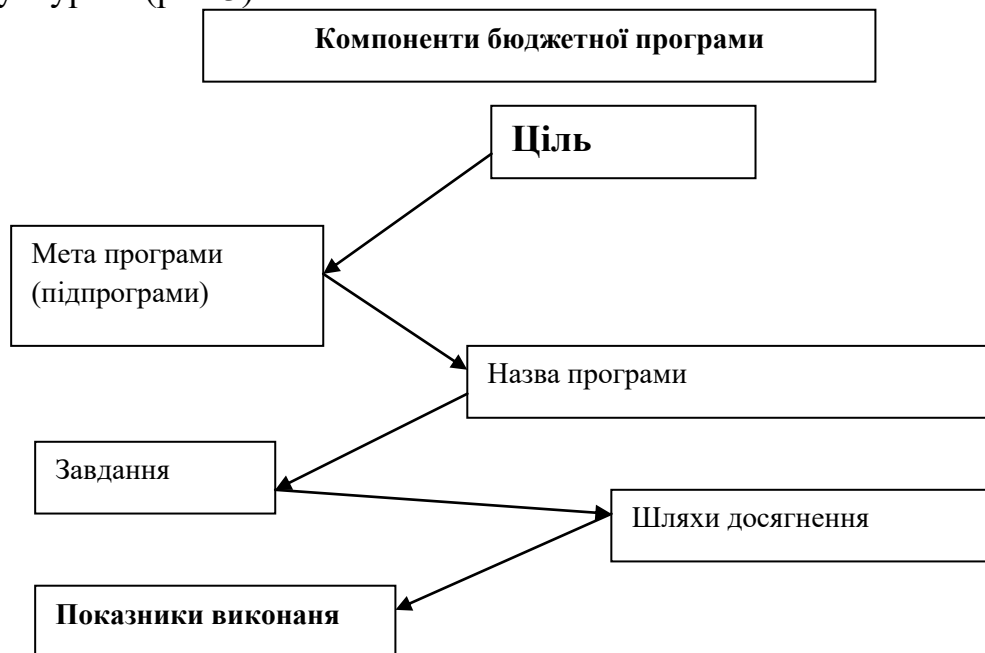

Рис.3. Компоненти бюджетна програма (підпрограма)

Бюджетна програма — систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети та завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник коштів відповідно до покладених на нього функцій.

7.3. Приклади формулювання мети та назви програми

Формулювання головної мети діяльності відбувається на основі визначеної стратегії розвитку галузі (табл.7.1.)

Таблиця 7.1.

Приклад формулювання головної мети діяльності галузі

Сфера діяльності	Мета
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ	Забезпечення права дитини на доступність і безоплатність здобуття освіти. Збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини. Формування особистості дитини, розвиток її здібностей, обдаровання, світогляду.
ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	Забезпечення потреб населення в охороні його здоров'я, забезпеченні прав громадян на якісну і доступну медико-санітарну допомогу.
ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	<i>Забезпечення належних та безпечних умов проживання мешканців міста, формування привабливого зовнішнього вигляду міста та покращення його екологічного стану.</i>

Основним плановим документом бюджетних програм є бюджетний запит, в якому зазначено головну мету діяльності розпорядника коштів. В процесі формування бюджетної програми важливу роль відіграє чітке викладення назви бюджетної програми, яка, будучи дуже стислою, повинна відображати її основну суть. Назва бюджетної програми має формуватися на таких загальних принципах.

Мета бюджетної програми має бути досягнута у результаті виконання конкретної бюджетної програми (має узгоджуватися з головною метою діяльності головного розпорядника коштів). Тому завжди визначається лише одна мета бюджетної програми. Вона є соціально спрямованою, довгостроковою і не завжди підлягає кількісному та якісному виміру. **Приклади формулювання назви програми наведені у таблиці 2.2.**

Методологія ПЦМ передбачає можливість розподілу програми на підпрограми. Деталізація програми за підпрограмами здійснюється з метою комплексного охоплення різних заходів, спрямованих на досягнення загальної мети програми. Такі заходи можуть відноситися до різних функцій (згідно з функціональною класифікацією видатків), або розділів, груп однієї функції. У такому випадку виконавцями однієї бюджетної програми (за відповідними підпрограмами) можуть бути кілька розпорядників. Наприклад, програма «Інформування громадськості щодо діяльності органів місцевого самоврядування місцевими засобами масової інформації»

(Головний розпорядник: Виконавчий комітет міської ради)

Мета: Поліпшення інформування населення, зв'язків з громадськістю шляхом взаємодії із засобами масової інформації, ефективного функціонування структур та підрозділів З МІ.

Підпрограма 1. Інформування громадськості щодо діяльності органів місцевого самоврядування через місцеві друковані видання.

(Відповідальний виконавець: Редакція міської газети)

Підпрограма 2. Інформування громадськості щодо діяльності органів місцевого самоврядування через комунальні, муніципальні підприємства телерадіокомпанії). (Відповідальний виконавець: Міська телекомпанія)

Таблиця 2.2.

Приклад формулювання головної мети діяльності галузі

Головний розпорядник	Назва програми
Органи місцевого самоврядування Виконавчий комітет міської ради	«Забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування по виконанню власних і делегованих повноважень» «Інформування громадськості щодо діяльності органів місцевого самоврядування місцевими засобами масової інформації» «Підтримка органів самоорганізації населення мікрорайонів міста» «Забезпечення регулювання відносин у сфері комунальної власності органів місцевого самоврядування» «Забезпечення регулювання відносин у сфері архітектурної діяльності органів місцевого самоврядування»
ЖКГ: Управління житлово-комунального господарства).	«Сприяння ефективній діяльності об'єктів соціальної сфери підприємств, що передаються до комунальної власності» «Встановлення по будинкових приладів обліку і регулювання води, теплової енергії» «Забезпечення утримання та розвиток житлового господарства на місцевому рівні» «Підвищення рівня благоустрою міста» «Підтримка в належному стані об'єктів комунального господарства на місцевому рівні»
Управління охорони здоров'я	«Первинна лікувально-профілактична допомога населенню всіх вікових груп» «Надання загальної та спеціалізованої медичної стоматологічної допомоги населенню всіх вікових груп» «Надання невідкладної медичної допомоги населенню» «Надання медичної лікарсько-акушерської допомоги породіллям та новонародженим»
Управління освіти	«Забезпечення дошкільної освіти, догляду та виховання дітей» «Забезпечення позашкільної освіти» «Освіта дітей та молоді за принципом інтернатної організації навчально-виховного процесу» «Методологічне забезпечення виконання освітніх програм, оптимізація навчально-виховного процесу» «Освіта та виховання дітей та молоді за принципом інтернатної організації навчально-виховного процесу»

Цей компонент бюджетної програми не є обов'язковим, але з метою комплексного підходу до формування програм, у міжнародній практиці його пропонують для використання. Характерні риси мети бюджетної програми представлено:

- визначення кінцевого результату від реалізації програми;
- орієнтація на довгострокову перспективу;
- відповідність головній меті діяльності розпорядника коштів.

Приклади мети програми, які віжповідають основним вимогам методології ПЦМ подано у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Приклади мети програми, які віжповідають основним вимогам методології ПЦМ

Елемент	Характеристика
Галузь	<i>Культура</i>
Програма	<i>«Культурний розвиток населення в клубах, будинках культури, народних колективах»</i>
Мета	Забезпечення проведення культурно-мистецьких заходів та роботу гуртків, секцій, аматорських колективів.
Галузь	<i>Органи місцевого самоврядування</i>
Програма	<i>Забезпечення регулювання відносин у сфері архітектурної діяльності органів місцевого самоврядування</i>
Мета	Забезпечення ефективного функціонування структурних підрозділів, задіяних у сфері архітектурної діяльності органів місцевого самоврядування. Підвищення якісних показників роботи
Галузь	<i>Життєво-комунальне господарства</i>
Програма	<i>«Забезпечення позашкільної освіти»</i>
Мета	Розвиток індивідуальних здібностей і таланту молодих людей, забезпечення цілісної системи роботи позашкільних закладів різних типів для створення умов всебічного розвитку особистості.
Галузь	<i>Освіта</i>
1.Програма	<i>«Капітальний ремонт житлового фонду»</i>
Мета	Підвищення відповідно вимогам експлуатаційних нормативів житлового фонду і утримання його у належному стані, надійності та безпечної його експлуатації.
2.Програма	<i>«Забезпечення позашкільної освіти»</i>
Мета	Розвиток індивідуальних здібностей і таланту молодих людей, забезпечення цілісної системи роботи позашкільних закладів різних типів для створення умов всебічного розвитку особистості.
3.Програма	<i>«Забезпечення позашкільної освіти»</i>
Мета	Забезпечення розвитку творчих здібностей, підтримка обдарованих дітей, формування у них навиків самоосвіти і самореалізації особистості.
Галузь	<i>Охорона здоров'я</i>
Програма	<i>Адміністрування програм медичної допомоги населенню»</i>
Мета	Сприяння виконанню завдань програм галузі "Охорона здоров'я". Збереження та зміцнення матеріальної бази закладів охорони здоров'я. Фінансовий, економічний та бухгалтерський облік та контроль закладів охорони здоров'я.

ТЕМА 8. МІСЦЕВІ ПОЗИКИ І ЗАПОЗИЧЕННЯ ТА ЇХ РОЛЬ У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

- 8.1. Сутність та завдання випуску облігацій
- 8.2. Напрямки фінансування за допомогою місцевих облігацій
- 8.3. Етапи формування ринку місцевих запозичень
- 8.4. Алгоритм випуску облігацій місцевої позики

8.1. Сутність та завдання випуску облігацій

Місцеві облігації є однією з форм запозичень до місцевого бюджету. *Місцеві облігації* випускаються для забезпечення потреб місцевих бюджетів, а також для фінансування різних місцевих проектів. Емітентами цих облігацій є муніципальні органи всіх рівнів: областей, районів, міст, графств, округів. До облігацій місцевих позик належать облігації внутрішніх та зовнішніх місцевих позик. Рішення про розміщення облігацій місцевих позик приймає Верховна Рада АР Крим або міська рада відповідно до вимог, установлених бюджетним законодавцем.

Реєстрацію випуску облігацій місцевих позик здійснює НКЦПФР в установленому нею порядку. Особливості погашення та реалізації прав за облігаціями місцевих позик визначаються проспектом емісії облігацій відповідного випуску.

Випуск місцевих облігацій дозволяє вирішити такі завдання:

- муніципальні органи отримують необхідний фінансовий ресурс їм не треба використовувати бюджетні кошти, а значить, збільшувати місцеві податки;
- інвестори отримують надійні і ліквідні цінні папери, що приносять певний дохід;
- місцеве населення отримує потрібні об'єкти, користується їх товарами, роботами чи послугами. У більшості випадків доходи від місцевих облігацій не оподатковуються або оподатковуються за пільговою ставкою, що робить їх привабливими для інвестування.

У принципі, можливі три напрямки використання коштів, акумульованих через місцеві облігаційні позики:

- а) для фінансування поточного дефіциту місцевих бюджетів;
- б) для загладження коливань при надходженні податкових платежів у місцевий бюджет, тобто на закриття касових розривів місцевих бюджетів;
- в) для фінансування регіональних інвестиційних програм.

При фінансуванні поточного дефіциту місцевих бюджетів мова йде про вирішення нагальних повсякденних проблем: опалення шкіл та лікарень, заробітна плата робітникам соціальної інфраструктури регіону. Використання довгострокового фінансування за допомогою облігацій провалів в наповнюваності місцевого бюджету є небезпечним для установ місцевого самоврядування методом.

Для згладжування коливань при надходженні податкових платежів у місцевий бюджет місцеві позики використовуються, якщо між надходженням і витратою грошей виникає часовий інтервал. Вони ліквідують касові розриви, що викликані нерівномірністю і розбіжністю надходження місцевих доходів з необхідністю здійснення витрат. Терміном погашення подібних облігацій місцевих позик є поточний фінансовий рік.

Наприклад, дорогу від селища до загальнодержавної траси краще відремонтувати навесні, щоб зберегти автотранспорт селища, що возить сільгосппродукцію на реалізацію, а основні податкові надходження будуть у кінці третього кварталу. Згідно з науковими джерелами, таке фінансування називають "облігації під надходження податків, що очікуються" або "борг під сподівані доходи". Тобто подібне вирішення фінансових питань за допомогою даного інструменту особливо важливе для тих регіонів, податкова база яких має суттєві сезонні коливання.

8.2. Напрямки фінансування за допомогою місцевих облігацій

Використання місцевих позик з метою залучення коштів для фінансування регіональних програм.

Використання місцевих позик для фінансування регіональних програм в Україні можливе тільки у рамках розвитку відповідних територіальних одиниць. Причому міська влада повинна мати формалізовану стратегію (концепцію) свого розвитку на середню - (три - п'ять) та довгострокову (до десяти років) перспективу. При цьому необхідно підтвердити можливість виконання розробленої стратегії (концепції) в цілому та її забезпечення ресурсами, у т.ч. інвестиційними, зокрема.

Використання місцевих позик має бути органічно ув'язане зі стратегією (концепцією) розвитку регіону або міста, а точніше бути націлене на її обслуговувати. При формуванні регіональних програм на базі облігаційного фінансування необхідно враховувати загрози (ризики) та варіанти їх нейтралізації (хеджування). Місцеві позики повинні являти собою внутрішньо єдину структуру фінансово-інвестиційної системи регіону чи міста.

Іншими словами, регіональній або міській владі необхідно мати спеціалізовану підсистему управління, яка б координувала процес облігаційного залучення та ефективного використання акумульованих коштів. Найважливішою функцією цієї системи є оптимізація портфеля залучених коштів, тобто підтримання оптимального балансу (пропорцій) між коротко- середньо- та довгостроковими позиковими інструментами місцевого бюджету, підтримка ліквідності балансу позик та забезпечення потрібної ритмічності погашення позичкових зобов'язань.

Борг, інвестиційні плани та зобов'язання повинні бути складником середньострокового фінансового прогнозу, де також необхідно вказати

орієнтовні розрахункові доходи, витрати, вартість обслуговування позичкового боргу та інвестиційні витрати, визначені на основі певного набору припущень.

Кожна з перелічених статей може бути змінена окремо або в комбінації з іншими, що дозволить проводити аналіз їх чутливості в умовах різних сценаріїв. Результати такого аналізу повинні стати основою для визначення об'єму боргу, який можна залучити в даний період і, відповідно, об'єм інвестицій у регіональні програми.

Залучення запозичених коштів необхідно здійснювати з метою фінансування економічно значущих регіональних або загальноміських інвестиційних програм і проектів, реалізація яких веде в коротко або середньостроковій перспективі чи до значного скорочення базових бюджетних витрат (наприклад, на житлово-комунальне господарство), чи до створення можливості для підсилення конкурентних позицій місцевих виробників, появи нових робочих місць, що в результаті сприятиме збільшенню дохідної частини міського бюджету.

Фінансування за допомогою місцевих облігацій використовується:

- а) для фінансування прибуткових регіональних проектів, що окупується,
- б) для фінансування неприбуткових об'єктів, що потребують одночасних великих коштів, яких не має щорічний бюджет, в тому числі: капітальний ремонт, реконструкція і нове будівництво об'єктів соціальної інфраструктури і створення та підтримання у робочому стані місцевої виробничої інфраструктури (водомережі, теплові системи, мости, дороги та інше),
- в) для вирішення житлових проблем.

Кожна регіональна програма, яку збираються фінансувати через місцеві облігації, повинна пройти багатоступеневу систему аналітичного моделювання.

1. Перший етап - розробка капітальних витрат по проекту в поточних цінах.

2. Другий етап - укладення документа, що відображає передбачені витрати та потоки коштів за весь час функціонування регіональної програми. Тут проводиться розрахунок фінансової окупності проекту для визначення його фінансових характеристик.

3. Третій етап - проведення економічного аналізу "вигідність-витрати", в якому після скуппульозного вивчення вигод, що будуть отримані від проекту, та витрат (прямих і непрямих), пов'язаних з ним, робиться результативний висновок по його праву на існування, життєздатність. Важливо змодельовати рух банківської облікової ставки, тому що її ріст може привести до невикористаних витрат при погашенні позики.

8.3. Етапи формування ринку місцевих запозичень

Вивчення процесів розвитку ринку муніципальних позик в Україні дає можливість виокремити декілька етапів у його становленні.

Перший етап – 1995 р. – перша половина 1998 р. Першу емісію місцевих облігацій в Україні здійснила Київська міська ДКЦПФР адміністрація. Кошти від розміщення (5 трлн 163 млрд крб) планувалося спрямувати у будівництво

житла та метрополітену. За період з 1995-1999 р.р. облігації місцевих позик використовувалися для створення різного роду безподаткових фінансових схем (м. Дніпропетровськ, м. Харків), для житлових проектів (м. Львів, м. Полтава, м. Черкаси, АР Крим), для фінансування соціально-економічного розвитку міст, (кошти спрямовувались на розвиток пасажирського автотранспорту, стабілізацію роботи енергосистем м. Київ, м. Харків, м. Одеса, м. Запоріжжя). У 1995 р. Харківська міська рада випустила облігації під закупівлю автобусів для міського транспорту (кошти вкладені у рентабельний вид, % виплачені і позика оплачена) обсяг емісії 150 млрд грн термін погашення 1997 р. У Черкасах було випущено серію облігацій 50 тис. шт. цільової позики „Житло для всіх” загальний обсяг 80 млрд. крб. Нв=0,1 м2 – 1,6 млн.крб. У 1997 р. була розміщена Одеська муніципальна позика термін 1 рік, дохідність 40 %. Термін погашення 1998 р. Однак замість 91,5 млн. грн було сплачено 250 тис. грн. В кінцевому підсумку емітент визнав себе неплатоспроможним.

Другий етап тривав з 1998 р. по 2003 р. Для посилення контролю за виконанням боргових зобов'язань 18 червня 1998 р. був виданий Указ Президента України № 655/98 «Про впорядкування внутрішніх та зовнішніх запозичень, що провадяться органами місцевого самоврядування», яким заборонялося здійснювати місцеві запозичення без погодження з Міністерством фінансів України. Відповідно випуски муніципальних облігацій можна було зареєструвати в ДКЦПФР лише після погодження їхніх розмірів з Мінфіном. Обсяг зареєстрованих в ДКЦПФР випусків муніципальних облігацій у 2003 р. та 2004 р. становив відповідно 150 млн грн та 45 млн грн. Обсяг торгів муніципальними облігаціями на ПФТС у 2003 р. становив 13,2 млн грн. у 2004 р. – 886,7 млн грн [2, 45]. При формуванні місцевих бюджетів у 2004 р. спостерігалась значна залежність від центру і одночасно низький рівень можливостей збільшити доходи за рахунок внутрішніх ресурсів.

Третій етап тривав з 2003 р. до першої половини 2008 року. Із прийняттям у 2001 р. Бюджетного кодексу, який по-новому унормував процедури здійснення місцевих запозичень, процес випуску муніципальних цінних паперів інтенсифікувався.

Четвертий етап розпочався з другої половини 2008 р. і триває донині. Значне розширення, що спостерігалось у 2003–2008 рр., змінилось абсолютним заморожуванням ринку муніципальних облігацій. Висока вартість позикових ресурсів (до 25% річних) не дала змоги більшості органам місцевого самоврядування скористатися позиковими ресурсами для наповнення бюджету розвитку.

8.4. Алгоритм випуску облігацій місцевої позики

Організація випуску та обігу облігацій місцевої позики здійснюється відповідно до Постанови КМУ від 16 лютого 2011 р. N 110 «Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень», якою встановлюється порядок

здійснення місцевих запозичень та визначено умови отримання погодження Міністерства фінансів України на розміщення місцевої позики. Відповідно до цієї Постанови організація випуску та обігу місцевої позики відбувається у такій послідовності (рис. 8.1):

- Верховна Рада АР Крим чи міська рада приймає рішення про випуск облігацій місцевих позик;
- Верховна Рада АР Крим чи міська рада подає відповідний перелік документів для погодження умов та обсягу випуску до Мінфіну України;
- НКЦПФР реєструє випуск облігацій місцевих позик;
- Верховна Рада АР Крим чи міська рада подає Міністерству фінансів України інформацію про здійснені запозичення;
- Верховна Рада АР Крим чи міська рада здійснює погашення боргу за місцевими запозиченнями.

Для погодження умов та обсягу випуску місцевої позики Верховна Рада АР Крим чи міська рада до Міністерства фінансів України подає таку інформацію:

- рішення про бюджет на відповідний рік з дефіцитом за спеціальним фондом;
- проект рішення про запозичення (реструктуризацію боргових зобов'язань);
- розрахунки і обґрунтування здійснення запозичень;
- копія звіту та звіт про виконання місцевих бюджетів за попередній рік (реструктуризацію боргових зобов'язань);
- інформація про: поточний стан виконання зобов'язань з погашення місцевого боргу; стан розрахунків за місцевим боргом за 5 останніх років; зобов'язання та стан розрахунків за ними обґрунтування обсягу доходів бюджету розвитку спеціального фонду;
- за умови здійснення запозичення шляхом випуску облігацій місцевих позик: проект проспекту емісії облігацій (у разі відкритого розміщення); копія відомостей про випуск облігацій (у разі закритого розміщення); відомості про рейтингову оцінку облігацій;
- за умови здійснення зовнішнього запозичення – довідка Державного комітету статистики про чисельність населення міста відповідний рік;
- прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Згідно з Бюджетним кодексом основні вимоги щодо місцевих запозичень такі:

- обсяг запозичення не може перевищувати граничний розмір боргу, визначеного рішенням про місцевий бюджет на відповідний рік. Загальний обсяг місцевого боргу та гарантованого АР Крим чи ТГ міста боргу (без урахування гарантійних зобов'язань, що виникають за позиками від міжнародних фінансових організацій) станом на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 200% (для міста Києва – 400%) середньорічного індикативного обсягу надходжень бюджету розвитку з інших бюджетів), визначеного прогнозом відповідного місцевого бюджету на наступні за

плановим два бюджетні періоди (за винятком місцевих запозичень та капітальних трансфертів (субвенцій з інших бюджетів));

Відповідно до Бюджетного кодексу **Ст. 73. Позики місцевим бюджетам**

1. Рада міністрів АР Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад за рішенням Верховної Ради АР Крим або відповідної місцевої ради можуть отримувати:

1) **позики на покриття тимчасових касових розривів**, що виникають за загальним фондом та бюджетом розвитку місцевих бюджетів, у фінансових установах **на строк до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду**, у виняткових випадках за рішенням КМУ стосовно бюджету АРКрим і міських бюджетів - у межах поточного бюджетного періоду. **Порядок отримання та погашення таких позик визначається Мінфіном України;**

2) позики на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів відповідно до **ч. 5 ст. 43** Кодексу. Такі позики не надаються у разі розміщення коштів місцевого бюджету на депозитах та/або обслуговування коштів місцевого бюджету в частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків.

2. Надання позик з одного бюджету іншому забороняється.

Ст. 74. Особливості здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій

1. Місцеві запозичення здійснюються з метою **фінансування бюджету розвитку**: бюджету АР Крим, бюджетів міських територіальних громад та використовуються для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, що забезпечують виконання завдань Верховної Ради АР Крим та міських рад, спрямованих на задоволення інтересів населення АР Крим і міських територіальних громад; обласних бюджетів та використовуються для **створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів**, що забезпечують виконання завдань обласних рад, спрямованих на задоволення спільних інтересів територіальних громад області, відновлення та реконструкцію об'єктів спільної власності територіальних громад або державної власності, що перебувають в управлінні обласних рад, обласних державних адміністрацій, а також будівництва, реконструкції, капітального ремонту автомобільних доріг загального користування державного, місцевого значення.

2. Обсяг та умови здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій **погоджуються з Мінфіном України**. Обсяг та умови здійснення місцевих *зовнішніх запозичень шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій* і надання місцевих гарантій для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання, що виникають за кредитами (позиками) від міжнародних фінансових організацій, вважаються погодженими, якщо Мінфіном України

рішення не прийнято протягом одного місяця з дня надходження документів на погодження.

3. Мінфін України здійснює *реєстрацію місцевих запозичень* та місцевих гарантій. Усі договори про місцеві запозичення, договори, виконання зобов'язань за якими забезпечено місцевими гарантіями, та договори про відшкодування витрат місцевого бюджету, а також зміни істотних умов таких договорів реєструються у *Реєстрі місцевих запозичень та місцевих гарантій*.

4. Держава не несе відповідальності за борговими зобов'язаннями АР Крим, обласних рад і ТГ.

5. Видатки на обслуговування місцевого боргу здійснюються за рахунок коштів **загального фонду місцевого бюджету**, а в частині обслуговування місцевого боргу за місцевими запозиченнями, залученими для виконання ремонтно-будівельних робіт на автомобільних дорогах загального користування місцевого значення та комунальної власності, відповідні видатки також можуть здійснюватися із спеціального фонду місцевого бюджету за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах (у розмірі не більше 10 % обсягу такої субвенції, затвердженого законом про Державний бюджет України для відповідного місцевого бюджету).

6. *Видатки місцевого бюджету на обслуговування місцевого боргу не можуть перевищувати 10 % видатків загального фонду місцевого бюджету протягом будь-якого бюджетного періоду, коли планується обслуговування місцевого боргу.*

7. Верховна Рада АР Крим, відповідні обласна та міська ради не мають права здійснювати у поточному бюджетному періоді нові місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії, якщо у процесі здійснення платежів з погашення та обслуговування місцевого боргу та/або гарантованого місцевого боргу, обумовлених договором між кредитором та позичальником та/або правочином надання місцевої гарантії, порушено графік платежів, що призвело до нарахування будь-яких штрафних санкцій, до погашення такої простроченої заборгованості та сплати усіх нарахованих штрафних санкцій.

Якщо протягом поточного та наступного бюджетних періодів після погашення простроченої заборгованості та сплати усіх нарахованих штрафних санкцій відповідно до абзацу першого цієї частини статті допущено повторне порушення графіка платежів у процесі здійснення платежів з погашення та обслуговування місцевого боргу та/або гарантованого місцевого боргу, що призвело до нарахування будь-яких штрафних санкцій, Верховна Рада АР Крим, відповідні обласна та міська ради не мають права здійснювати нові місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії протягом трьох наступних бюджетних періодів.

Проведення громадських слухань щодо здійснення місцевих запозичень

Прийняття рішення про випуск:

- мета запозичення;
- форма здійснення запозичення (укладення договорів позики; випуску облігацій місцевих позик);
- умови запозичення - вид, розмір, валюта, строк, відсотки за користування запозиченням та строки їх сплати, а також розмір основної суми боргу.

Подання документів для погодження умов та обсягу випуску до Міністерства фінансів України

- протягом 20 днів Міністерство фінансів України приймає рішення про погодження або вмотивовану відмову щодо здійснення запозичення.

Реєстрація випуску облігацій місцевих позик Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку

Подання Міністерству фінансів України інформації про здійснені запозичення

- у 10 денний строк після реєстрації зареєстрований проспект емісії облігацій місцевих позик та тимчасове свідоцтво про реєстрацію випуску облігацій внутрішніх місцевих позик (у разі публічного розміщення або відомості про випуск (розміщення) облігацій та тимчасове свідоцтво про реєстрацію випуску облігацій внутрішніх місцевих позик (у разі закритого розміщення);
 - завірена копія договору позики (кредитного договору) - у 10 денний строк після його підписання;
 - інформація про здійснення платежів за запозиченням - у 10 денний строк після їх здійснення

Погашення боргу за місцевими запозиченнями

Джерела погашення:

- доходи від відчуження майна, яке перебуває у комунальній власності, та від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення.
- кошти, що передаються із загального фонду міського бюджету до бюджету розвитку (передбачає скорочення видатків загального фонду, тобто фінансування поточних програм з міського бюджету)

Звітування перед територіальною громадою щодо погашення місцевих запозичень

Міністерство фінансів України веде Реєстр місцевих запозичень та місцевих гарантій;

- місцеві зовнішні запозичення можуть здійснювати лише міські ради міст з чисельністю населення понад 300 тисяч жителів, за офіційними даними органів державної статистики на час ухвалення рішення про здійснення місцевих запозичень;

- місцеві зовнішні запозичення шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій можуть здійснювати всі міські ради;

- реструктуризація боргових зобов'язань за запозиченням, здійснена шляхом випуску облігацій місцевих позик, не повинна призводити до збільшення місцевого боргу та підлягає реєстрації у НКЦПФР.

Значною фінансовою перешкодою на шляху реалізації місцевих запозичень є обов'язковість одержання кредитних рейтингів. Встановлено, що для випуску облігацій місцевих позик емітент зобов'язаний представити рейтингову оцінку цінних паперів, а при запозиченнях у формі позик, кредитів, кредитних ліній позичальник повинен надати відомості про кредитний рейтинг. Рейтингову оцінку та кредитний рейтинг визначають рейтингові агентства, уповноважені НКЦПФР

Кредитний рейтинг боргового інструмента визначає рівень **спроможності емітента** своєчасно та в повному обсязі обслуговувати зобов'язання за ним. Кредитний рейтинг здійснює рейтингова агенція.

Рейтингова агенція – юридична особа, яка надає послуги з визначенням кредитного рейтингу, має підтвердження або висновки світового банку або ЄБРР. Агенція повинна мати відповідну шкалу: яка забезпечує однозначне тлумачення рейтингу; методологію визначення кредитного рейтингу; інформаційну інфраструктуру для обробки та оприлюднення інформації.

Одержання кредитних рейтингів має і певні переваги, які полягають у тому, що:

- створюється позитивний імідж міст і зміцнюється довіра до них як позичальників;

- з'являються додаткові можливості для залучення інвестицій, зокрема закордонних;

- формується позитивна кредитна історія і фінансова репутація міста, що сприятиме виходу його на фінансовий ринок у майбутньому;

- виявляються ключові чинники кредитоспроможності міста, що може бути корисним для зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування.

До недоліків та протиріч щодо виплати та організації облігацій місцевих позик в Україні слід віднести:

- нестабільність умов господарювання;

- нерозвиненість вітчизняного фондового ринку, зокрема вторинного, відсутність необхідної інфраструктури;

- слабе інформаційне забезпечення; відсутність обґрунтованої стратегії розвитку регіонів і міст України;
 - обмеженість спеціалістів у відповідальних підрозділах щодо організації та проведення роботи з підготовки та забезпечення виплати муніципалітетом цінних паперів;
 - відсутність залучення коштів фізичних осіб, так як у більшості нас, надлишку коштів для інвестування просто не існує;
 - відсутність пільг для покупців облігацій
 - місцеві облігації є інвестиційно не привабливими (ризик більший, ніж з державними облігаціями, відповідно дохідність на них повинна бути більша), для збільшення інвестиційної привабливості місцевих облігацій ставки за зобов'язаннями повинні бути вищими за депозитні ставки комерційних банків,
- Умовою щодо збільшення привабливості місцевих позик є:***
- збільшення ставки дохідності;
 - для зменшення витрат, щодо організації випуску облігації місцевої позики повинні випускатись у бездокументарній формі.

В умовах розширеної фінансової децентралізації та процесів делегування видаткових повноважень особливо гостро постає питання фінансових запозичень на місцевому рівні. Як відомо законодавством багатьох держав не передбачені запозичення на місцевому рівні. Однак у багатьох країнах Європи муніципалітетам надано право здійснювати запозичення. Так, наприклад, в Болгарії законодавство в області муніципальних запозичень відрізняється простотою і прозорістю. Для того щоб зробити муніципальний позичку, достатньо рішення місцевої ради. Проте, реальні запозичення в цій країні невеликі через нерозвиненість кредитних ринків.

У Чехії законодавство також надає муніципалітетам широкі права по запозиченнях. Муніципалітети можуть брати кредити і вітчизняних, і іноземних банків, випускати муніципальні облігації і залучати кошти підприємств нефінансового сектора.

У Румунії муніципалітети можуть брати кредити тільки всередині країни, а для виходу на міжнародні ринки їм необхідний дозвіл державної комісії з позиками. Проведені раніше дослідження свідчать про те, що в багатьох країнах з перехідною економікою отримала розвиток практика запозичень на субнаціональному і місцевому рівні, тобто запозичення здійснюються з декількох джерел, включаючи бюджети більш високого рівня, субнаціональними або національними фінансовими інститутами, а також ринком приватного капіталу. При цьому запозичення здійснюється у формі позик або випуску облігацій. Огляд практики запозичення в цих країнах показує, що ступінь розвитку цього інструменту в кожній з країн істотно варіює, що досить точно відповідає ступеню розвитку інших елементів реформи міжбюджетних відносин в цих країнах.

У країнах Східної Європи (Угорщини, Польщі і Чехії) були досягнуті великі успіхи в лібералізації системи запозичення, так як вихід на ринок капіталу супроводжувався одночасним розвитком відповідної організаційноправової бази, і йому передувало більш успішне проведення економічних реформ, ніж в країнах СНД. Однак поряд з успішною практикою запозичень є ряд негативних прикладів, що відповідно вимагає дуже обережного підходу в цьому питанні.

Контрольні питання

1. *Визначення сутність місцевої позики.*
2. *Назвіть завдання випуску облігацій місцевої позики*
3. *Які видатки за місцевого бюджету забезпечують за рахунок випуску місцевих облігацій*
4. *Назвіть та охарактеризуйте етапи формування ринку місцевих запозичень в Україні*
5. *Яким алгоритм випуску облігацій місцевої позики відповідно до чинного законодавства України*
6. *Роль кредитного рейтингу в процесі випуску облігацій місцевих позик*

ТЕМА 9. ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

9.1. Сутність фінансовий контроль на місцевому рівні

9.2. Контроль та аудит у бюджетному процесі

9.3. Повноваження Держаудитслужби у бюджетному процесі

9.1. Сутність фінансового контролю на місцевому рівні

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства.

«Під *фінансовим контролем у бюджетному процесі* слід розуміти цілеспрямовану діяльність законодавчих (представницьких) та виконавчих органів державної й місцевої влади, спрямовану на забезпечення законності, фінансової дисципліни та раціональності в процесі формування, розподілу, використання бюджетних коштів з метою забезпечення соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів бюджетних відносин».

«*Суб'єктами* фінансового контролю у бюджетному процесі виступають органи державної влади та місцевого самоврядування, наділені відповідними контрольними повноваженнями, територіальна громада, а також незалежні фінансові установи» [23].

«*Об'єктом* фінансового контролю є фінансові відносини, пов'язані з формуванням, розподілом (перерозподілом) та використанням бюджетних коштів» [13].

«Основними *завданнями* фінансового контролю у бюджетному процесі слід вважати такі:

- нагляд за своєчасним і повним виконанням фінансових зобов'язань юридичними і фізичними особами перед бюджетом та виявлення резервів фінансових ресурсів;

- сприяння цільовому й ефективному витрачання коштів бюджету та раціональному використанню матеріальних цінностей;

- забезпечення дотримання чинного законодавства України з питань бюджетних відносин» [13].

бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

- відповідністю платежів взятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням» [16].

У системі бюджетного контролю на місцевому рівні існує деяке дублювання повноважень, що стосуються контролю за бюджетом ТГ. Наприклад, повноваження місцевих рад і державних адміністрацій, Державної аудиторської служби та Державної казначейської служби України – контроль за цільовим / програмним використанням бюджетних коштів дублюється.

9.2. Контроль та аудит у бюджетному процесі

Контроль за дотриманням бюджетного законодавства спрямований на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами та здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками відповідно до цього Кодексу та іншого законодавства, а також забезпечує:

- 1) оцінку управління бюджетними коштами (включаючи проведення державного фінансового аудиту);
- 2) правильність ведення бухгалтерського обліку та достовірність фінансової і бюджетної звітності;
- 3) досягнення економії бюджетних коштів, їх цільового використання, ефективності і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень;
- 4) проведення аналізу та оцінки стану фінансової і господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів;
- 5) запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави і територіальних громад у процесі управління об'єктами державної та комунальної власності;
- 6) обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету.

Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням здійснює Рахункова палата. Діяльність центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства (у межах їх повноважень, встановлених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами), спрямовується, координується та контролюється Кабінетом Міністрів України.

Розпорядники бюджетних коштів в особі їх керівників організують внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечують їх здійснення у своїх установах і на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління таких розпорядників бюджетних коштів.

Внутрішнім контролем є комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності розпорядника бюджетних коштів і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління.

Внутрішнім аудитом є діяльність, спрямована на удосконалення системи управління, внутрішнього контролю, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності розпорядника бюджетних коштів і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, та яка передбачає надання незалежних висновків і рекомендацій. Для здійснення внутрішнього аудиту розпорядник бюджетних коштів в особі

керівника утворює самостійний структурний підрозділ внутрішнього аудиту, що є підпорядкованим і підзвітним безпосередньо такому керівнику.

9.3. Повноваження Держаудитслужби у бюджетному процесі

До повноважень органів Державної аудиторської служби України належить здійснення контролю за:

- цільовим та ефективним використанням коштів державного бюджету та місцевих бюджетів (включно з проведенням державного фінансового аудиту), матеріальних цінностей, їх збереженням, станом;
- цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів (позик), одержаних під державні (місцеві) гарантії;
- достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах при складанні планових бюджетних показників;
- відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми;
- веденням бухгалтерського обліку, а також складанням фінансової і бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету;
- станом внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту у розпорядників бюджетних коштів» .

«Державна аудиторська служба України щомісячно надає Верховній Раді України, КМУ та Міністерству фінансів України звіти про узагальнені результати контролю за дотриманням бюджетного законодавства» .

«Основними завданнями Державної податкової служби та її територіальних органів є забезпечення додержання податкового законодавства, облік усіх платників податків та інших обов'язкових платежів, здійснення контролю і забезпечення правильності нарахування та сплати цих податків до державного (місцевого) бюджету».

Відповідні місцеві ради здійснюють контроль за виконанням рішення про місцевий бюджет та інші повноваження, передбачені Бюджетним Кодексом, законом про Державний бюджет України та рішеннями про місцевий бюджет» .

«Повноваження місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів відповідних місцевих рад з контролю за відповідністю бюджетному законодавству показників затверджених бюджетів, розпису бюджету, кошторисів бюджетних установ та інших документів, які використовуються у бюджетному процесі, здійснюється» :

«Радою міністрів АР Крим - щодо бюджетів міст республіканського АР Крим значення та районних бюджетів АР Крим;

- обласними державними адміністраціями - щодо районних та міських (міст обласного значення) бюджеті

Контрольні питання

1. Визначення сутності поняття фінансовий контроль
2. Види фінансового контролю на місцевому рівні
3. Назвіть основні повноваження Держаудитслужби України в процесі виконання бюджету.
4. Назвіть основні повноваження Державної податкової служби України в процесі формування бюджету

4

ТЕМА 10 ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

- 10.1. Комунальна власність: порядок формування, суб'єкти, об'єкти, ефективність управління
- 10.2. Особливості функціонування підприємств комунальної власності
- 10.3. Доходи, витрати та фінансові результати підприємств комунальної власності

10.1. Комунальна власність: порядок формування, суб'єкти, об'єкти, ефективність управління

«В Україні до 1996 р. об'єкти комунальної власності належали до державної власності, і, як наслідок, відбулося роздержавлення об'єктів комунальної власності в період ваучерної приватизації».

«Ухвалення Конституції України, в якій не передбачається поділ державної власності на дві її форми – загальнодержавну та комунальну, – а також визначення територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, означало зміну економічної природи і правового режиму майна комунальної власності»

Порядок формування комунальної власності:

- формування переліку об'єктів комунальної власності самостійно;
- перелік майна, яке належало до комунальної власності відповідно до законодавства, затверджувалося радами;
- об'єкти, які визначались як майно комунальної власності, могли бути передані територіальним громадам з державної власності або викуплені з інших форм власності органами місцевого самоврядування на основі права переважного викупу;

- крім того, об'єкти комунальної власності могли бути створені за рахунок коштів бюджетів місцевого самоврядування, а також позабюджетних, цільових фондів та інших ресурсів» .

«У даний час комунальна власність є самостійною і рівноправною формою власності поряд з такими, як державна, приватна та інші форми власності. Термін комунальна власність вживається як загальноприйнятий поряд з терміном муніципальна власність у багатьох зарубіжних країнах з розвиненими традиціями місцевого самоврядування» .

«Право комунальної власності - право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування» .

«Отже, суб'єктом права комунальної власності є територіальна громада та утворені нею органи місцевого самоврядування».

«Об'єктами права комунальної власності є майно, у тому числі грошові кошти, яке належить територіальній громаді. Об'єктами права можуть бути різноманітне рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, земля, природні ресурси, підприємства, установи, організації, а також приміщення, споруди, інші об'єкти, розташовані на відповідній території, якщо вони можуть бути використані для забезпечення комунально-побутових та соціально-культурних потреб територіальних громад. Крім того, територіальна громада може здобувати право власності на безхазяйну річ, знахідку, бездоглядну домашню тварину тощо» .

«Утримання об'єктів права комунальної власності відбувається за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, обсяг яких визначається і затверджується рішенням місцевої ради відповідно до Програми соціально-економічного розвитку території» .

«Відповідно до законодавства України, до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження: 1) управління в межах, визначених радою, майном, що належить до комунальної власності відповідних територіальних громад; 2) установлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад; 3) заслуховування звітів про роботу керівників підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад; 4) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо порядку та умов відчуження комунального майна, проектів місцевих програм приватизації та переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; організація виконання цих програм; підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо визначення сфер господарської діяльності та переліку об'єктів, які можуть надаватися у концесію, подання раді письмових звітів про хід та результати відчуження комунального майна;

б) *делеговане повноваження*: погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, які перебувають у державній власності».

«Останнім часом місцеві органи влади приділяють мало уваги оцінці якості та ефективності своєї діяльності щодо управління комунальною власністю. У цьому зв'язку ефективність управління комунальною власністю адміністративно-територіальної одиниці деякі автори визначають через зміну якості життя населення порівняно зі зміною обсягу задіяних ресурсів (в тому числі і комунальної власності)»

10.2. Особливості функціонування підприємств комунальної власності

«Однією зі складових системи місцевих фінансів є *фінанси підприємств комунальної власності*».

«Згідно з Господарським кодексом України, **суб'єктами господарювання комунального сектора економіки визнаються суб'єкти**, які діють на основі лише комунальної власності, а також суб'єкти, у статутному капіталі яких частка комунальної власності перевищує **50%** чи становить величину, яка забезпечує органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів» .

«Порядок створення комунального підприємства складається з таких кроків:

<p>1. На сесії місцевої ради ухвалюється рішення про створення комунального підприємства, затверджується його статутний фонд, виділяються грошові кошти на реєстрацію підприємства, виготовляється печатка та відкривається рахунок у банку</p>	<p>на сесії місцевої ради мають визначитися з кандидатурою директора підприємства. Статутний фонд комунального підприємства утворюється органом, до сфери управління якого воно входить, до реєстрації його як суб'єкта господарювання. Мінімальний розмір статутного фонду комунального підприємства встановлюється відповідною місцевою радою.</p>
<p>2. Статут комунального підприємства має містити основні положення</p>	<p>загальні положення, мету та предмет діяльності підприємства, його права та обов'язки, структуру та механізми управління підприємством, майно, особливості господарської діяльності підприємства та порядок розподілу доходу, умови припинення діяльності підприємства та ін.</p>

<p>3. Найменування такої юридичної особи має містити відомості про його організаційно-правову форму та назву. [6].</p>	<p>В найменуванні юридичної особи забороняється використання повних чи скорочених найменувань органів державної влади, органів місцевого самоврядування»</p>
---	---

«Українське законодавство залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду виокремлює такі види підприємств комунальної власності, **як унітарні та корпоративні**» .

<p>«Комунальне унітарне підприємство утворюється одним засновником - органом місцевого самоврядування і входить до сфери його управління. Орган місцевого самоврядування виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, розв'язує питання реорганізації та ліквідації підприємства» [16].</p>
<p>«Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства» .</p>

«Комунальні підприємства можуть бути **корпоративного типу** з використанням форми **акціонерного товариства** (що зазвичай пов'язане з корпоратизацією комунальних підприємств) чи **товариства з обмеженою відповідальністю** (можливість створення однією особою такого товариства передбачається Цивільним кодексом України (ч.2 ст.114; ч.1 ст.140) і Господарським кодексом України (ч. 1 ст. 79))» .

«У комунальному акціонерному товаристві статутний фонд поділений на певну кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Акціонерне товариство несе відповідальність за зобов'язаннями лише майном товариства. Акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства лише в межах належних їм акцій.

Комунальним акціонерним товариством вважається товариство, у статутному капіталі якого частка акцій, що нею володіє орган місцевого самоврядування, складає 50 % або становить величину, яка забезпечує органам місцевого самоврядування право вирішального впливу.

Органи місцевого самоврядування можуть бути засновниками (співзасновниками) як публічних, так і приватних акціонерних товариств».

«Комунальним товариством з обмеженою відповідальністю вважається підприємство, статутний фонд якого розподілений на частки (паї), розмір яких визначається установчими документами.

Органи місцевого самоврядування можуть володіти статутним фондом товариства з обмеженою відповідальністю повністю або частково. Комунальним вважається товариство з обмеженою відповідальністю, якщо частка органу місцевого самоврядування складає більше, ніж 50 % його статутного фонду чи становить величину, яка забезпечує органам місцевого самоврядування право вирішального впливу.

Орган місцевого самоврядування несе відповідальність за зобов'язаннями товариства в межах його внеску до статутного фонду» .

«Відносини комунальних підприємств з органами місцевого самоврядування будуються на засадах підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності останнім. До повноважень виконавчих органів сільських, селищних і міських рад щодо управління комунальною власністю належить установлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків комунальних підприємств, а також заслуховування звітів про роботу їхніх керівників» [16].

«Майно комунального унітарного підприємства перебуває у комунальній власності і закріплюється за підприємством на праві господарського відання (комунальне комерційне підприємство - тепломережі, водоканали, бюро технічної інвентаризації, позашкільні навчальні заклади спортивного профілю тощо) або на праві оперативного управління (комунальне некомерційне підприємство - центри первинної медичної допомоги, дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні школи та ін.)» .

«Майно підприємств комунальної власності складається з основних фондів, оборотних коштів, товарів, а також інших цінностей, вартість яких відображається в самостійному балансі комунального підприємства» .

«Оборотні кошти закріплюються у межах затвердженого підприємством нормативу (плану, кошторису) та коригуються шляхом їхнього поповнення або вилучення залежно від результатів фінансово-господарської діяльності та потреби підприємства в цілому».

«Джерелом формування майна комунального підприємства є:

- майно, надане засновником - місцевою (обласною, районною, міською) радою;
- кошти, отримані за договором про закупівлю послуг з відповідного бюджету;
- доходи, отримані від реалізації послуг, а також інших видів фінансовогосподарської діяльності;
- доходи від цінних паперів;
- кредити банків та інших кредиторів;

- капітальні вкладення, бюджетні кошти та інші види цільового фінансування; - придбання майна іншого підприємства, організації;
- благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств, громадян;
- інші джерела, не заборонені законодавством» .

2. Доходи, витрати та фінансові результати підприємств комунальної власності

«У процесі своєї фінансово-господарської діяльності комунальні підприємства формують доходи і здійснюють витрати» .

«Комунальне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності. Отже, механізми утворення доходів і здійснення видатків комунальним комерційним підприємством такі ж самі, як для підприємств - платників податків, і регулюються Податковим кодексом України» .

Таблиця 10.2

Доходи та витрати комунальних комерційних підприємств, що враховуються та не враховуються для визначення об'єкта оподаткування, поділяються на:

Доходи	Витрати
<i>враховуються при визначенні об'єкта оподаткування</i>	
1. Доходи від операційної діяльності (дохід від виконаних робіт, наданих послуг).	1. Витрати операційної діяльності (собівартість виконаних робіт, наданих послуг).
2. Інші доходи (доходи від оренди, суми штрафів, пені, суми дотацій, субсидій, капітальних інвестицій з бюджету, дохід від реалізації необоротних матеріальних активів, майна тощо)»	2. Інші витрати (адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати, фінансові витрати, інші витрати звичайної діяльності)»
<i>не враховуються при визначенні об'єкта оподаткування,</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - суми попередньої оплати та авансів, отримані в рахунок оплати виконаних робіт, наданих послуг; - суми ПДВ, отримані/нараховані платником податку на додану вартість, нарахованого на вартість продажу товарів, виконаних робіт, наданих послуг, за винятком випадків, коли підприємствопродавець не є платником податку на додану вартість; - суми коштів або вартість майна, отримані платником податку як компенсація (відшкодування) за примусове відчуження державою іншого майна платника податку; - суми коштів у частині надміру сплачених податків та зборів, що повертаються або мають бути повернені платнику податку з бюджетів, якщо такі суми не були включені до складу витрат; 	<ul style="list-style-type: none"> - витрати, не пов'язані з провадженням господарської діяльності, а саме витрати на організацію та проведення прийомів, презентацій, свят, розваг та відпочинку, придбання та розповсюдження подарунків (крім благодійних внесків та пожертвувань неприбутковим організаціям, фінансування особистих потреб фізичних осіб тощо); - суми попередньої (авансової) оплати робіт, послуг; - витрати на погашення основної суми отриманих позик, кредитів; - дивіденди; - витрати, не підтверджені відповідними розрахунковими, платіжними та іншими первинними документами, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачена правилами ведення бухгалтерського обліку та

<p>- суми доходів органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, отримані від надання державних послуг (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, реєстрація, інші послуги, обов'язковість придбання яких передбачена законодавством), у разі зарахування таких доходів до відповідного бюджету;</p> <p>- кошти або майно, що надходять у вигляді міжнародної технічної допомоги, яка надається відповідно до чинних міжнародних договорів;</p> <p>- вартість основних засобів, безоплатно отриманих платником податку з метою їх експлуатації» [16].</p>	<p>нарахування податку.</p> <p>- суми штрафів та/або неустойки чи пені за рішенням сторін договору або за рішенням відповідних державних органів, суду, які підлягають сплаті платником податку, та ін.»</p>
--	--

Собівартість виконаних робіт, наданих послуг складається з витрат, прямо пов'язаних з виконанням таких робіт, наданням послуг, а саме:

прямих матеріальних витрат;	вартість сировини та основних матеріалів, що утворюють основу виконаної роботи, наданої послуги, придбаних напівфабрикатів та комплектувальних виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.
прямих витрат на оплату праці;	заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим у виконанні робіт (наданні послуг), які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат
амортизації виробничих основних засобів та нематеріальних активів,	безпосередньо пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг;
загальновиробничі витрати,	які відносяться на собівартість виконаних робіт, наданих послуг відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку;
вартості отриманих послуг, прямо пов'язаних з виконанням робіт, наданням послуг;	
інших прямих витрат, у тому числі витрат з придбання електричної енергії» .	

До складу інших витрат належать:

- ✓ адміністративні витрати, спрямовані на обслуговування та управління підприємством (загальні корпоративні витрати, в тому числі організаційні витрати, представницькі витрати;
- ✓ витрати на службові відрядження й утримання апарату управління підприємством (у тому числі витрати на оплату праці адміністративного апарату) та іншого загальногосподарського персоналу;
- ✓ витрати на утримання основних засобів, інших необоротних матеріальних активів загальногосподарського використання (оперативна оренда

(у тому числі оренда легкових автомобілів), придбання паливно-мастильних матеріалів, стоянка, паркування легкових автомобілів, страхування майна, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення, охорона); винагороди за консультаційні, інформаційні, аудиторські та інші послуги, що отримує платник податку для забезпечення господарської діяльності; витрати на оплату послуг зв'язку (пошта, телеграф, телефон, телекс, телефакс, стільниковий зв'язок та інші подібні витрати);

✓ амортизація нематеріальних активів загальногосподарського використання; витрати на врегулювання спорів у судах, плата за розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банків;

✓ інші витрати загальногосподарського призначення);

✓ витрати на збут, які охоплюють витрати, пов'язані з виконанням робіт, наданням послуг (оплата праці та комісійні винагороди працівникам підрозділів, що забезпечують збут; витрати на рекламу та дослідження ринку (маркетинг);

✓ витрати на відрядження працівників, які здійснюють збут; витрати на утримання основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, пов'язаних з виконанням робіт, наданням послуг (оперативна оренда, страхування, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, охорона);

✓ витрати на транспортування, перевалку і страхування товарів, транспортно-експедиційні та інші послуги, пов'язані з транспортуванням продукції відповідно до умов договору (базису) поставки; інші витрати, пов'язані з виконанням робіт, наданням послуг;

✓ інші операційні витрати, що охоплюють амортизацію необоротних та нематеріальних активів у складі об'єктів, отриманих у концесію відповідно до Закону України "Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності";

✓ інші витрати операційної діяльності, пов'язані з господарською діяльністю, у тому числі, суми нарахованих податків та зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, відшкодування Пенсійному фонду України сум фактичних витрат на виплату і доставку пенсій;

✓ фінансові витрати, до яких належать витрати на нарахування процентів (за користування кредитами та позиками, за випущеними облігаціями та фінансовою орендою) та інші витрати підприємства, пов'язані з запозиченнями (крім фінансових витрат, які віднесені до собівартості кваліфікаційних активів відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку);

✓ інші витрати звичайної діяльності (крім фінансових витрат), не пов'язані безпосередньо з виконанням робіт, наданням послуг, зокрема, суми коштів або вартість виконаних робіт, наданих послуг, добровільно перераховані (передані) протягом звітного року до Державного бюджету України або

бюджетів місцевого самоврядування, що не перевищує 4 % оподаткованого прибутку попереднього звітного року» .

«Позитивний фінансовий результат (прибуток) є основним джерелом фінансування витрат на виробничий і соціальний розвиток комунального підприємства.

Тому створеного прибутку має бути достатньо не тільки для задоволення фінансових потреб самого підприємства, а й для створення спеціальних (цільових) **фондів - амортизаційного фонду, фонду розвитку виробництва, фонду споживання (оплати праці), резервного фонду та інших фондів, передбачених статутом підприємства» .**

«Показники прибутку відображають результати виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг), їх якості й асортименту, ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів, результати ділового партнерства та виробничо-фінансового менеджменту» .

«Діяльність суб'єкта господарювання може бути не тільки прибутковою, а й збитковою, що залежить від дії факторів внутрішнього і зовнішнього економічного середовища. Фінансові результати характеризуються системою абсолютних і відносних показників.

Абсолютними показниками є суми прибутку (збитку) за структурою його утворення, розподілу і використання.

Відносні показники фінансових результатів - значення **рентабельності**, які характеризують відносний (у %х) ступінь прибутковості вкладеного капіталу в цілому та за його структурою, здійснених витрат чи отриманого доходу» .

Більшість підприємств комунальної власності - це підприємства, що надають житлово-комунальні послуги. Складовим елементом тарифу житлово-комунальної послуги є ПДВ, тому комунальні підприємства є платником ПДВ».

«Основним джерелом доходів комунального некомерційного підприємства є кошти відповідного місцевого бюджету. То ж підходи до отримання доходів і здійснення видатків комунальним некомерційним підприємством такі ж самі, як для бюджетних установ, і встановлюються Бюджетним кодексом України» .

«Окрім коштів бюджету, до інших доходів комунального некомерційного підприємства належать:

- надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами (плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плата за оренду майна бюджетних установ, надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна);

- інші джерела власних надходжень бюджетних установ (благодійні внески, гранти та дарунки,))» .

«Витрати комунального некомерційного підприємства пов'язані з:

- оплатою праці працівників комунальних некомерційних підприємств;
- нарахуваннями на фонд оплати праці;
- організацією та наданням послуг, які мають право здійснювати бюджетні установи згідно з їх основною діяльністю;
- організацією додаткової (господарської) діяльності бюджетних установ;
- утриманням, облаштуванням, ремонтом та придбанням майна бюджетних установ;
- ремонтом, модернізацією чи придбанням нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриттям витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти;
- господарськими потребами бюджетних установ, включно з оплатою комунальних послуг і енергоносіїв;
- виконанням відповідних цільових заходів» .

«За Податковим кодексом України, доходи комунальних некомерційних підприємств, які є неприбутковими, у тому числі доходи закладів і установ освіти, науки, культури, охорони здоров'я, а також архівних установ та реабілітаційних установ для інвалідів та дітей-інвалідів, що мають відповідну ліцензію й утримуються за рахунок бюджету, зараховуються до складу кошторисів (на спеціальний рахунок) для утримання таких неприбуткових організацій і використовуються виключно на фінансування видатків такого кошторису (у тому числі фінансування господарської діяльності згідно з їх статутами)» .

«У разі, якщо за наслідками звітного (податкового) року доходи, зараховані до кошторису для утримання зазначених організацій, перевищують суму визначених кошторисом витрат, сума перевищення враховується у складі кошторису наступного року. При цьому із суми перевищення доходів над витратами зазначених неприбуткових організацій податок не сплачується» [3]. «Перелік платних послуг, які можуть надаватися зазначеними закладами, встановлюється КМУ» .

У разі, якщо комунальне некомерційне підприємство (неприбуткова організація) отримує дохід з інших джерел, воно зобов'язане сплатити податок на прибуток, який визначається як різниця між показником доходів, отриманих за рахунок інших джерел, та показником витрат, пов'язаних з отриманням таких доходів, але не вищий від суми таких доходів.

Контрольні питання

- 1. Охарактеризуйте послуги, які надаються на місцевому рівні.*
- 2. Охарактеризуйте склад місцевого господарства.*
- 3. Визначте поняття суб'єктів господарювання комунального сектору економіки.*
- 4. Визначте поділ підприємств комунального сектору за функціональним призначенням.*
- 5. Визначте поділ підприємств комунальної власності залежно від джерел фінансування.*
- 6. Визначте поділ підприємств комунальної власності залежно від організаційно-правової форми господарювання.*
- 7. Які повноваження органів місцевого самоврядування в галузі управління комунальною власністю?*

ТЕМА 11. ФІНАНСИ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

11.1 Склад та особливості організації фінансів житловокомунального господарства

12.2 Специфіка фінансової діяльності підприємств комунально-го обслуговування

13.3 Фінансова діяльність комунальних транспортних підприємств

14.4 Державно-приватне партнерство як інструмент фінансування комунальної інфраструктури України: сучасний стан та перспективи розвитку

11.1 Склад та особливості організації фінансів житловокомунального господарства

Житлово – комунальне господарство (ЖКГ) - багатогалузевий господарський комплекс, функціональним призначенням якого є задоволення житлово-комунальних потреб населення, підприємств, установ, що сприяє соціально-економічному розвитку суспільства.

Житлово-комунальне господарство включає дві потужні підгалузі:

- житлове господарство (утримання і експлуатація житлового фонду, гуртожитків, житлове будівництво та управління житловим господарством).
- комунальне обслуговування (комунальне і побутове енерго- та водопостачання, каналізаційне господарство, санітарно-технічна очистка і прибирання населених місць, зовнішній благоустрій і освітлення вулиць, лазні і пральні, готельне господарство, громадський міський пасажирський транспорт)». «Житлове господарство - соціально орієнтована галузь місцевого господарства, що поєднує житловий фонд, нежитлові споруди та інженернотехнічні об'єкти, призначені для благоустрою будинків та прилеглих до них територій» .

Функціональними завданнями роботи перелічених підприємств і служб є:

- утримання у належному технічному стані та збереження об'єктів житлового фонду і прилеглих територій;
- підвищення ступеня комфортності проживання у житлових приміщеннях шляхом проведення загальних ремонтно- відновлювальних робіт та регулювання будинкових систем електро-, газо-, тепло- і водопостачання і каналізації;
- отримання доходів від експлуатації житлового фонду, достатніх для компенсації витрат на проведення вказаної господарської діяльності».

Головними індикаторами, які характеризують діяльність житлового господарства, є показники експлуатації житлового фонду, а саме:

- кількість будинків та квартир у них;
- кількість мешканців;
- розміри житлової площі за окремими видами благоустрою;

- площа нежитлових приміщень, зданих в оренду;
- доходи і витрати на експлуатацію об'єктів житлового фонду;
- терміни експлуатації житла;
- обсяг робіт з ремонту приміщень та благоустрою прилеглих територій»

Комунальне господарство - надання необхідного обсягу санітарнотехнічних, санітарно-гігієнічних, енергетичних і транспортних послуг жителям населених пунктів, а також здійснює відповідне комунальне обслуговування суб'єктів господарювання.

Мета комунального обслуговування – досягнення нормативного рівня забезпечення населення відповідними видами послуг та поліпшення якості обслуговування споживачів».

Підгалузі комунального господарства:

- санітарно-технічні підприємства (водопровідно-каналізаційне господарство, санітарна очистка і прибирання);
 - міський пасажирський транспорт (трамвай, тролейбус, авто- бус, комунальний таксопарк, метрополітен);
 - підприємства комунально-побутового обслуговування (лазні, пральні, перукарні, будинки побуту, готельне господарство);
 - підприємства комунальної енергетики (електростанції і електромережі, газове господарство, опалювальні котельні з мережами теплопостачання);
 - зовнішній благоустрій (дорожнє і мостове господарство, озеленення, вуличне освітлення, прибирання кладовищ, парків і скверів, очищення водоймищ);
 - підсобні промислові та ремонтні підприємства, які обслуговують потреби комунального господарства.
- Індикатори, що характеризують діяльність комунального господарства, залежать від галузевих особливостей:
- водопостачання: нормативна потреба населення у водопостачанні; відпуск води у розрахунку на одного мешканця протягом доби; обсяги подання води у мережу; обсяги втрат води у мережі;
 - каналізаційне господарство: протяжність каналізаційної мережі; кількість підключень до неї; обсяги водовідведення; обсяги стічних вод, пропущених через очисні споруди;
 - міський пасажирський транспорт: чисельність перевезених пасажирів; загальний пробіг пересувного складу;
 - готельне господарство: кількість наданих ліжок-діб;
 - пральні: вага обробленої білизни» .

Таблиця 11.2

Житлово-комунальні послуги можна класифікувати на три види:

Ознака	Характеристика
особисті	надаються населенню і оплачуються за рахунок особистих доходів домогосподарств (пасажирський транспорт, житлове господарство, лазні);
виробничі	можуть надаватись як населенню, так і суб'єктам господарювання, які оплачують їх за рахунок своїх грошових коштів (вивезення сміття, газо-, водо- і теплопостачання);
громадського призначення	суспільно-корисні послуги (озеленення, благоустрій територій, прибирання, миття та освітлення вулиць і доріг). Зупинимось на основних відмінних рисах організації фінансів підприємств житлово-комунального господарства».

Так частина комунальних підприємств, що спеціалізуються на наданні послуг громадського призначення, є неприбутковими організаціями.

Тому зтрати на проведення відповідних робіт відшкодовуються за рахунок коштів місцевих бюджетів. Ці підприємства звільняються від сплати податку на прибуток.

На фінансові показники впливає специфічний ритм роботи підприємств комунального господарства, який залежить від ритмічності споживання їхньої продукції (послуг) у населеному пункті.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст.30) органи місцевого самоврядування наділені значними повноваженнями у сфері ЖКГ:

- ✓ управління об'єктами ЖКГ;
- ✓ облік громадян, які потребують покращення житлових умов;
- ✓ сприяння розширенню житлового будівництва;
- ✓ забезпечення соціально-культурних закладів і населення усіма комунальними зручностями; збирання, утилізація відходів і сміття;
- ✓ благоустрій територій;
- ✓ встановлення зручного для населення режиму роботи комунальних підприємств;
- ✓ затвердження транспортних маршрутів;
- ✓ утримання в належному стані кладовищ, їх охорона;
- ✓ встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів щодо оплати житлово-комунальних послуг;
- ✓ надання пільг з місцевих податків і зборів підприємствам комунальної власності».

Планування видатків місцевих бюджетів на утримання житловокомунального господарства має свої особливості, воно розпочинається

з визначення доходів цих підприємств, що, як правило, є меншими за видатки».

В Україні діє механізм надання субсидій населенню для оплати житлово-комунальних послуг».

11. 2 Специфіка фінансової діяльності підприємств комунального обслуговування

Виручка від реалізації в комунальному господарстві - основний вид доходів і джерело відшкодування експлуатаційних витрат, її величина напряму залежить від двох чинників: обсягу поставленої споживачам продукції (наданих послуг) у натуральному вираженні; розміру тарифів (цін) на неї».

Тариф на житлово-комунальні послуги – офіційно встановлена органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування ставка плати за утримання житлових будинків і прилеглих територій або надання комунальних послуг, що забезпечує мінімально необхідний рівень відшкодування експлуатаційних витрат на фінансування програм розвитку об'єктів житлово-комунальної сфери при дотриманні нормативних вимог щодо якості вказаних послуг».

Розмір тарифу на житлово-комунальні послуги (Т) визначається за формулою:

$$T = C_{\text{од}} + П_{\text{од}},$$

де $C_{\text{од}}$ - планова собівартість одиниці послуги згідно зі скоригованими нормативами;

$П_{\text{од}}$ - плановий прибуток підприємства на одиницю послуги.

Для планування обсягу виручки підприємства комунального обслуговування користуються методом прямого розрахунку: тарифна ставка множиться на запланований обсяг реалізованої продукції у натуральному вираженні.

У випадку надання комунальних послуг за диференційованими тарифами розрахунок планової суми виручки може проводитись двома способами:

- шляхом визначення і додавання обсягів окремих доходів (виручки) стосовно окремих категорій споживачів;

- на основі середньої тарифної ставки, яка склалась у попередньому періоді, скоригованої на передбачувані у плановому періоді зміни щодо розподілу обсягу продукції між категоріями споживачів.

Середній тариф визначається діленням загальної суми доходу (виручки) від реалізації продукції (робіт, послуг) комунального підприємства на її обсяг у натуральному вираженні.

Планування собівартості може здійснюватися нормативним методом, коли розмір витрат за кожною її складовою визначається на підставі встановлених законодавством України (відповідними законодавчими актами), а також прийнятих на підприємстві норм використання сировини, матеріалів, палива тощо, норм і розцінок із оплати праці, нормативів витрат на управління й обслуговування виробництва та норм на інші елементи витрат на виробництво.

Витрати, що включаються до собівартості робіт та послуг, на підприємствах КГ групуються за такими елементами:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- амортизація основних фондів та нематеріальних активів;
- інші витрати.

Важливою і вагомою галуззю місцевого господарства є **житлове господарство**.

Доходи у житловому господарстві визначаються за такими джерелами надходжень:

- квартирна плата;
- орендна плата за нежитлові приміщення;
- кошти, які одержують від комунальних підприємств на відшкодування витрат із обслуговування внутрішньобудинкових мереж (водопостачання, каналізація, електропостачання);
- інші доходи (орендна плата за житлові приміщення).

Охарактеризуємо основні доходи. **«Квартирна плата.**

Загальна сума квартирної плати розраховується, виходячи з розмірів середньорічної житлової середньорічної оплачуваної житлової площі:» [16]

де П - розмір житлової площі на початок року;

В - розмір житлової площі, яка вводиться в дію;

Н - розмір житлової площі, яка вибуває з експлуатації;

М - кількість місяців функціонування житлової площі за рік;

12 - кількість місяців за рік» .

Середня квартирна плата за 1 кв. м житлової площі визначається, виходячи із звітних даних за попередній рік, шляхом ділення отриманої квартирної плати на середньорічний розмір житлової площі.

Орендна плата за нежитлові приміщення обчислюється за тарифами, розмір яких залежить від категорії населеного пункту, типу будови, її місцезнаходження та цілей використання.

11.3 Фінансова діяльність комунальних транспортних підприємств

До числа підприємств комунальної власності відносяться також транспортні підприємства. На транспортні підприємства покладені завдання з перевезення пасажирів. При цьому обсяги перевезень поділяються на перевезення пасажирів, які сплачують за свій проїзд, і пасажирів, які користуються пільгами. Усі доходи й витрати транспортних підприємств планують.

Окремо планують доходи від інших видів діяльності (доходи, отримані від здачі в оренду власних приміщень, надходження від розміщення реклами на зупинках та рухомому складі)» .

Доход транспортних підприємств включає: доходи від платних перевезень; бюджетні дотації; доходи від інших видів діяльності .

Доходи від платних перевезень становлять до 95% сукупних доходів. Їх визначають шляхом множення кількості пасажирів, що планується перевезти, на ціну одного перевезення (тариф) .

Перевезення пасажирів, яким надається пільга, здійснюється за рахунок бюджетних дотацій. Дотації визначаються множенням кількості безоплатних перевезень пасажирів на діючий тариф.

Доходи від інших видів діяльності планують, виходячи з досягнутого за попередній період рівня доходів з урахуванням змін, що відбудуться в плановому періоді» .

Транспортні підприємства мають специфічні статті витрат, притаманні лише таким підприємствам, зокрема:

- для автотранспортних підприємств - це витрати на придбання паливномастильних матеріалів, які становлять майже 1/3;
- на підприємствах електротранспорту - витрати на придбання електроенергії.

Комунальні платежі - платежі, що стягуються місцевими органами влади як плата за надані послуги громадянам і фізичним особам.

Комунальні платежі є незбалансовані з видатками на послуги.

Особливо це стосується сфер: ринок господарства і створення робочих місць; земля і житловий фонд; транспорт; дозвілля і відпочинок; освіта, охорона здоров'я, культура; охорона навколишнього природного середовища. Неврівноважені також послуги: теплопостачання; електроенергія; водозабезпечення; газопостачання; утилізація відходів.

Підвищення рівня збору платежів є однією з передумов фінансової стабільності у сфері надання комунальних послуг в Україні.

«Згідно ЗУ «Про житлово-комунальні послуги» до повноважень органів місцевого самоврядування у сфері житлово-комунальних послуг належать:

- затвердження та виконання місцевих програм у сфері житлово-комунального господарства, участь у розробленні та виконанні відповідних державних і регіональних програм;
- встановлення цін/тарифів на комунальні послуги відповідно до закону;
- затвердження норм споживання комунальних послуг;
- інформування населення відповідно до законодавства про стан виконання місцевих програм у сфері житлово-комунального господарства, а також про відповідність якості житлово-комунальних послуг нормативам, нормам, стандартам та правилам;
- здійснення моніторингу стану виконання місцевих програм розвитку житлово-комунального господарства;
- встановлення одиниці виміру обсягу наданих послуг з пов'язання з побутовими відходами.

Можливі наступні основні шляхи обмеження зростання або зниження тарифів на житлово-комунальні послуги:

- скорочення реальних витрат у процесі виробництва, транспортування й споживання продукції (послуг) у ЖКГ;
- виключення зі складу собівартості витрат, що не відносяться до витрат на виробництво й реалізацію продукції (послуг);
- підвищення рівня науково-методичного обґрунтування нормативної бази житлово-комунальних тарифів;
- формування конкурентного середовища в процесі житлово-комунального обслуговування споживачів.

У першому напрямку є значні резерви в галузі тепло- і водопостачання. Реальні норми відпуску води й тепла набагато перевищують існуючі рівні споживання в європейських країнах, що свідчить про невраховані втрати ресурсів, про відсутність елементарного обліку споживання води й тепла в споживачів, про застарілі технології і т. п. Удосконалювання системи управління й поліпшення технологічних процесів призведе до значної економії й послужить найважливішим важелем абсолютного або відносного зниження житлово-комунальних тарифів» .

Другий напрямок обмеження тарифів являє собою строгий облік у статтях собівартості продукції тільки тих витрат, які безпосередньо пов'язані з виробничо-господарською й збутовою діяльністю. Всі інші витрати повинні бути виключені з цього переліку. Джерелом їхнього покриття можуть бути тільки додаткові послуги на добровільній основі».

Третій напрямок передбачає необхідність розробки науково обґрунтованої методичної бази ціноутворення в ЖКГ. Такі розробки можуть стати основою для формування тарифів, прийнятних, як із боку виробників, так і з боку споживачів продукції (послуг) у даній сфері» .

Особливе значення має четвертий шлях обмеження й зниження рівня тарифів у ЖКГ. У ринкових умовах формування тарифів на оплату житловокомунальних послуг може успішно регулювати конкурентне середовище.

У конкурентних й потенційно конкурентних сферах ЖКГ (житлове господарство, ремонт і модернізація житлового фонду, санітарне очищення територій й ін.) зниження тарифів забезпечується шляхом розміщення муніципальних замовлень на конкурсній основі, встановленням цін за результатами торгів, на основі цінипереможця, що запропонував більш низьку ціну й найкращі умови виконання замовлення. У цьому випадку існує принципова можливість встановлення зворотної залежності — не тариф від витрат, а витрати від тарифу» .

«У монопольних сферах ЖКГ (водопровідно-каналізаційне господарство, комунальна енергетика й низка інших) стимулювання зниження витрат можливе шляхом надання пільгових цільових кредитів на технічне переозброєння підприємств, забезпечення підприємств необхідними матеріалами через муніципальне замовлення, розташоване на конкурсній основі. Крім того, можливе виділення окремих видів робіт, що не передбачені у технологічних процесах виробництва даної послуги, і розміщення підрядів на їхнє виконання також на основі конкурсного відбору. До таких видів послуг можна віднести, наприклад, ремонт й обслуговування мереж, транспортні послуги, проектування й будівництво об'єктів» .

11.4. Державно-приватне партнерство як інструмент фінансування комунальної інфраструктури України: сучасний стан та перспективи розвитку

У світовій практиці значна кількість проектів в області створення або поновлення комунальної інфраструктури фінансується за рахунок державноприватного партнерства (ДПП). На практиці проекти, зараз зараховують до ДПП, у багатьох країнах реалізовувалися вже в XVIII-XIX ст., проте як економічна і правова категорія державно-приватне партнерство сформувалося в 80-х рр. XX ст., коли механізми концесії, оренди, спільної діяльності стали широко застосовуватися і розглядатися як елементи взаємовідносин між публічним і приватним секторами в реалізації громадських інтересів. У 2000 р в Декларації тисячоліття ООН вперше була акцентована на необхідності розвитку довгострокового партнерства з приватним сектором для досягнення цілей тисячоліття. «У загальному розумінні державно-приватне партнерство - це співробітництво між державою або органами місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними або фізичними особами (приватними партнерами), яке здійснюється на підставі договору в установленому законодавством порядку.

Основні ознаки державноприватного партнерства:

- забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, по порівнянню із здійсненням такої діяльності державним партнером без залучення приватного;
- тривалість відносин (від 5 до 50 років);
- передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства;
- внесення приватним партнером інвестицій в об'єкти партнерства з джерел, не заборонених законодавством» .

Переваги ДПП в порівнянні з традиційними проектами надання послуг полягають у наступному:

- місцеві органи влади і суспільство можуть використовувати досвід і ефективність, властиві приватному сектору, що дозволяє зменшити витрати і підвищити якість послуг;
- часто приватна сторона залучає фінансування для проекту;
- вивільняється частина співробітників, які можуть бути залучені для вирішення інших важливих проблем міста;
- за умови відповідної підготовки та моніторингу існує велика ймовірність кращого управління муніципальними активами .

Традиційно інфраструктурні проекти фінансуються з державного та / або місцевого бюджетів за рахунок поточних надходжень або довгострокових позик. Однак, якщо коштів недостатньо і фінансовий стан підприємства не дозволяє здійснити запозичення в фінансовому секторі, доцільно застосовувати механізмів державно-приватного партнерства. ДПП дозволяє об'єднати приватне фінансування та управління з збереженням за державним сектором прав власності та визначення цілей і завдань проекту. Найбільш поширеними є три основні схеми фінансування інфраструктурних проектів: державне фінансування, приватне фінансування, проектне фінансування. Основна відмінність полягає в основному джерелі залучення коштів.

Державне фінансування передбачає в якості основного джерела державний бюджет, а також використання кредитування, грантів, субсидій, гарантій і т. п. При приватному фінансуванні компанія-партнер самостійно залучає фінансові ресурси, використовуючи свою кредитну історію і власні активи. Найбільш сучасною і перспективною є третя схема - проектне фінансування, при якому прямі кредити надаються спеціально створеної в рамках проекту ДПП компанії. Забезпеченням кредиту є грошові потоки проекту, а матеріальне забезпечення боргу обмежена поточними активами компанії і її майбутніми доходами.

На думку експертів, для успішного впровадження механізмів державноприватного партнерства в фінансування комунальної інфраструктури важливо, перш за все, розуміння даних механізмів представниками влади та бізнесу.

Станом на 01.04.2018 р в ЖКГ України реалізуються з використанням ДПП 39 об'єктів (договори спільної діяльності, концесії та оренди), зокрема по галузях: виробництво, транспортування і постачання тепла - 14 об'єктів; збір, очищення та розподілення води - 21 об'єкт; обробка відходів - 4 об'єкти. Також Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України прийнято до розгляду 106 пропозицій з приводу передачі об'єктів комунальної власності в оренду, концесію або складання договору спільної діяльності» .

Істотним кроком до впровадження механізмів державно-приватного партнерства в розвиток комунальної інфраструктури стало створення Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Переліку галузевих проектів, основною метою якого є систематизація даних про проекти в сфері регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України».

Додатково необхідне спрощення процесів залучення бюджетного та позабюджетного фінансування, що дозволить підвищити швидкість реалізації проектів. Основними напрямками розподілу проектів умовно є: тепло, вода, благоустрій, житло, прилади обліку.

Максимальна кількість проектів до реалізації представлено в сферах теплопостачання (767), будівництва і реконструкції житла (584), 119 водопостачання та водовідведення (473); запропоновані також 110 проектів по встановлення приладів обліку комунальних послуг та 63 проекту з благоустрою територій. Найбільшу вартість мають проекти з водопостачання та водовідведення (6,6 млрд грн) і проекти з теплопостачання (4,5 млрд грн). Вартість проектів з благоустрою територій становить 1 087,8 млн грн; будівництва і реконструкції житла - 889,4 млн грн; проектів зі встановлення приладів обліку комунальних послуг - 562,1 млн грн. Форма власності на об'єкт інвестування по 852 проектам не визначена; по інших проектам: 613 мають комунальну форму власності, 294 - державну, 210 належать об'єднанням співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), 31 об'єкт знаходиться в приватній власності. Максимальну вартість мають проекти з комунальною формою власності - 6,86 млрд грн; проектам з державною формою власності на об'єкти інвестування необхідно для реалізації 2,5 млрд грн; з приватної - 1,3 млрд грн; з власністю ОСББ - 134 млрд грн.

У проектах, форма власності за якими не визначена, інвестиційна потреба становить 2,8 млрд грн.

Основними факторами, що стримують розвиток ДПП в житловокомунальному господарстві, є наступні:

- недосконалість моделі організації ринків в житлово сфері;
- наявність неузгодженостей в законодавстві;
- недосконалість тарифної політики;
- відсутність прозорої схеми роботи підприємств, які здійснюють господарську діяльність, використовуючи ДПП;

- невизначеність механізмів бюджетної підтримки ДПП;
- відсутність методології підготовки та реалізації проектів в формі ДПП;
- недостатній рівень кваліфікації в даній сфері, як зі боку публічного сектора, так і з боку бізнесу».

Для розвитку державно-приватного партнерства в Україні необхідне вдосконалення інституційних механізмів його реалізації. «Перш за все, необхідна реалізація наступних заходів: • розробка системи типових договорів як рекомендаційних модельних нормативних актів, призначених для застосування в процесі розробки конкретних галузевих договорів державно-приватного партнерства, а також розробка механізму їх імплементації в національне законодавство за встановленими процедурами;

- внесення змін до Закону України «Про державно-приватного партнерства» щодо положень типового (модельного) договору про державно-приватне партнерство, а також розробки і затвердження порядку і форми типового договору Постановою КМУ;

- розробка порядку моніторингу та інвентаризації нормативноправових актів забезпечення державно-приватного партнерства та 120 твердження його відповідним Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України;

- внесення змін до Закону України «Про державно-приватного партнерства» щодо статусу цільової компанії (SPV), її функцій, створення, ліквідації та організаційно-економічних відносин з іншими учасниками державно-приватного партнерства, а також узгодження даного терміну з існуючими термінами нормативноправового поля України;

- розробка методичних рекомендацій щодо вибору і використання фінансових моделей реалізації проектів державно-приватного партнерства, що підходять для різних секторів економіки і соціальної сфери» .

Основними завданнями розвитку ДПП в ЖКГ України сьогодні є:

- створення умов для розвитку ДПП в ЖКГ (удосконалення законодавства, розвиток системи державного регулювання, обґрунтованість і прогнозованість тарифів);

- розвиток нових моделей і механізмів залучення приватного сектора в галузь ЖКГ;

- визначення шляхів і напрямків бюджетної підтримки як елемента стимулювання державно-приватного партнерства в ЖКГ, а також критеріїв їх підтримки;

- розширення позитивного досвіду використання механізмів ДПП в ЖКГ;

- визначення етапності, принципів та особливостей впровадження механізмів державно-приватного партнерства в житловокомунальному господарстві України.

Таким чином, в останні роки реалізація проектів державно-приватного партнерства в комунальній інфраструктурі дещо активізувалася, що в значній

мірі відбулося завдяки визначенню ДПП як пріоритетний напрям залучення інвестицій в інфраструктуру в державній політиці. Однак, не дивлячись на позитивні зрушення, існує перелік проблем, які ускладнюють впровадження цих механізмів. Тому пріоритетними напрямками в реалізації проектів державно-приватного партнерства повинні стати підвищення інформованості населення, представників влади і бізнесу щодо сутності та особливостей ДПП, продовження роботи над нормативно-правовою базою щодо даних питань, підвищення прозорості процедур прийняття і реалізації проектів, вивчення світового досвіду в питаннях ДПП і практичного досвіду реалізації пілотних проектів в Україні, залучення наукового співтовариства до створення ефективних механізмів співпраці влади і бізнесу.

Питанням перетворення житлово-комунального господарства, особливостей моделей реформування, підвищення ефективності роботи, аналізу стану реформування галузі присвячені праці таких вчених, як Б. М. Данилишина, О. О. Тертиця, М. А. Хвесика, Т. М. Качали, В. І. Срібного. Велике значення для розробки інструментарію партнерських відносин мають 121 роботи російських авторів із загальнотеоретичних і практичних проблем зазначених вище питань: М. Д. Валового, Б. М. Генкина, В. А. Міхеєва, В. Є. Можасва, Г. Я. Ракитського, Г. Г. Руденко. Предметом діяльності сфери ЖКГ є формування і зміст безпечної інфраструктури життєдіяльності трудових ресурсів України для забезпечення їх розширеного відтворення. Ефективне і сталий розвиток житлово-комунального господарства - важливий напрям економічної і соціальної політики держави.

Проблеми, пов'язані із функціонуванням ЖКГ, стали сьогодні об'єктом всебічного уваги, проте серйозних позитивних змін у цій сфері до цього часу не відбулося. Більш того, спостерігається погіршення як технічного, так і фінансового становища даного багатогалузевого комплексу. ЖКГ як і раніше характеризується відсутністю ефективних економічних відносин і низькою якістю послуг, що надаються. Високий ступінь зносу основних фондів, важка фінансова ситуація на підприємствах житлово-комунального господарства, не до кінця прозорі правила бізнесу роблять галузь непривабливою для інвесторів. В даний момент наша держава і сфера ЖКГ рухаються в напрямку реформування галузі. Планується, що реформування галузі пройде повністю по всій Україні до 2020 р Основними із завдань реформування ЖКГ є скорочення витрат на утримання житлово-експлуатаційних контор та підвищення якості послуг, які повинна надавати галузь ЖКГ населенню. Це планується досягти шляхом формування класу власників житла, здатних приймати рішення по експлуатації та утримання спільного майна.

Якість послуг збираються підняти за допомогою залучення приватного бізнесу в сферу ЖКГ.

Мета реформи - перетворити «депресивну» галузь в доходну та здатну запропонувати споживачеві широкий спектр якісних послуг. Реформа

передбачає можливість партнерських відносин з бізнесом. Партнерство - це добровільна згода на співпрацю між двома або більше організаціями, при якому підприємства і / або фізичні особи погоджуються на співпрацю для досягнення спільної мети або виконання окремого завдання і готові розділити ризики, ресурси, правомочність і прибуток.

Основним системоутворюючим елементом в понятті «партнерство» є «співробітництво», при якому державні, приватні та громадські інститути виступають як рівноправні партнери, домовляються працювати в тісній співпраці один з одним з метою вирішення важливої національної завдання. Партнерство також передбачає наявність узгоджених домовленостей про поділ вигод, винагороди та використанні ресурсів. Партнерство між бізнесом і зацікавленими організаціями є важливим для всіх сторін, оскільки воно дозволяє підвищити ефективність проектів, одночасно скоротивши витрати ресурсів на їх реалізацію. Відповідно, суть реформи ЖКГ можна звести до двох основних завдань. По-перше, це формування класу власників житла, здатних приймати рішення по експлуатації і якості загального майна. По-друге, залучення приватного бізнесу в сферу ЖКГ, тому що за своєю економічною суттю ринки комунальних послуг є природними монополіями, що робить виправданим і необхідним застосування всіх можливих форм регулювання діяльності комунальних підприємств на цих ринках. Впровадження ринкових механізмів, що плануються в ході реформ, має враховувати комплекс можливих протиріч в сфері ЖКГ.

У сучасних умовах реформування галузі ЖКГ державним підприємствам необхідно оперативно адаптуватися в динамічній економічному середовищі, намагаючись впроваджувати нові технології управління, які дозволять:

- виявляти «вузькі місця» в існуючій структурі управління економікою;
- оперативно аналізувати причини їх прояву;
- оперативно формувати відповідні стратегії фінансування;
- розробляти заходи з фінансування на перспективу;
- опрацьовувати (з позиції методики) плани по окремим напрямками діяльності, стадіях життєвого циклу продуктів і підприємству в цілому;
- здійснювати постійний контроль за виконанням цих планів;
- оперативно виявляти реальні показники розвитку на основі єдиних вихідних даних (в режимі моніторингу);
- консультувати керівництво підприємства з усіх актуальних питань в економічній сфері;
- здійснювати методичну підтримку процесів прийняття управлінських рішень і т. д

Світовий досвід показує, що в умовах фінансових обмежень з боку держави на модернізацію та розвиток комунальної інфраструктури найбільш ефективним механізмом може стати державно-приватне партнерство (ДПП). «Необхідність в ДПП виникає, перш за все, в сферах, за які держава традиційно

несе відповідальність: об'єкти загального користування (транспортна, комунальна, соціальна інфраструктури, об'єкти культури, пам'ятки історії та архітектури і т. п.), так звані «публічні служби» (ремонт, реконструкція та утримання об'єктів спільного користування, прибирання територій, житлово-комунальне господарство, освіта, охорона здоров'я). Недоліки законодавчої бази України полягають у відсутності чіткого визначення державної політики щодо відносин, які складаються між державою і територіальною громадою, з одного боку, та суб'єктами господарювання, які діють на основі приватної форми власності, з іншого боку. Відносини необхідні для взаємовигідного співробітництва на строковій основі з метою реалізації суспільно значимих проектів, досягнення соціального і економічного ефекту.

ДПП-спосіб реалізується через залучення або мобілізацію капіталу і майна для вирішення соціально важливих проблем;

ДПП передбачає обов'язкові правила взаємодії держави і приватного сектора - узгодження і врахування взаємних інтересів, розподіл між сторонами можливих ризиків. Звідси можна зробити висновок, що ДПП-спосіб і

ДПП-принцип є політичними категоріями і відображають прагнення держави реалізувати свої наміри в конкретних проектах на довготривалій основі.

ДПП-форма (механізм) передбачає наявність якихось правових форм (моделей, механізмів) взаємодії держави і приватного сектора.

Сутність ДПП методу реалізується через вплив на економіку (ціноутворення, стратегічне планування) або сферу застосування партнерства для надання соціально значущих послуг, створення суспільних благ і відтворення інфраструктури. В основі такого партнерства лежать взаємовигідні умови і цілі. ДПП-засіб передбачає загальне розуміння значущих аспектів взаємовідносин держави і бізнесу через адміністративні (державне замовлення, тендери, документування) або економічні (програми розвитку регіонів, економічних зон) важелі впливу на суб'єкти господарювання.

Державно-приватне партнерство можна визначити як економікоправовий механізм узгодження інтересів і забезпечення рівноправності держави і бізнесу в рамках реалізації соціально-економічних проектів, спрямованих на досягнення цілей державного управління.

Принципи організації державно-приватного партнерства спрямовані на створення стабільних умов розвитку всіх його форм і забезпечують ефективне використання державних, регіональних, приватних і корпоративних ресурсів. До них відносять: орієнтацію на цінності, властиві культурі населення, що проживає в країні і регіоні, де здійснюється партнерство; конкурсний відбір партнера; вибір і обговорення форм партнерства; чіткість методик оцінки ризику та вимірювання успіхів, включаючи визначення синергетичного ефекту партнерства; двосторонню інформаційну відкритість; інноваційне взаємодія; інвестиційну привабливість партнерства; взаємну гарантію стійкості

партнерства, яка знижує ризик передчасного розриву зв'язків. Важливим завданням держави стає пошук форм партнерства з бізнесом і пом'якшення неминуче виникають при цьому проблем і протиріч, оскільки кожна сторона прагне отримати якомога більше прав, одночасно намагаючись взяти на себе мінімальну кількість зобов'язань і ризиків. Державно-приватне партнерство характеризується інтеграцією бізнесу в економічну політику держави і розстановкою пріоритетів розвитку. Необхідно сформулювати стратегічну позицію по відношенню до ДПП як додаткового інструменту державних інвестицій, що має обмежену сферу застосування. В умовах, що склалися завданням держави стає залучення бізнесу з капіталом і його внутрішньою інфраструктурою в зони стратегічних державних інтересів.

Бізнес використовується для підвищення ефективності діяльності в цих сферах. Це означає, що повинні бути виконані поетапно наступні роботи:

- виявлення найважливіших зовнішніх і внутрішніх завдань;
- формулювання стратегічних цілей;
- розробка механізмів їх досягнення;
- формування нормативно-правової та науково-методологічної бази фінансово-економічних механізмів;
- організаційно-структурне формування або коригування структури ринків;
- розробка поточних програм та інструментів їх реалізації;
- моніторинг реалізації програм і коригування розвитку подій.

Успішне здійснення реформи ЖКГ, створення цивілізованих ринкових відносин між споживачами і постачальниками житлово-комунальних послуг, між споживачами і постачальниками управлінських послуг в області нерухомого багатоквартирного майна і т. п., вимагає професійної підготовки фахівців в області ЖКГ, володіння ними сучасними методиками прийняття управлінських рішень, використання новітніх підходів до вирішення проблем житлово-комунальної галузі. Тому особливої уваги заслуговують питання партнерства бізнесу і держави в сфері підготовки кадрів ЖКГ. Робота в житлово-комунальному господарстві є різноманітною, багатоаспектною, що вимагає глибоких професійних і специфічних знань, а також уміння швидко реагувати на раптову зміну ситуації. Сучасне ЖКГ, як вже було сказано раніше, являє собою складний комплекс галузей, які забезпечують утримання та функціонування житлового фонду країни, надає послуги населенню та іншим споживачам по водо-, газо-, тепло- і електропостачання. Галузеві особливості управління обумовлені високою питомою вагою основних коштів в економіці країни, визначальним впливом соціальних факторів на ринкові перетворення, орієнтацією загального результату діяльності на умови економічного розвитку конкретного населеного пункту, значним впливом сезонних коливань і випадкових факторів. До вищесказаного слід додати постійно змінюється законодавчу базу держави, очікуваний приплив в галузь новітніх технологій, з

чого впливає те, що з кожним роком навантаження на працівників галузі буде зростати, а це вимагає постійної професіоналізації, починаючи від спеціалізованих навчальних закладів, курсів підвищення кваліфікації і закінчуючи самоосвітою. На жаль, сьогодні галузеву освіту ЖКГ України не встигає за змінами сучасних економічних і інноваційних умов, що виникли як результат глобалізації економіки та розвитку ринкових відносин. Негнучкість системи освіти, слабкий рівень співпраці навчальних закладів і підприємств в процесі підготовки кадрів, який вносить суттєві диспропорції в професійнокваліфікаційну структуру; слабе залучення студентів до науково-дослідної роботи, недостатній рівень підвищення кваліфікації на виробництві є гальмують факторами реформування, впровадження передових організаційних методів та інноваційних технологій в ЖКГ. В якості основних форм ДПП в галузевій структурі ЖКГ можна виділити інституціональну (оренда, лізинг, інкубатори і т. д.), коли об'єктом управління стає організація або її структурний підрозділ, і програмно-проектну форму (ярмарки освітніх проектів, інвестиційні контракти, гранти, стажування викладачів і т. д.), в рамках якої об'єктом управління слугить програма або проект.

На сьогоднішній день практика партнерства бізнесу і держави з питань підготовки кадрів ЖКГ недостатньо розвинена і вимагає формування сучасних механізмів гармонізації інтересів обох сторін. «Досягнення як кількісних, так і якісних змін в сфері забезпечення і використання кадрових ресурсів можливо при реалізації ряду заходів, серед яких: розробка концепції кадрової політики, проведення моніторингу кадрових процесів, створення єдиної електронної кадрової бази даних в галузі, автоматизація системи обліку та аналізу кадрового потенціалу, формування кадрового резерву висококваліфікованих фахівців і управлінців, підвищення рівня професійної підготовки фахівців галузі, забезпечення взаємодії ЖКГ з ринком освітніх послуг, щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів галузі та т. п.».

Таким чином, можливо зробити висновок про те, що взаємодія між державою і ринком має носити довгостроковий характер. Держава, не будучи в змозі забезпечити в повному обсязі виконання своїх зобов'язань перед населенням, має сприяти створенню тих форм, яким воно здатне делегувати частину повноважень для виконання зобов'язань перед громадянами по наданню більш якісних і доступних про бщественних послуг. вибір найбільш оптимальної форми ДПП веде також до економії бюджетних коштів.

Тут вплив виявляється як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях. І державі і бізнесу необхідно пристосовуватися до ситуації і шукати основу для компромісів не тільки з зовнішнім середовищем, але і всередині самого партнерства. У сучасному розумінні ДПП - альянс між державою і бізнесом з метою реалізації суспільно значущих проектів.

Основні напрямки взаємодії партнерів включають планування, розробку, фінансування, будівництво і експлуатацію різних об'єктів інфраструктури. ДПП саме по собі не здатне зняти основні проблеми неефективності держави як

інвестора. Перш за все потрібно відновити відносини довіри і рівноправного співробітництва між бізнесом і владою. У перспективі ж необхідний прогрес у підвищенні якості суспільних інститутів: зниження корупції, підвищення кваліфікації та мотивації державних чиновників, збільшення прозорості діяльності адміністративних органів. В даний час підприємства ЖКГ перебувають у кризовому стані, яке характеризується незадовільним фінансовим становищем, високою затратністю, дотаційні галузі, нерозвиненістю конкурентного середовища і високим ступенем зносу основних фондів, великими втратами енергії, води та інших ресурсів, неефективною роботою підприємств, нестачею кваліфікованих кадрів. Важливим фактором, що впливає на кадрову ситуацію в сфері житловокомунального господарства є система освіти та професійного розвитку фахівців, від якої залежить якість функціонування та оперативність виконання завдань житлово-комунального господарства. Особливе місце в професійному розвитку відведено вищої освіти, професійних знань, умінь і навичок, підвищення кваліфікації фахівців, спрямованості програм навчання безпосередньо на безперервність, спадкоємність, цілеспрямованість і актуальність. Інвестиційні вкладення забезпечують зростання валового внутрішнього продукту. Світовий досвід демонструє те, що в сферах, які традиційно належать державі і в які приватний бізнес зазвичай не допускається, можливо на певних умовах використання приватного капіталу. В Україні законодавчо зміна державної або муніципальної форми власності для цілісних майнових комплексів об'єктів житлово-комунального господарства заборонена. Однак власник, в даний час, не в змозі задовольнити самостійно всі інвестиційні потреби галузі. У зв'язку з цим у світовій практиці в подібних випадках використовуються механізми державно-приватного партнерства. Цей механізм в Україні ще не запрацював на повну силу, хоча для нього створена певна законодавча база. У зв'язку з цим актуальним є вивчення зарубіжного досвіду в даній сфері з метою його узагальнення і вивчення наслідків застосування за умов вітчизняної дійсності.

Актуальною є задача узагальнення світового досвіду розвитку державно-приватного партнерства в ЖКГ з метою вивчення можливостей і наслідків його використання в Україні. Стан економіки та фінансів підприємств комунальної інфраструктури на сьогодні не задовольняє ні власників, ні споживачів, ні держава. Потрібні кардинальні і рішучі дії з проведення реформ. І хоча для кожної підгалузі є загальні проблеми: неадекватна тарифна політика, неефективна політика відтворення основних засобів, відсталі від сучасних вимог технології і система управління, недоліки в підготовці кваліфікованих кадрів, стан умов праці і пов'язана з ним ефективність використання робочого часу, однак, на увазі специфічний характер кожної підгалузі, не може бути єдиних підходів в цілому до всіх підприємств, що надають послуги із життєзабезпечення населення.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте склад підприємств житлово-експлуатаційного комплексу.
2. Що є головними індикаторами, які характеризують діяльність житлового господарства?
3. Назвіть класифікацію житлово-комунальних послуг.
4. Що є індикаторами, що характеризують діяльність комунального господарства?
5. Яка класифікація житлово-комунальних послуг за видами?
6. Назвіть основні повноваження органів місцевого самоврядування у сфері ЖКГ.
7. Дайте характеристику тарифу на житлово-комунальні послуги.
8. Охарактеризуйте основні доходи у житловому господарстві.
9. В чому полягає фінансова діяльність комунальних транспортних підприємств?
10. Охарактеризуйте комунальні платежі в Україні

ТЕМА 12. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

12.1. Європейські практики формування фінансів ТГ

12.2. Зарубіжний досвід управління фінансовими ресурсами територіальних громад

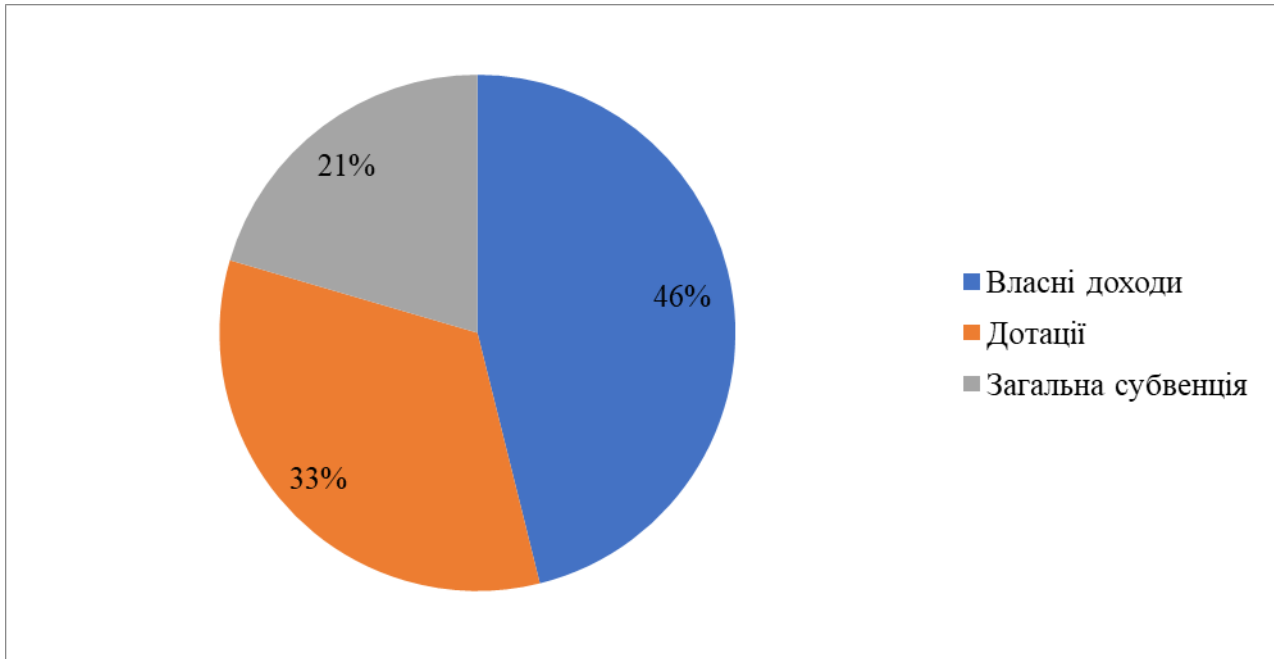
Дослідження європейських практик формування фінансів територіальних має велике практичне значення, оскільки дозволить порівняти вітчизняні тенденції з європейськими та на основі цього розробити рекомендації, що дозволять ТГ України ефективніше збирати та розподіляти ресурси.

Найбільш подібною до України за адміністративно-територіальним устроєм, вважаємо **Польщу**. Там найнижчою адміністративно територіальною одиницею є гміна. Слід зазначити, що при проведенні реформи децентралізації наша держава спиралася саме на польський досвід.

В Польщі до загальних доходів органів місцевого самоврядування включають такі категорії: власні доходи; загальну субсидія та специфічні дотації з державного бюджету чи інших органів місцевого самоврядування та фонди (безповоротні, також у формі дотацій) з бюджету ЄС.

Власні доходи - це диверсифікована категорія, в якій основними джерелами є [33]: частки надходжень від ПДФО та податку на прибуток до державного бюджету (за конституційним визначенням ці надходження є власними надходженнями, хоча фактично це перерахування з державного бюджету до бюджетів місцевого самоврядування), місцеві податки (на нерухоме майно, сільськогосподарське, лісове господарство, транспортні засоби, доходи від фізичних осіб, сплачені у формі податкової картки, на спадщину та дарування, на цивільно-правові операції, сільськогосподарський податок, лісовий податок) та місцеві збори (податкові, ринкові, місцеві, курортні, оздоровчі);

В 2022 році обсяг доходів до бюджетів гмін Польщі становив 171 813 486 тис. злотих, а їх структура відображена на рис.12.1.

*Сформовано на основі даних

Рис.12.1. Структура доходів гмін Польщі в 2022 році*

Акумуляовані гмінами доходи спрямовувалися на забезпечення виконання повноважень в сферах освіти, сім'ї, комунального господарства, охорони довкілля та інших, зазначених на рис. 3.2. Загалом видатки гмін склали 152 788 989 тис. злотих.

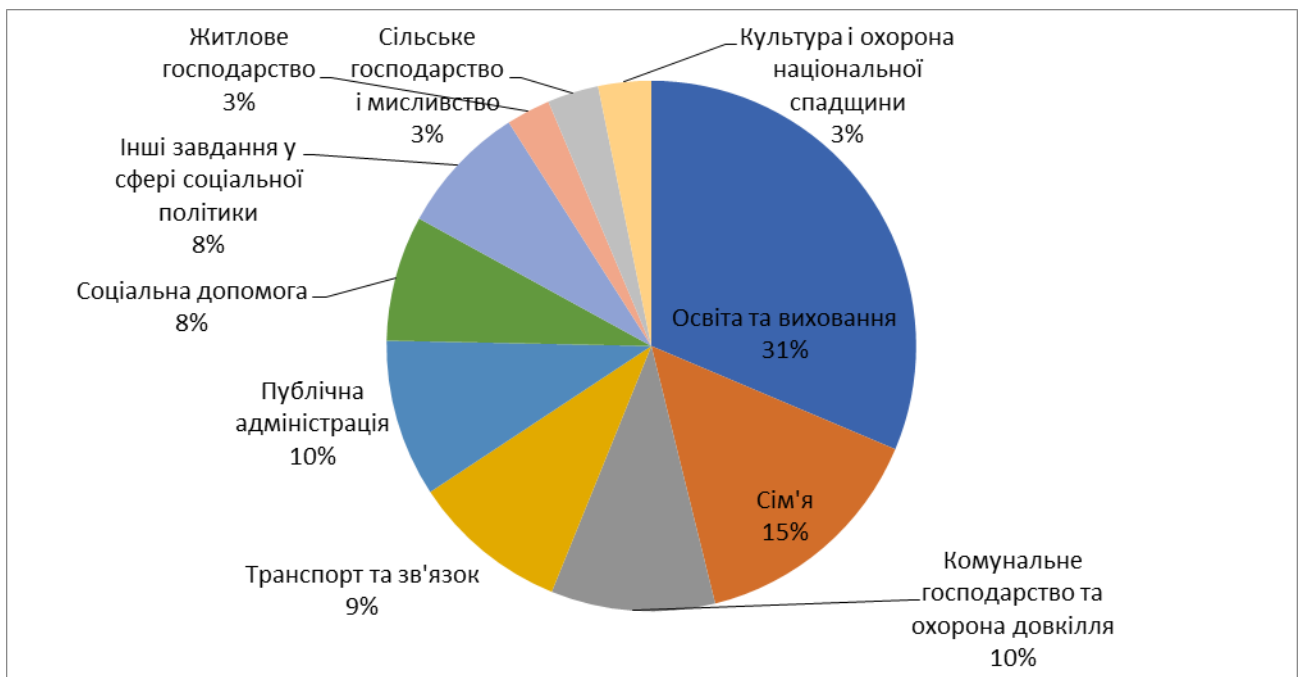

Рис.12.1. Структура видатків гмін Польщі в 2022 році*

*Сформовано на основі даних

Отже, в 2022 році гміни Польщі були досить дотаційними, значно залежали від трансфертів з державного бюджету. Частка їх власних доходів не перевищила 46%, а основними категоріями видатків були видатки на освіту та сім'ю.

В одній з країн великої сімки – **Франції** для фінансування власних видатків влади використовують чотири основні категорії доходів, їх класифікують за ступенем важливості на: місцеві податки, дотації та субсидії, позики та доходи від надання громадських послуг, надання яких забезпечується органами місцевого самоврядування. У середньому, ассигнування держави та всіх державних органів становлять близько 30% загальних ресурсів громади

Місцеве оподаткування забезпечує найбільшу частину надходжень до місцевих бюджетів Франції, таким чином саме податкові надходження є основним джерелом доходів комун. У Франції є чотири основні місцеві податки [35]: земельний податок на забудовані ділянки; територіальний економічний внесок, який розбивається на внесок з корпоративної власності і внесок на додану вартість, податок на житло та земельний податок на незабудовані ділянки. У 2022 році надходження від цих чотирьох місцевих податків становили понад 100 мільярдів євро для всіх французьких комун, що становить більше 60% від всіх місцевих податкових надходжень .

Земельний податок на забудовані ділянки, податок на житло та податок на незабудовані ділянки – це податки, які стягуються з фізичних осіб (домогосподарств), які винймають житло (як орендар або власник), є власниками свого житла або володіють сільськогосподарськими чи лісовими землями. Територіальний економічний внесок справляється лише з юридичних осіб, які зареєстровані на території відповідної громади [35].

В 2022 році надходження місцевих органів влади склали 296 мільярдів євро, що становить 11,2% ВВП Франції. З цих надходжень 58% становлять «обов'язкові платежі» (місцеві податки та збори), 24% - трансферти, 16% - доходи від надання громадських послуг та 2% - позики .Основними категоріями видатків комун Франції є розвиток комунікацій, підтримання менш розвинених територій, освіта та наука та економічний розвиток та зайнятість .

Місцева влада **Великобританії** виконує функції з надання соціальної допомоги дітям і дорослим, послуги з утримання бібліотек, вивозу сміття, а також послуги, що стосуються деяких аспектів транспорту, житла та освіти .

Місцеві органи влади мають три основні джерела доходів: державні гранти – гроші центрального уряду на послуги на місцях; міський податок – податок на нерухомість, що стягується з житлової нерухомості та комерційний податок – податок на нерухомість, що стягується з комерційних приміщень.

У 2022 році місцеві органи влади Великобританії отримали 23% свого фінансування за рахунок державних грантів, 50% від місцевих податків та 27% від збереження комерційного податку – частини цього податку, яку вони не надсилають до казначейства (рис. 12.2) .

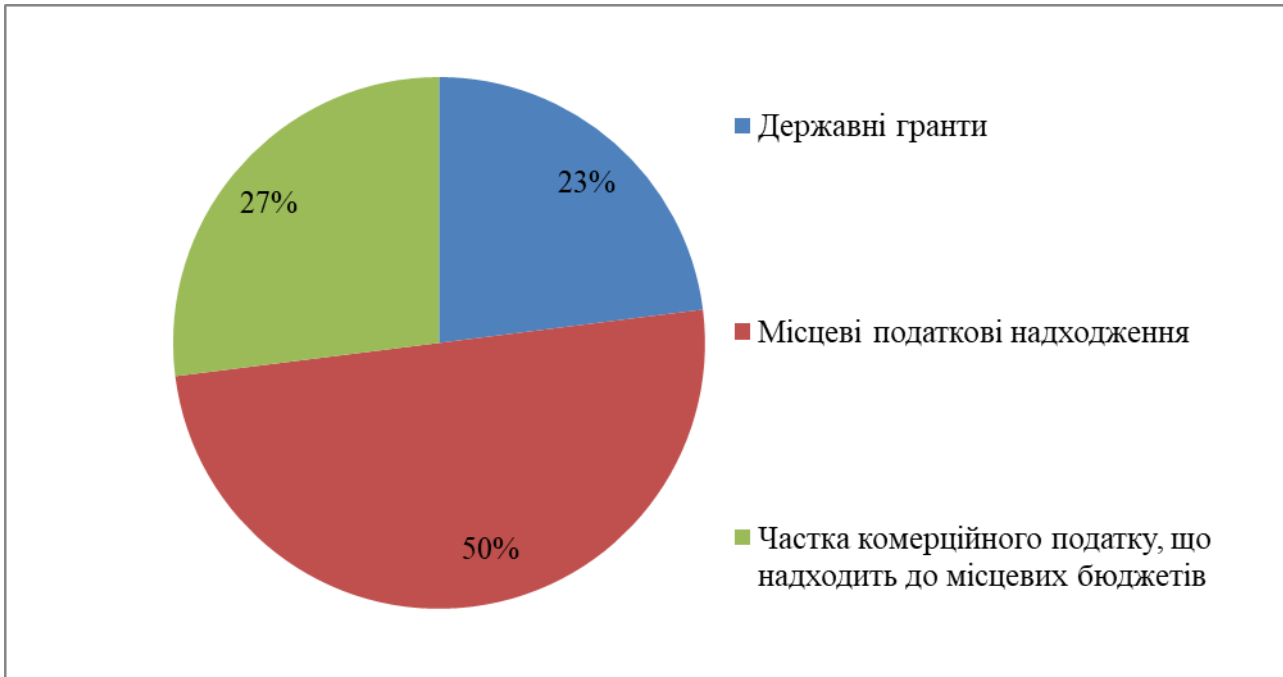

Рис. 12.2. Структура надходжень до місцевих бюджетів Великобританії в 2022р.*

*Сформовано на основі даних

На відміну від центрального уряду, місцеві органи влади Великобританії не можуть брати в борг для фінансування щоденних витрат, тому вони повинні або керувати збалансованими бюджетами, або залучати резерви – гроші, накопичені за рахунок недовитрат в попередні роки. Але резерви можна використати лише один раз. Однак, після того, як резерви витрачені, вони не можуть бути використані знову.

Слід також зазначити, що місцеве самоврядування в Великобританії має дуже обмежені повноваження щодо збору доходів порівняно з іншими економічно розвинутими країнами].

Структура видатків органів місцевого самоврядування Великобританії зображена на рис. 12.2.

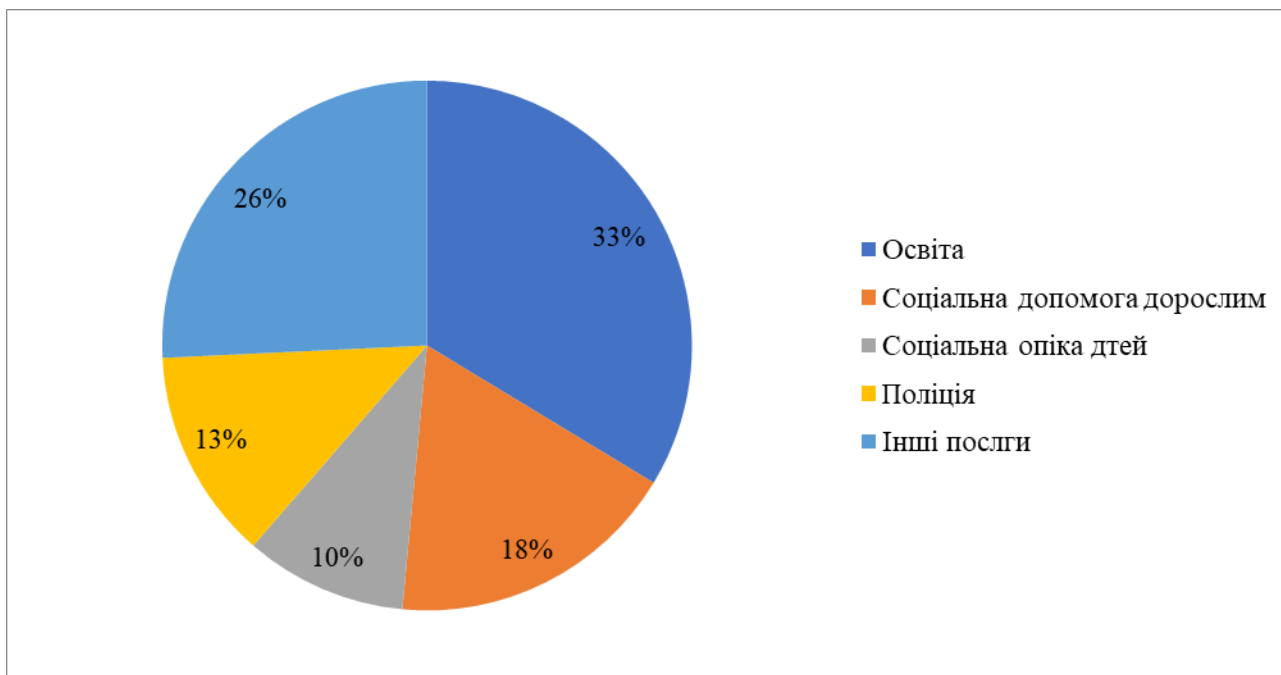

Рис. 12.2. Структура видатків місцевих бюджетів Великобританії в 2022р.*
*Сформовано на основі даних

З рис. 12.2 бачимо, що основними категоріями видатків місцевих бюджетів Великобританії є видатки на освіту та соціальне забезпечення.

Велика кількість нехарактерних для інших держав місцевих податків справляється в Чехії «Згідно з Законом Чеської національної ради «Місцеві платежі» від 13 грудня 1990 р. № 565/1990 муніципалітети можуть збирати такі місцеві податки, як: плата за собак, плата за лікувально-курортне або рекреаційне перебування, плата за використання громадських просторів, збір для участі у прийомі, плата за проживання, збір за дозвіл на керування автомобілем в окремих районах, плата за експлуатацію системи збору, сортування, транспортування та утилізації побутових відходів, плата за приєднання нової будівлі до централізованих систем водопостачання і каналізації» [40].

12.2.Зарубіжний досвід управління фінансовими ресурсами територіальних громад

В Україні відбувається реформування механізму господарювання на всіх рівнях економіки, в тому числі й на регіональному, але використання фінансових ресурсів ОМС багато в чому продовжує ґрунтуватись на старих засадах адміністративно-командної системи, що проявляється у відсутності реальних критеріїв, за якими можна оцінити якісне та ефективне витрачання бюджетних ресурсів. Саме ця обставина зумовлює потребу у вивченні зарубіжного досвіду стосовно удосконалення процесу управління фінансовими

ресурсами ТГ, адже на сьогодні зарубіжний досвід може бути корисним, а тому заслуговує на уважне і детальне вивчення. Застосування світового досвіду в нашій країні може сприяти появі можливостей для удосконалення використання бюджетних коштів ОМС.

Управлінська діяльність є важливою і невід'ємною складовою фінансової сфери. Вона відіграє надзвичайно важливе значення у розвитку територіальних одиниць та забезпеченні ефективного формування і цільового використання фінансових ресурсів ОМС. В умовах ринкової трансформації місцеві бюджети є основним місцем зосередження фінансових ресурсів ОМС. Тому, особливої актуальності набули проблеми забезпечення власними фінансовими ресурсами ОМС для виконання останніми покладених на них завдань. Досягти фінансової незалежності та самостійності ОМС можливо за рахунок: з одного боку, збільшення власних доходів в результаті зміни структури місцевих податків і зборів, а з іншого – поліпшення інвестиційного клімату адміністративно-територіальних одиниць.

Однак існують і інші думки щодо збільшення частки власних фінансових ресурсів на місцевому рівні. Актуальними залишаються погляди щодо законодавчого закріплення на постійній основі за тим чи іншим рівнем бюджетної системи окремих податків.

Розглянемо зарубіжний досвід стосовно ролі, значення місцевих податків і зборів в місцевих бюджетах. В багатьох ринкових країнах основним джерелом формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів є місцеві податки. Залежно від об'єкта оподаткування їх поділяють на такі групи:

- місцеві податки на доходи (корпоративні й особисті). Ця група податків є досить вагомою. Вони становлять від 80 до 100% податкових надходжень до місцевих бюджетів скандинавських країн, а також у Люксембурзі, Естонії, Латвії, Литві;

- місцеві податки з продажу, які набувають різноманітних форм, але за своєю суттю це – податки на продані товари і послуги. За рахунок цієї групи податків забезпечується від 20 до 76% податкових надходжень до місцевих бюджетів США, Японії, Кореї, Австрії, Нідерландів, Іспанії, Греції, Португалії, Туреччини, Угорщини;

- податки на нерухомість, які відіграють відчутнішу роль у федеративних країнах, ніж в унітарних. Насамперед, це стосується США, Канади, Австралії, Мексики, а також Великобританії, Нової Зеландії та ін.;

- інші місцеві податки, які відображають політику місцевої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища (екологічні податки), зайнятості, податки, які справляються у вигляді плати за послуги, що надає місцева влада (за користування електроенергією, газом, водопроводом, каналізацією, зв'язком, автостоянками, за видачу різних документів).

Доходи місцевих бюджетів в США формуються головним чином за рахунок непрямих податків та помайнового оподаткування. Місцеві податки в США на відміну від багатьох європейських країн слугують основою дохідної

частини місцевих бюджетів. Частка федеральних, регіональних і місцевих податків у консолідованому бюджеті США становить: 66,3%, 20,6%, 13,1% відповідно, а з урахуванням фінансової допомоги – 49,7%, 28,3%, 22%. Співвідношення часток місцевих податків, державних субсидій, інших джерел в доходах бюджетів муніципальних утворень складає відповідно в США 65:23:12.

Органи місцевого самоврядування у Норвегії стягують з місцевих мешканців плату за користування багатьма місцевими послугами: за воду та каналізацію; дитячі садки і заклади, де за дітьми доглядають у вечірні години; допомогу по господарству. Муніципалітети володіють великим ступенем свободи у визначенні розмірів зборів і платежів. У інших країнах основними видами місцевих податків є земельний податок і податок на майно [26].

Зарубіжна практика демонструє, що визначальну роль у формуванні доходів бюджетів, в тому числі на місцевому рівні, відіграють податки, що використовуються державою як інструмент перерозподілу національного доходу. Значну питому вагу у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів європейських країн складає податок на майно. До прикладу, у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів Великобританії – 99,5 %, Ірландії та Нідерландах – близько 80%. Проте, незважаючи на важливість даного податку при формуванні власної ресурсної бази місцевих органів, у багатьох європейських країнах як і в Україні, актуальною проблемою все ж є здійснення справедливої оцінки майна та відсутність прямого зв'язку між вартістю майна і доходами власника.

У країнах Північної Європи надзвичайно поширеним є використання власних податків. Кожний муніципалітет має право встановлювати податкову ставку. Крім того, значні обсяги до місцевих бюджетів мобілізуються за рахунок особистого прибуткового податку як основного місцевого податку. Структура доходів бюджетів місцевих органів влади в Данії є наближеною до системи доходів місцевих бюджетів України (70% доходів складають надходження від податку на доходи громадян, 10% – місцеві збори та платежі, 8% - податок на майно (включаючи землю). При цьому практично незначну частку – близько 7% становлять трансферти і гранти, що витрачаються на визначені місцевими органами влади цілі .

У Фінляндії основним джерелом доходів місцевих бюджетів є податок з доходів, майновий податок становить лише 3%. Хоча частка трансфертів становить 18%, для місцевого самоврядування все ж характерний достатньо високий ступінь незалежності у вирішенні питань щодо їх використання в межах допустимих правил

У Великій Британії формування місцевих бюджетів відбувається за рахунок: субвенцій і дотацій – 70%; відрахувань до місцевих бюджетів у вигляді плати за землю та податку на нерухомість – 15%; інших доходів – 15%. Так, загалом місцеві фінанси Британії, з одного боку, є високорозвиненими,

наділеними багатьма повноваженнями, проте з іншого – вони дуже залежні від асигнувань із боку держави.

У Франції ж фінансування місцевої влади відбувається таким чином: 55% забезпечується державою і 45% самостійно місцевими органами влади. Крім того, цікавим аспектом фінансової децентралізації місцевого самоврядування Франції є пріоритетний розподіл державної допомоги. Так, основна увага приділяється розвитку комунікацій – 44%, підтриманню найменш розвинених територій – 22%, освіті та науці – 18% та економічному розвитку й зайнятості – 16%. Загалом можна сказати, з огляду на відсоткове співвідношення, що у цій країні місцеве самоврядування у фінансовій сфері є дещо самостійнішим, ніж у Британії та США

Аналізуючи систему наповнення місцевих бюджетів в зарубіжних країнах, можна виокремити ряд проблем, які існують в Україні. Зокрема, до основних недоліків можна віднести:

- відсутність збалансованості між рівнем суспільних послуг, що надаються на певній території та податковим навантаженням на населення;
- нераціональні розміри деяких податкових ставок, що не дають змоги забезпечити стабільних надходжень до місцевих бюджетів;
- відсутність зацікавленості представників місцевої влади в додатковому залученні коштів.

Аналізуючи вищезазначене, можна стверджувати, що у розвинених зарубіжних країнах місцеві бюджети, як правило, мають високу питому вагу власних надходжень, на відміну від України. Світовий досвід більшості зарубіжних країн переконує, що управління місцевими фінансами, як правило, здійснюється як через призначені з центру органи державної адміністрації на місцях, так і через представницькі органи, які обираються населенням відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Проаналізувавши місцеві бюджети зарубіжних країн, можна виділити певні проблеми організації місцевого самоврядування в Україні та управління власними фінансовими ресурсами. Перш за все, ОМС слід направити управлінські дії на те, щоб роль власних джерел наповнення місцевих бюджетів зросла.

Контрольні питання

1. Порівняйте структуру доходів Польщі та Великобританії.
2. Порівняйте структуру видатків Польщі та Великобританії.
3. Роль місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів зарубіжних країн.

Словник-довідник

А

Автономія місцевого самоврядування фінансова — можливість адміністративно-територіальних одиниць та їх органів самоврядування здійснювати покладені на них законом функції за рахунок власних фінансових джерел.

Автономність бюджету — незалежність відповідних органів влади й управління в процесі формування та виконання бюджету даного рівня від органів влади й управління вищого рівня. Ґрунтується на чіткому розмежуванні функцій і повноважень між рівнями адміністративно-територіального поділу. Забезпечується збалансованим розподілом доходів і видатків між бюджетами.

Б

Баланс фінансових ресурсів території — система показників, що відбиває джерела формування, обсяги, а також напрями використання фінансових ресурсів у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці за певний час, як правило, за рік.

Бюджет — план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Бюджет консолідований — об'єднаний бюджет адміністративно-територіальних одиниць, регіонів, що входять до складу автономії чи держави.

Бюджет територіальної громади — бюджет міста, села, селища або добровільного об'єднання кількох сіл в одну громаду.

Бюджетна децентралізація — процес передачі частини прав, компетенції, відповідальності й фінансових ресурсів у бюджетній сфері від центральної влади на користь місцевих органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування. Наслідком бюджетної децентралізації є збільшення частки місцевих бюджетів у доходах і витратах зведеного (консолідованого) бюджету.

Бюджетна дотація (від лат. *dotatio* — дарунок, пожертва) — кошти, що безповоротно передаються з Державного бюджету місцевим бюджетам або з місцевих бюджетів вищого рівня — місцевим бюджетам нижчого рівня для збалансування їх доходів і витрат.

Бюджетна класифікація — єдине систематизоване, функціональне групування доходів і видатків бюджету за однорідними ознаками, що забезпечує загальнодержавну і міжнародну порівнянність бюджетних даних. Критерієм класифікації за доходами є економічне значення джерел доходів бюджету в системі податків і обов'язкових платежів, а за витратами — цільове спрямування коштів з бюджету.

Бюджетна позичка — кошти, що надаються на принципах строковості і поворотності з Державного бюджету України місцевим бюджетам, а також з місцевих бюджетів нижчого рівня для покриття тимчасових касових розривів при їх виконанні.

Бюджетна програма — систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети та завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Бюджетна субсидія (від лат. *subsidium* — допомога, підтримка) — кошти, які надаються з Державного бюджету місцевим бюджетам, або з місцевих бюджетів вищого рівня до місцевих бюджетів нижчого рівня на фінансування цільових видатків.

Бюджетне самофінансування — спосіб забезпечення доходної частини бюджету за рахунок власних доходів відповідної території.

Бюджетна система України — сукупність Державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіального устроїв і врегульована нормами права.

Бюджетна субвенція (від лат. *subvenire* — приходити на допомогу) — кошти, що надаються місцевим бюджетам з Державного бюджету або з місцевих бюджетів вищого рівня на фінансування цільових видатків і підлягають поверненню в разі нецільового використання їх.

Бюджетна установа — орган, установа чи організація, визначена Конституцією України, а також установа чи організація, створена у встановленому порядку органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим чи органами місцевого самоврядування, яка повністю утримується за рахунок відповідно Державного бюджету чи місцевих бюджетів. Бюджетні установи є неприбутковими.

Бюджетне асигнування — повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету.

Бюджетне зобов'язання — будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій впродовж бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або в майбутньому.

Бюджетне забезпечення — сукупність заходів і грошових коштів та створення умов, що сприяють нормальному проходженню бюджетного процесу, реалізації намічених планів, програм, проектів, підтримання стабільного функціонування бюджетної системи та її бюджетів, запобігання порушенням законів і нормативних актів.

Бюджетне призначення — повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним кодексом, Законом України про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Бюджетне регулювання — процес перерозподілу коштів між бюджетами, що полягає в передаванні частини фінансових ресурсів бюджетів вищих рівнів бюджетам нижчих рівнів з метою збалансування останніх.

Бюджетні інвестиції — вкладання коштів у визначені об'єкти і проекти з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Вони є капітальними вкладеннями в розвиток виробництва чи соціальну сферу.

Бюджетні потоки — рух грошових коштів до бюджету і з нього, а також між окремими бюджетами, який здійснюється через рахунки бюджету, що відкриваються в установах банківської системи.

Бюджетні процедури — процедури підготовки проекту бюджету виконавчим органом державної влади або місцевого самоврядування, його оформлення, подання до представницького органу влади, розгляду, слухання в представницькому органі влади, а також порядок доопрацювання проекту, внесення до нього змін, затвердження бюджету, введення його в дію та затвердження звіту відповідно до визначених термінів.

Бюджетні резерви — заздалегідь відокремлена частина бюджетних коштів, призначена для фінансування невідкладних витрат, що не могли бути передбачені під час затвердження бюджету.

Бюджетні трансферти — це невідплатні і безповоротні платежі з бюджету юридичним і фізичним особам, які не являють собою придбання товарів чи послуг, надання кредиту або виплату непогашеного боргу.

Бюджетний запит — документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період.

Бюджетний мультиплікатор — числовий коефіцієнт, що показує, у скільки разів зростуть або зменшаться бюджетні доходи через збільшення або скорочення бюджетних видатків на одну грошову одиницю.

Бюджетний процес — регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Бюджетний рік — проміжок часу (12 місяців), протягом якого відбувається виконання затвердженого бюджету.

Бюджетний розпис — документ, у якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.

Бюджетний унітаризм — форма міжбюджетних взаємовідносин у країнах з унітарним державним устроєм, що базується на засадах, визначених центральною владою в законодавчому порядку.

Бюджетний устрій — побудова системи бюджетів, її поділ на окремі види бюджетів на основі державного і територіального устроїв країни. Це сукупність принципів організації системи бюджетів та взаємозв'язків між її окремими ланками.

Бюджетний федералізм — форма міжбюджетних взаємовідносин у країнах з федеративним державним устроєм, які базуються на компетенції федеральної влади і суб'єктів федерації на договірних засадах.

В

Видатки місцевих бюджетів — кошти, які спрямовуються відповідними місцевими органами влади на фінансування заходів з метою забезпечення покладених на ці органи функцій. Видатки місцевих бюджетів поділяються на поточні видатки і видатки розвитку. Поточні видатки — видатки на фінансування діючої мережі підприємств, закладів, установ, що перебувають у власності органів місцевого самоврядування, а також на заходи соціального захисту і соціального забезпечення населення. Видатки розвитку — це витрати місцевих бюджетів на інвестиційні програми і капітальні вкладення.

Виконання місцевого бюджету — процес забезпечення доходів бюджету та його видатків, який здійснюється місцевим органом державної виконавчої влади, а також виконавчим органом місцевого самоврядування.

Вирівнювання фінансове — процес перерозподілу фінансових ресурсів на користь адміністративно-територіальних одиниць, які не мають достатніх власних доходів. Здійснюється центральними органами державної влади. Синонім поняття «бюджетне регулювання».

Витрати державні — прямі витрати, спрямовані за цільовим призначенням як на виконання загальнодержавних функцій, так і на розширення виробництва, соціальної сфери окремих державних підприємств, об'єднань, організацій та установ. Витрати державні здійснюються шляхом фінансування.

Вільний залишок коштів бюджету — кошти, що утворилися на початок поточного бюджетного року; доходи бюджету, додатково одержані в процесі виконання бюджету; суми перевищення доходів над видатками, які утворилися в результаті збільшення надходжень до бюджету чи економії у видатках поточного року. Ці кошти не підлягають вилученню органами державної виконавчої влади вищого рівня.

Власні доходи місцевих органів влади — доходи, які належать місцевій владі і акумулюються нею за рахунок джерел, що є на підвідомчій території. До власних доходів належать місцеві податки і збори, комунальні платежі, доходи від майна тощо.

Г

Головні розпорядники бюджетних коштів — бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до ст. 22 Бюджетного кодексу отримують повноваження шляхом установлення бюджетних призначень.

Гранти місцевим органам влади (від англ. *grant* — дарувати, давати: дотацію, субсидію, стипендію, задовольняти прохання) — фінансові ресурси, які передаються місцевій владі з бюджетів вищого рівня для фінансування окремих завдань і функцій. Фінансові ресурси у вигляді грантів можуть надаватися місцевим органам влади також міжнародними фінансовими організаціями та бізнесовими структурами.

Громадські послуги — послуги, що надаються громадянам місцевими інститутами публічної влади в межах їхніх функцій і завдань.

Д

Делеговані повноваження — повноваження, які доручаються для виконання місцевій владі від імені центральної влади. Фінансування заходів, що виконуються в межах делегованих повноважень, забезпечується державою.

Державний борг (борг Автономної Республіки Крим чи борг місцевого самоврядування) — загальна сума заборгованості держави (Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування), яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави (Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування), включаючи боргові зобов'язання держави (Автономної Республіки Крим чи міських рад), що набирають чинності в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору.

Децентралізація бюджетна — процес передачі центральною владою частини прав, компетенцій, відповідальності і фінансових ресурсів у бюджетній сфері місцевим органам державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. Наслідком децентралізації бюджетної є збільшення частки місцевих бюджетів у доходах і видатках зведеного (консолідованого) бюджету.

Дефіцит бюджету — перевищення видатків бюджету над його доходами.

Джерела фінансування — наявні та очікувані джерела залучення фінансових ресурсів, а також економічні суб'єкти, спроможні надати ці ресурси.

Добровільні платежі — перерахування коштів у державні і громадські фонди цільового призначення юридичними та фізичними особами у вигляді добровільних пожертвувань, спонсорської допомоги та благодійництва.

Додатковий місцевий бюджет — бюджет, який складається в багатьох зарубіжних країнах для доповнення основного і враховує зміни, що відбуваються у видатках та доходах.

Документація проектно-кошторисна — сукупність проектних і кошторисних документів, у яких відбито прийняті проектні рішення та визначено вартість будівництва нових, розширення, реконструкції, переобладнання існуючих підприємств, будівель і споруд.

Дотація вирівнювання — міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує.

Доходи місцевих бюджетів — кошти, що надходять до відповідних місцевих бюджетів у розмірах і порядку, встановлених законом. Складаються з власних або закріплених доходів, відрахувань від регульованих доходів, дотацій, субсидій, субвенцій та інших трансфертів. Доходи місцевих бюджетів розрізняють податкові й неподаткові.

Є

Єдність бюджетної системи — означає, що всі бюджети, які формуються в країні та в окремих адміністративно-територіальних одиницях, утворюють єдине ціле. Забезпечується затвердженням на кожному рівні бюджетної системи єдиного (зведеного) бюджету даної території. Ґрунтується на єдиній дохідній базі всіх бюджетів та керівництві бюджетним процесом з єдиного центру.

Ж

Жироцентрально — різновид комунальної кредитної установи, що забезпечує безготівкові розрахунки органів місцевого самоврядування та надає короткострокові кредити. Жироцентралі утворено в Німеччині та в інших зарубіжних країнах.

З

Закон про Державний бюджет України — закон, який затверджує повноваження органів державної влади на виконання Державного бюджету України протягом бюджетного періоду.

Закріплені доходи — доходи, які повністю або частково (як фінансовий відсоток на постійній чи довготривалій основі) у встановленому законом порядку надходять до відповідного місцевого бюджету.

Запозичення — операції, пов'язані з отриманням бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строковості, унаслідок яких виникають зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування перед кредиторами.

Затвердження місцевого бюджету — процедури розгляду та прийняття рішень щодо введення в дію бюджету представницьким органом місцевого самоврядування.

Збалансований бюджет — бюджет, у якому загальна сума доходів дорівнює загальній сумі видатків.

Звіт про виконання місцевого бюджету — бюджетна процедура, яка забезпечується місцевим органом державної виконавчої влади або виконавчим органом місцевого самоврядування на сесійному засіданні представницького органу місцевого самоврядування в порядку, визначеному законодавством.

Земські збори — форма місцевих податків, які встановлювали земства — органи місцевого самоврядування Російської імперії в період з 1864 р. до 1917 р.

Земські повинності — форма цільових місцевих податків, які встановлювалися земствами.

І

Інспектор фінансовий — посадова особа, що контролює нарахування, сплату і стягнення державних і місцевих податків, здійснює ревізію обліку та фінансової звітності.

К

Казначейська система касового виконання бюджету — система касового виконання бюджету, яке забезпечується спеціальним органом міністерства фінансів — державним

казначейством. В Україні утворено Державне казначейство, на яке покладено функції виконання Державного бюджету, ведення обліку його касового виконання, управління державним внутрішнім та зовнішнім боргом.

Касове виконання місцевого бюджету— організація та здійснення приймання, зберігання і видачі бюджетних коштів, ведення обліку і звітності в процесі виконання місцевого бюджету. В Україні касове виконання місцевого бюджету здійснюється територіальними відділеннями Національного банку України, а в таких адміністративно-територіальних одиницях, де цих відділень немає, — іншими уповноваженими банками.

Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів — показник кількості залучених коштів на одну грошову одиницю власних. Граничне значення цього показника має не перевищувати одиниці.

Компетенція місцевих органів влади в галузі фінансів - перелік повноважень і обов'язків місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування різних рівнів у сфері складання, затвердження і виконання місцевого бюджету, у бюджетному процесі, утворенні позабюджетних, цільових, резервних і валютних фондів, запровадженні місцевих податків і зборів, залученні фінансово-кредитних ресурсів тощо.

Комунальна власність — самостійна форма власності, яка за Конституцією України є власністю територіальної громади.

Комунальний кредит — форма договірних взаємовідносин між позичальниками грошей, якими є органи місцевого самоврядування, та їхніми кредиторами — фізичними і юридичними особами, а також державою.

Комунальні банки — різновид фінансово-кредитних установ, котрі створюються органами місцевого самоврядування зарубіжних країн. Спеціальні кредитні установи, які функціонували у 20-х роках і в колишньому СРСР. Комунальні банки утворювалися місцевими радами.

Комунальні платежі — платежі, що стягуються місцевими органами влади як плата за надані послуги фізичним та юридичним особам.

Контингент доходів — установлена максимальна величина податкових надходжень по кожному з доходів у розрізі адміністративно-територіальних одиниць; один з показників, які використовуються в процесі планування дохідної бази адміністративно-територіальних одиниць.

Контроль за виконанням місцевого бюджету — бюджетна процедура, що здійснюється представницьким органом місцевого самоврядування у формах, котрі він самостійно визначає.

Кошторис — основний плановий документ для фінансування бюджетних установ, обчислення витрат на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг тощо.

Кредит бюджетний— цільовий, здебільшого довготерміновий кредит, що надається з державного бюджету.

Кредитування за вирахуванням погашення — операції, пов'язані з наданням коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, унаслідок яких виникають зобов'язання перед бюджетом, та операції, пов'язані з поверненням цих коштів до бюджету.

Криза фінансова — глибокий розлад фінансової системи держави. Виявляється в незбалансованості державного та місцевих бюджетів, зростанні боргів як центральних, так і місцевих органів управління, порушенні структури витрат державного бюджету, нестабільності та падінні курсу національної валюти у взаємних неплатежах суб'єктів господарювання. Супроводжується зростанням значення таких методів фінансування державних витрат, як державна позика та емісія, збільшенням дефіцитності бюджетів і державної заборгованості, ускладненнями на ринку позикових капіталів тощо.

Л

Ліміт боргу місцевих органів влади — гранична величина заборгованості органів місцевого самоврядування за муніципальними позиками, яка встановлюється центральною владою. Ліміт боргу місцевих органів влади може встановлюватись у законодавчому порядку або Міністерством фінансів України. Показник, який використовується в зарубіжній практиці.

М

Методи фінансового вирівнювання нормативно-розрахункові — методи надання трансферів та інших фінансових ресурсів бюджетам місцевих органів влади з бюджету центрального уряду. А також з бюджетів органів влади вищого рівня через розмежування видаткових функцій між різними рівнями влади, розрахунок можливих доходів місцевих органів влади на основі податкового потенціалу територій, мінімальних бюджетів місцевого самоврядування, державних мінімальних соціальних стандартів та відповідної формули фінансового вирівнювання. У подібних розрахунках ураховують кількість населення відповідної території, його структуру, рівень зайнятості, наявність мережі доріг, об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури, утримуваних місцевою владою, та інші чинники. Результатом цих розрахунків є визначення об'єктивних бюджетних потреб території, можливостей їх фінансування за рахунок ресурсів місцевої влади, а також розмірів необхідної фінансової допомоги з боку центрального уряду та органів влади вищого рівня.

Міжбюджетні взаємовідносини — форма, у якій забезпечується взаємозв'язок різних ланок у системі бюджетів, що визначається державним, територіальним та бюджетним устроями країни.

Міжбюджетні взаєморозрахунки—різновид трансфертних ресурсів, які використовувалися в колишньому СРСР і використовуються в нинішній бюджетній практиці. Це процес передавання коштів з Державного бюджету України до місцевих бюджетів і, навпаки, — з місцевих бюджетів до Державного бюджету під час виконання бюджетів з метою збалансування їхніх доходів і видатків на всіх рівнях бюджетної системи.

Мінімальна доходна база—гарантована державою доходна база місцевих бюджетів, необхідна для формування мінімального бюджету. Забезпечується шляхом закріплення за місцевими бюджетами джерел доходів, які дають змогу органам місцевого самоврядування забезпечити фінансування послуг населенню на рівні мінімальних державних соціальних стандартів.

Мінімальний бюджет органу місцевого самоврядування — розрахунковий обсяг місцевого бюджету, необхідний для фінансування послуг населенню відповідної адміністративно-територіальної одиниці на рівні мінімальних соціальних стандартів, який гарантується державою. У разі, коли органу місцевого самоврядування не вистачає власних коштів для формування мінімального бюджету, ці ресурси надаються йому державою на гарантованій основі. Використовується як показник у практиці фінансового вирівнювання в багатьох зарубіжних країнах. В Україні мінімальні місцеві бюджети — у стадії розроблення.

Мінімальні державні соціальні стандарти — гарантований державою рівень послуг на душу населення в межах усієї території країни.

Надається місцевими органами і фінансується за рахунок місцевих бюджетів. Показник, який використовується в практиці бюджетного планування зарубіжних країн. В Україні мінімальні соціальні стандарти — у стадії розроблення.

Місцевий бюджет розвитку — самостійний розділ бюджету, видатки якого спрямовуються на розширене виробництво, інвестиції, придбання обладнання, сплату основної частини боргу. Доходи цього бюджету формуються за рахунок частини податків, позик, інвестиційних субсидій та кредитів. Застосовується як поняття в практиці бюджетного планування зарубіжних країн.

Місцевий поточний бюджет — самостійний розділ бюджету, видатки якого спрямовуються на поточні потреби, утримання апарату управління, закладів соціально-культурної сфери, соціальне обслуговування, соціальний захист, соціальне забезпечення, сплату процентів за боргом та інше. Поняття, яке використовується в практиці бюджетного планування зарубіжних країн.

Місцеві бюджети — сукупність бюджетів, які складаються, затверджуються і виконуються відповідними місцевими органами влади і самоврядування (бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування).

Місцеві податки і збори — обов'язкові платежі, які згідно з законодавством запроваджуються органами місцевого самоврядування на підпорядкованій їм території і повністю зараховуються до відповідних місцевих бюджетів.

Місцеві позики — форма мобілізації фінансових ресурсів для потреб місцевих органів влади. Місцеві позики розміщуються на ринку позичкового капіталу. У зарубіжних країнах місцеві позики — основний спосіб капіталовкладень, які здійснюються місцевими органами влади. Межі заборгованості місцевих органів влади за місцевими позиками регулюються центральними органами державної влади згідно з законодавством. Повернення основної суми боргу за місцевими позиками здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету інвестицій, відсотки за користування позикою сплачуються за рахунок коштів поточного місцевого бюджету. Право розміщення місцевих позик згідно з законодавством надано органам місцевого самоврядування України. Порядок їх випуску регламентується Законом України «Про зовнішній і внутрішній борг України». Перші муніципальні позики випустили міста Київ, Дніпропетровськ та деякі інші.

Місцевий фінансовий орган — установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції по складанню, виконанню місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів

розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету. Згідно з Бюджетним кодексом України Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим віднесено до місцевих фінансових органів.

Місцеві фінанси — система формування, розподілу й використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення функцій і завдань, що покладаються на місцеві органи влади.

Міський бюджет — установлений нормами, затвердженими рішенням міської ради, план формування і використання загальноміського фонду коштів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади і місцевого самоврядування міста.

Муніципальна власність — одна з форм корпоративної (колективної) власності, що перебуває в користуванні, володінні й розпорядженні територіальних колективів та їхніх виборних органів місцевого самоврядування. Термін використовується в зарубіжній практиці.

Муніципальний банк — фінансово-кредитна установа, заснована органом місцевого самоврядування та муніципальними підприємствами, яка спеціалізується на фінансовому обслуговуванні діяльності територіальних колективів, здійснює інші банківські операції.

Муніципальний кредит — інститут фінансової діяльності органів місцевого самоврядування. Система кредитних відносин, головним позичальником у якій є органи місцевого самоврядування. Основна форма фінансування муніципальних інвестиційних програм у зарубіжних країнах. Муніципальний кредит відокремлено від державного. На відміну від державного кредиту, муніципальний має виключно цільовий характер з реалізацією конкретних соціально-економічних програм. Комунальний кредит в Україні перебуває в процесі становлення.

Муніципальні податкові служби — спеціальні органи, створені в окремих зарубіжних країнах органами місцевого самоврядування для стягування місцевих податків і зборів.

Н

Надходження до бюджету — доходи бюджету та кошти, залучені в результаті взяття боргових зобов'язань органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Натуральні трансферти — державна допомога населенню, що надається у вигляді товарів, продуктів і послуг.

Незбалансований бюджет — бюджет, у якому не має рівності між загальною сумою доходів і загальною сумою мінімально необхідних видатків.

Неподаткові надходження — доходи бюджету у вигляді доходів від власності та підприємницької діяльності, адміністративних зборів і платежів, некомерційного та побічного продажу, надходжень від штрафів та фінансових санкцій, інших неподаткових надходжень.

Неподаткові платежі — разові та випадкові надходження до бюджету, які не мають прямим призначенням формування його доходів.

Нормативи відрахувань від регульованих доходів — пропорції

(у відсотках), згідно з якими розподіляються регульовані доходи між різними рівнями бюджетної системи. Нормативи для областей, міст Києва і Севастополя затверджуються Верховною Радою України, для районів, міст обласного підпорядкування, районів у містах Києві і Севастополі — відповідно обласними, Київською і Севастопольською міськими радами, районів і міст республіканського підпорядкування Автономної Республіки Крим — Верховною Радою Автономної Республіки Крим, районів у містах з районним поділом, міст районного підпорядкування, сіл і селищ — відповідно міськими та районними радами.

Нормативи мінімальної бюджетної забезпеченості — розрахункові показники рівня певних послуг, які надаються на душу населення за рахунок бюджетних коштів. Використовуються при розрахунку мінімальних державних соціальних стандартів. Розроблення нормативів мінімальної бюджетної забезпеченості передбачено законодавством України.

Нормативно-розрахункові методи фінансового вирівнювання — методи надання трансфертів та інших фінансових ресурсів бюджетам місцевих органів влади з бюджету центрального уряду, а також з бюджетів органів влади вищого рівня на основі розмежування видаткових функцій між різними рівнями влади, розрахунку можливих доходів місцевих органів влади на підставі даних про податковий потенціал територій, мінімальні бюджети місцевого самоврядування, державні мінімальні соціальні стандарти та за допомогою відповідної формули фінансового вирівнювання. При цьому враховується: кількість населення відповідної території, його структура, рівень зайнятості, наявність мережі доріг, об'єктів соціальної і в іробиної інфраструктури, що утримуються місцевою владою, та інші індикатори. Результатом цих розрахунків є визначення об'єктивних бюджетних потреб території, можливостей їх фінансування за рахунок місцевої влади, а також розмірів необхідної фінансової допомоги з боку центрального уряду та органів влади вищого рівня. Ці методи широко застосовуються в практиці фінансового вирівнювання зарубіжних країн.

О

Обласний бюджет — бюджет, який складається, затверджується і виконується обласними органами державної влади й самоврядування.

Облік бюджетний — бухгалтерський облік виконання бюджетів та кошторисів витрат бюджетних установ.

Обмеження бюджетні — фінансові обмеження на витрачання бюджетних коштів, що виражаються у формі гранично допустимих витрат. Обмеження бюджетні зумовлені браком коштів у бюджеті держави (регіону, підприємства, сім'ї).

Обов'язкові видатки органів місцевого самоврядування — видатки, які органи місцевого самоврядування зобов'язані здійснювати згідно з законодавством. У більшості зарубіжних країн повноваження органів місцевого самоврядування поділяються на власні і делеговані, або доручені центральною владою. Власні повноваження, у свою чергу, поділяються на обов'язкові і добровільні. Видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування в процесі виконання обов'язкових повноважень, також є обов'язковими. Перелік обов'язкових видатків обумовлений мінімальними державними соціальними стандартами послуг, які надаються органами місцевого самоврядування. Поняття обов'язкових видатків органів місцевого самоврядування застосовується в законодавстві багатьох зарубіжних країн.

Оборотна касова готівка — кошти, що утворюються у складі місцевих бюджетів для покриття тимчасових касових розривів при їх виконанні.

Органи стягнення — податкові, митні та інші державні органи, яким відповідно до закону надано право стягнення до бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших надходжень.

Особливі бюджетні режими місцевих органів влади — різновид преференцій, що надаються місцевій владі центральною державною владою і передбачають пільги та додаткові повноваження окремих місцевих органів влади. Зокрема, це може бути розширення бюджетної автономії, податкових повноважень, повноважень щодо розподілу доходів та фінансування видатків окремих місцевих органів влади. Особливі бюджетні режими інколи передбачають індивідуально-договірні відносини місцевих органів влади окремих територій і центрального уряду в бюджетній сфері, як це має місце в Китаї чи в Російській Федерації. Метою створення окремим територіям особливих бюджетних режимів є комплекс умов для залучення іноземного капіталу, активізації підприємницької діяльності, щоб подолати відставання таких регіонів у соціально-економічному розвитку. Особливі бюджетні режими можуть бути також нав'язані центральній владі діями сепаратистських сил окремих регіонів, що стає чинником територіальної дезінтеграції цих держав.

П

Пенсійний фонд України — самостійна фінансово-банківська система, що здійснює управління фінансами пенсійного забезпечення на території всієї держави. Формується за рахунок обов'язкових страхових внесків (у відсотках до фонду оплати праці) підприємств, громадян-підприємців, працюючих громадян. Кошти фонду використовують на виплату пенсій за віком, за інвалідністю, інших пенсійних витрат.

Перевитрата — перевищення фактичного показника витрат певного виду ресурсів, зокрема й фінансових, порівняно з їх нормативним значенням чи значенням за базовий період.

Пеня — штрафна санкція за несвоєчасне виконання фінансових зобов'язань, що застосовується в разі несвоєчасної сплати податків і неподаткових платежів, а також у разі затримання оплати отриманих товарно-матеріальних цінностей, наданих послуг та виконаних робіт. Нараховується у відсотках до суми невиконаного зобов'язання за кожен день затримки.

Планування бюджетне — комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів для визначення доходів і видатків бюджетів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Планування бюджетно-кошторисне — система науково обґрунтованих заходів щодо визначення критеріїв розподілу коштів і використання фінансових ресурсів. Основними фінансово-плановими документами, що розробляються в бюджетних установах у процесі бюджетно-кошторисного планування є кошториси витрат. Наукова обґрунтованість кошторисів базується на реальності планових розрахунків, їх економічному підтвердженні, використанні економічних норм і нормативів.

Планування фінансове регіональне — процес розроблення планів і балансів, які відбивають рух, акумуляцію та напрями використання фінансових ресурсів у межах регіону.

Платіж — погашення зобов'язання, що виникло в поточному або попередніх бюджетних періодах.

Повноваження на майбутні бюджетні зобов'язання — повноваження на взяття бюджетного зобов'язання здійснювати платежі в бюджетному періоді, що настає після закінчення поточного бюджетного періоду.

Податкова позика — різновид податкових пільг. Повне або часткове звільнення від оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності центральними та місцевими органами влади на певний період. Оформлюється угодою як фінансова позика цим суб'єктам, що має бути використана на певні цілі. Податкові позики використовуються в практиці багатьох країн.

Податкова угода — угода, яку укладають органи влади і суб'єкти підприємницької діяльності, що отримують податкові пільги. Застосовується як правова форма регулювання податкових пільг, котрі надаються місцевими органами влади в деяких країнах, зокрема в Російській Федерації. Угода передбачає обов'язки сторін, напрями використання звільненого від оподаткування доходу, очікуваний ефект та інші показники.

Податкове зусилля — ступінь використання місцевим органом влади податкоспроможності територіального колективу. Показник, що використовується в практиці фінансового вирівнювання зарубіжних країн.

Податковий потенціал адміністративно-територіальної одиниці — загальний обсяг податків, які мобілізуються за рахунок усіх платників на відповідній території. Показник, який визначає податкові можливості території. Податковий потенціал є однією зі складових фінансового потенціалу території. Одиницею виміру податкового потенціалу, яка використовується в практиці бюджетного регулювання, є податкові збори на душу населення, або податковий потенціал на душу населення. У практиці розвинутих зарубіжних країн показник податкового потенціалу розраховується по-іншому. В умовах існування розмежованих податкових систем центрального уряду і органів місцевого самоврядування розраховується показник податкового потенціалу територіального колективу. Він відображає сукупні податкові надходження до бюджету відповідного органу місцевого самоврядування.

Податкові надходження — доходи бюджету у вигляді податків на власність, доходи, прибуток, на збільшення ринкової вартості, на міжнародну торгівлю та зовнішні операції; внутрішніх податків на товари і послуги; місцевих податків і зборів; державного мита та інших податків.

Податкоспроможність територіального колективу — обсяг доходів, який потенційно може бути об'єктом оподаткування комунальними податками на душу населення в межах конкретного територіального колективу. Показник використовується в практиці фінансового вирівнювання зарубіжних країн.

Позика місцева — різновид державної позики, метод мобілізації фінансових ресурсів у розпорядження місцевих органів влади. Буває у формі заставних чи муніципальних облігаційних позик. Емісію цих позик здійснюють місцеві органи влади під державним контролем. Держава регламентує випуск місцевих позик, зокрема видає санкцію на випуск, установлює граничний розмір позики, загальний ліміт місцевого боргу на одного мешканця або частку заборгованості в місцевому бюджеті. Фіксує граничний рівень процентної ставки.

Погашення заборгованості й оплату процентів за місцеві позики здійснюють за рахунок надходжень від місцевих податків або включаючи суму боргу до вартості комунальних платежів.

Позика цільова — державна позика, кошти якої призначені для фінансування певного господарського проекту чи вирішення певних соціально-економічних завдань, передбачених під час її випуску.

Позикова санкція — дозвіл на випуск цінних паперів муніципальної позики, що надається органам місцевого самоврядування центральною владою, як правило Міністерством фінансів, або реєстрація цих паперів. Як правова норма використовується в більшості зарубіжних країн.

Поточні видатки — витрати бюджетів на утримання мережі підприємств, установ, організацій та органів, які діють на початок бюджетного року або вводяться в дію в даному році, а також на фінансування заходів соціального захисту населення та інших заходів, які не належать до тих, що фінансуються за видатками розвитку.

Правила складання і виконання бюджетів — нормативний документ, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Право податкової ініціативи — право місцевих органів влади і місцевого самоврядування на запровадження місцевих податків і зборів.

Преференції місцевих органів влади (від лат. *praeferre* — надавати переваги, пільги) — пільги та додаткові повноваження, які надаються центральною владою місцевим органам влади в галузі економіки та фінансів. Як правило, пов'язані з наданням окремим територіям особливого економічного статусу, створенням спеціальних економічних зон. Преференції місцевим органам влади можуть містити податкові та митні пільги, пільги щодо землекористування, спрощений візовий режим, особливий режим валютного регулювання в процесі збуту продукції, яка виробляється в спеціальних економічних зонах. Вони також можуть передбачати додаткові повноваження місцевих органів влади в галузі проведення інвестиційної та бюджетної політики і в інших сферах.

Прихований дефіцит бюджету — невчасне або неповне фінансування галузей бюджетної сфери. Виник в Україні в умовах боротьби за скорочення видатків з метою зменшення відкритого дефіциту бюджету України.

Проект бюджету — оформлений у встановленому порядку документ, що подається Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та виконавчими органами місцевого самоврядування відповідно до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також відповідних рад, у якому містяться обґрунтування щодо бюджетних призначень та інших положень, запропонованих у проекті закону про Державний бюджет або в проекті рішення відповідної ради про місцевий бюджет.

Профіцит бюджету — перевищення доходів бюджету над його видатками. Профіцит бюджету як явище властивий окремим місцевим бюджетам України.

Рахунок бюджетний — рахунок, що його відкривають банки підприємствам, організаціям та установам, яким виділено кошти з державного чи місцевого бюджету для цільового використання.

Регіональна фінансова політика—система заходів, які здійснюються державою з метою управління процесом утворення, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів в окремих адміністративно-територіальних одиницях. Основне місце в системі цих заходів належить систематичній фінансовій допомозі з боку центрального уряду органам влади тих територій, які мають недостатні фінансові ресурси для виконання покладених на них обов'язків.

Регульовані доходи — доходи, закріплені за бюджетами вищого рівня, що передаються до бюджетів нижчого рівня за диференційованими і щорічно змінюваними нормативами відрахувань з метою збалансування бюджетів нижчого рівня.

Резервні фонди—спеціальні фонди, які формуються у складі видатків місцевих бюджетів і використовуються для фінансування невідкладних заходів, що не були передбачені при затвердженні цих бюджетів. Резервні фонди формуються в розмірах, що не перевищують одного відсотка видатків відповідних місцевих бюджетів.

Республіканський бюджет Автономної Республіки Крим — установлений нормами закону, прийнятого Верховною Радою Автономної Республіки Крим, план формування і використання загальнореспубліканського фонду коштів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами влади й управління Автономної Республіки Крим.

Рішення про місцевий бюджет — нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної ради, виданий в установленому законодавством України порядку, що містить затверджені повноваження відповідно Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевій державній адміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду.

Розмежування доходів між бюджетами—законодавчий розподіл установлених загальнодержавних податків та обов'язкових платежів між ланками бюджетної системи з метою забезпечення надійної фінансової бази кожного бюджету.

Розпис доходів і видатків бюджету—основний оперативний план розподілу доходів і видатків за структурою бюджетної класифікації, термінами надходження і витрачання бюджетних коштів протягом року.

Розпорядники бюджетних коштів — бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету.

С

Самооподаткування— форма місцевих податків і зборів, яка виникла у 20-х роках у колишніх СРСР і УРСР. Нині встановлюються сходами жиелів сіл та селищ України згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 23 жовтня 1984 р. «Про самооподаткування сільського населення».

Самостійність місцевого бюджету — можливість формування його доходів за рахунок власних та закріплених доходів, місцевих податків і зборів.

Система бюджетів України — охоплює Державний бюджет України, республіканський бюджет Автономної Республіки Крим та місцеві бюджети України.

Система формування бюджету — спосіб, згідно з яким доходи зараховуються до відповідних бюджетів. Розрізняють одноканальну і багатоканальну системи формування бюджету. Одноканальна система має два різновиди зарахування і розподілу «згори-вниз» і «знизу-вгору». Перша форма одноканальної системи передбачає концентрацію всіх податкових надходжень у бюджеті центрального уряду з наступним їх територіальним перерозподілом. Друга форма — передбачає концентрацію всіх податкових надходжень у первинній низовій ланці бюджетної системи з наступними відрахуваннями до бюджетів вищого рівня. У чистому вигляді в сучасному світі таких систем не існує. За багатоканальною системою податкові надходження розподіляються шляхом закріплення різних їх видів за відповідними рівнями бюджетної системи.

Складання місцевого бюджету — процес розроблення проекту бюджету з дотриманням визначених законодавством процедур, який здійснюється місцевим органом державної виконавчої влади і виконавчим органом місцевого самоврядування.

Субсидарність — принцип побудови міжурядових фінансових взаємовідносин. Субсидарність — це відповідність завдань та функцій, що покладаються на той чи інший рівень влади, об'єктивним можливостям найефективнішого забезпечення їх. Згідно з принципом субсидарності повноваження між рівнями влади слід розподілити таким чином, щоб проблеми вирішувалися тими владними структурами, які є найближчими до місця події. Принцип субсидарності широко використовується в країнах Європейського союзу.

Т

Територіальна громада — сукупність людей, яка проживає на відповідній території, утворює низову адміністративно-територіальну одиницю і наділена правом самоврядування.

Трансферти (від фр. *transfert*; лат. *transfero* — переносити, переводити) — кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі. Трансфертами в Україні є дотації, субсидії, субвенції, а також міжбюджетні взаєморозрахунки.

Ф

Фактичні платежі — сплата в бюджет податків і податкових платежів у розмірах, що визначені виходячи з фактичних розмірів об'єкта оподаткування.

Фінанси місцевого самоврядування — система економічних відносин, через які територіальні колективи та органи місцевого самоврядування мобілізують, розподіляють та використовують фінансові ресурси відповідно до своїх функцій.

Фінансове вирівнювання — процес перерозподілу фінансових ресурсів на користь адміністративно-територіальних одиниць, які не мають достатньої власної доходної бази.

Здійснюється центральними органами державної влади. Синонім поняття «бюджетне регулювання».

Фінансове планування в органах місцевого самоврядування — одна з головних сфер діяльності територіальних колективів. Фінансове планування здійснюється в декілька етапів. Це прогнозування надходжень фінансових ресурсів у розпорядження органів місцевого самоврядування, їх мобілізація та управління наявними фондами грошових ресурсів, а також програмування видатків відповідно до обраних соціально-економічних цілей. Фінансове планування в органах місцевого самоврядування є процесом розроблення, складання, затвердження та виконання місцевих бюджетів, складання кошторисів видатків інших фондів грошових ресурсів та кошторисів видатків фондів грошових ресурсів, які належать підприємствам і організаціям, що перебувають у власності територіальних колективів. Фінансове планування належить до обов'язкових повноважень органів місцевого самоврядування.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості — гарантований державою в межах наявних бюджетних ресурсів рівень фінансового забезпечення повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

Фінансові інститути місцевих органів влади — сукупність закладів, установ, утворень, які є суб'єктами фінансових відносин у сфері компетенції місцевого самоврядування. До складу фінансових інститутів місцевого самоврядування входять позабюджетні валютні та цільові фонди, муніципальні банки, ощадні каси, страхові товариства, пенсійні фонди, фонди сприяння та інші структури, які мають відповідний правовий статус. Фінансові інститути місцевих органів влади регулюють фінансову діяльність місцевого самоврядування. Фінансові інститути місцевих органів влади перебувають у муніципальній власності або створені за пайовою участю територіальних колективів.

Фінансовий потенціал адміністративно-територіальної одиниці (потенціал від лат. *potentia* — сила, могутність) — загальний обсяг фінансових ресурсів, які утворюються за рахунок усіх джерел у межах адміністративно-територіальної одиниці — області, району, міста, села, селища. Показник, який характеризує фінансові можливості територій.

Фінансовий рік — час, протягом якого уряд держави і місцеві органи виконавчої влади здійснюють свої фінансові операції в процесі виконання відповідних бюджетів. В Україні фінансовий рік починається 1 січня і закінчується 31 грудня. У США — відповідно 1 жовтня і 30 вересня. У Великобританії і Японії фінансовий рік починається 1 квітня, у Швеції — 1 липня, у Німеччині — 1 січня. Кожна країна має свої особливості у визначенні термінів фінансового року.

Фінансові ліміти — певні обмеження на витрати в інтересах держави, підприємця або громадянина.

Фінансові нормативи — це нормативи, які характеризують певний рівень забезпечення видатків, різних видів витрат фінансових ресурсів усіх рівнів.

Фінансові партнери місцевих органів влади — банківські та небанківські фінансово-кредитні установи, які здійснюють фінансову діяльність спільно з органами місцевого

самоврядування. До них належать фінансово-кредитні установи, які здійснюють банківське обслуговування територіальних колективів, касове виконання місцевих бюджетів, надають органам місцевого самоврядування кредити, забезпечують розміщення муніципальних і регіональних позик та інших цінних паперів, страхування муніципальних фінансових операцій, проводять муніципальне, соціальне, пенсійне і медичне страхування. Фінансові партнери місцевих органів влади надають їм різноманітні фінансові послуги. Це передусім фінансова інформація про стан фінансово-кредитного ринку, учасниками якого є місцеві органи самоврядування та фінансовий інжиніринг, що охоплює консалтингові послуги щодо вибору форми інвестицій та кредиторів, фінансування проектів, розміщення позик, проведення торгів, управління боргом територіальних колективів та інше. Установи, які є фінансовими партнерами місцевих органів влади, будують свої відносини з місцевим самоврядуванням на договірних засадах і перебувають у різних формах власності.

Фінансові ресурси місцевого самоврядування - фонди грошових ресурсів, які утворюються і використовуються органами місцевого самоврядування в процесі реалізації покладених на них законом функцій. До їх складу входять місцеві бюджети,

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 22.11.2023).
2. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. Київ, 2017. 107с.
3. Бечко П.К., Ролінський О.В. Місцеві фінанси: навч. посіб. Київ, 2007. 192с.
4. Бізнес.Район. Як громаді залучити інвестиції під час війни. Інфографіка. URL: <https://business.rayon.in.ua/news/541368-yak-gromadi-zaluchiti-investitsii-pid-chas-viyni> (Дата звернення: 28.11.2023 р.).
5. Бюджет та асигнування місцевих органів влади: веб-сайт. URL: <https://www.cohesion-territoires.gouv.fr/budget-et-dotations-des-collectivites-locales>
6. Волкова В. В., Волкова Н. І. Місцеві фінанси: навч. посіб. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. 105 с.
7. Джерела доходів місцевих бюджетів. *Децентралізація в Україні*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/7476> (дата звернення: 23.11.2023).
8. Земельний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 24.11.2023).
9. Зайчикова В.В. Місцеві фінанси України та європейських країн: навч. посіб. Київ, 2007. 299 с.
10. Крайник, О., Федорчак, О. Фінансування розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(43), 118–125. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.2.43.2022.3558>
11. Костирко Л. А. Методичні засади комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності*. 2016. Т. 1, № 21. С. 83–90.
12. Кириленко О., Баранець Я. Досвід забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 3. С. 54–68. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.054>
13. Кириленко О. П. Місцеві фінанси: підручник. Київ: УБС НБУ, 2015. 579с.
14. Кириленко О. П., Малиняк Б. С., Письменний В. В., Русін В. М. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади. К.: ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ». 2015. 396 с.
15. Лучишин Л.М. Роль податків і зборів у доходах місцевих бюджетів. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. №2. С. 61-69
16. Луніна І., Серебрянська Д. Декларації та реалії бюджетної децентралізації. *Дзеркало тижня*. № 43. 2015. URL: <http://gazeta.dt.ua/finances>
17. Ніколаєва О.П. Місцеві фінанси: підручник. Київ, 2013. 354 с.
18. Марчак Д., Маркуц Ю., Задорожня Л. *Бюджетний барометр*. 2021. № 12. URL: <https://voxukraine.org/byudzhethnyj-barometr-12-gruden-2021-roku/>
19. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб./ Н.В. Васильєва та ін. Київ, 2017. 119 с.
20. Місцеві фінанси. Навчальний посібник. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. 105 с.
21. Мельник Л. Фінансово-економічні аспекти формування спроможних територіальних громад. *Журнал Інвестиції: практика та досвід науково-фахове видання України з питань економіки та державного управління*. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2020/19.pdf (дата звернення: 22.11.2023).

22. Мельник А.Ф., Монастирський Г.Л., Дудкіна О.П. Муніципальний менеджмент: навч. посібник/За ред. д.е.н., проф. А.Ф. Мельник. – Тернопіль, 2005.
23. Місцеві фінанси у схемах і таблицях: навч. посібник/ М.А. Гапонюк, А.Є. Буряченко, В.П. Яцюта та ін; за заг. ред. В.М.Федосова. К.: КНЕУ, 2010. 600 с.
24. Боровик П. М. Вітчизняна практика та зарубіжний досвід бюджетних відносин на рівні місцевих бюджетів. П. М. Боровик, О. В. Ролінський, К. М. Мазур. Облік і фінанси. 2015. № 1. С. 51-57.
25. Мельничук Н. Удосконалення управління формуванням і використанням фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Фінансовий механізм. Світ фінансів. 1 (18). URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25817>
26. Оспіщев В.І., Кропивцова Н. І. Місцеві фінанси: навч.-метод. посіб. / В. І. Оспіщев, Н. І. Кропивцова. Х.: ХДУХТ, 2009.
27. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад. Веб-ресурс. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/751/0.pdf>
28. Першко Л.О., Ріппа М.Б. Фінанси: навч. посібник. Київ, 2019. 388 с.
29. Про бюджетну класифікацію. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text> (дата звернення: 23.11.2023).
30. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п#Text>
31. Про співробітництво територіальних громад. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
32. Про місцеве самоврядування в Україні. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
33. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-п#Text>
34. Податковий кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 12.12.2023).
35. Проценко Ю.М. Проблеми формування дохідної бази місцевих бюджетів. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2016. № 1(32). С. 230-238.
36. Про затвердження Стандартів внутрішнього аудиту. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1219-11#Text>
37. Проць, Н. Демчук, Н. (2023). Актуальні проблеми формування та виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 4, 32 (Лютий 2023), 62–70. DOI:<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-62-70>.
38. Проць Н.В., Ткачук Н. В, Проць В.І. Місцеві фінанси: практикум для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, та страхування ОП Фінанси і кредит. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 122 с.
39. Проць Н. В., Руденко А. Формування та використання коштів бюджетів територіальних громад. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Том. 2 № 30 (2022) С.46-55.
40. Карлін М.І., Проць Н. В., Проць В.І. Екологічні податки та екологічне фінансування територіальних громад: досвід України та ЄС. *Світ фінансів*. № 2(71) 2022. С.133-143.
41. Проць Н.В., Матвійчук Н.М. Особливості забезпечення фінансової спроможності територіальної громади (на прикладі Любешівської територіальної громади Волинської області). *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 3 (36). С.125-129 URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/index.php/vipusk-36-2022>

42. Рева Т.М. Ковальчук К.Ф. Кучкова Н.В. Місцеві фінанси: навч. посіб. Київ, 2007. 208с.
43. Розрахунок обсягу освітньої субвенції на 2023 рік. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/rozrahunok-obsyagu-osvitnoyi-subvenciyi-na-2023-rik>
44. Формування критеріїв та методики оцінювання спроможності територіальних громад (аналітичне дослідження). *Офіційний портал децентралізації в Україні*. URL: <https://decentralization.gov.ua>
45. Про співробітництво територіальних громад. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 22.11.2023).
46. Фінансування місцевого самоврядування в Англії: веб-сайт. URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/local-government-funding-england>
47. Фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування: концептуалізація, практика та пріоритети: монографія / Микола Іванович Карлін, Василь Ігорович Проць, Наталія Василівна Проць. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 252 с.
48. Department for Levelling Up, Housing and Communities. Local authority revenue expenditure and financing England: 2022 to 2023 budget. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/local-authority-revenue-expenditure-and-financing-england-2022-to-2023-budget>
49. Щур Р. І. Організаційні засади здійснення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад в Україні. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. № 1. С. 295–307. URL: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.1.2019.295-307>
50. Les recettes des administrations publiques locales. *Fipeco*. URL: https://www.fipeco.fr/fiche/Les-recettes-des-administrations-publiques-locales#_ftn1 (дата звернення: 23.11.2023).
51. The French Experience of Decentralization. URL: <https://www.arricod.fr/wp-content/uploads/The-French-Experience-of-Decentralization.pdf>.
52. Główny Urząd Statystyczny. Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Główny Urząd Statystyczny. URL: <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/2159,pojecie.html>
53. Sprawozdania budżetowe. *Portal Ministerstwa Finansów*. URL: <https://www.gov.pl/web/finanse/sprawozdania-budzetowe> (дата звернення: 23.11.2023).
54. Kneysler O., Spasiv N., Kizyma T. The finances of the united territorial communities in the financial system of Ukraine. *World of finance*. 2020. № 1(62).
55. Polyanska A., Zapukhlyak I. Project activity as a tool for the development of territorial communities. *University scientific notes*. 2021. С. 160–170. URL: <https://doi.org/10.37491/unz.79.15> (дата звернення: 22.11.2023).
56. Про утворення та ліквідацію районів. Пояснювальна записка до проекту Постанови Верховної Ради України від 12 квіт. 2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3650&skl

Додаток А

Доходи місцевих бюджетів за Бюджетним кодексом

Стаття 64. Склад доходів загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад

1. До доходів *загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад належать:*

1) 60 % ПДФО (крім ПДФО, визначеного п 1^а частини другої ст 29 Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на відповідній території (крім території міст Києва та Севастополя);

1^а) 40 % ПДФО (крім ПДФО, визначеного пунктом 1^а частини другої статті 29 цього Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на території міста Києва та зараховується до бюджету міста Києва; 100 % ПДФО (крім ПДФО, визначеного пунктом 1^а частини другої ст. 29 Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на території міста Севастополя та зараховується до бюджету міста Севастополя;

2) 37 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

3) 45 % рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору;

4) 25 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

4^а) 3 % рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), що зараховується за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

4^б) 5 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину), що зараховується за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

4^в) 30 % рентної плати за користування надрами для видобування бурштину, що зараховується до місцевих бюджетів за місцезнаходженням (місцем видобутку) бурштину;

5) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

15) державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів;

16) акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів (з урахуванням положень частини третьої цієї статті);

16^а) 13,44 % акцизного податку з **виробленого** в Україні пального у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, зараховуються до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування автоматично:

у першому півріччі поточного бюджетного періоду - пропорційно до обсягу реалізованого суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі пального на відповідній території за друге півріччя попереднього бюджетного періоду в загальному обсязі такого реалізованого пального в цілому по Україні за друге півріччя відповідного бюджетного періоду;

у другому півріччі поточного бюджетного періоду - пропорційно до обсягу реалізованого суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі пального на відповідній території за перше півріччя поточного бюджетного періоду в загальному обсязі такого реалізованого пального в цілому по Україні за перше півріччя відповідного бюджетного періоду;

16²) 13,44 % акцизного податку з **ввезеного** на митну територію України пального у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, зараховуються до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування автоматично:

у першому півріччі поточного бюджетного періоду - пропорційно до обсягу реалізованого суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі пального на відповідній території за друге півріччя попереднього бюджетного періоду в загальному обсязі такого реалізованого пального в цілому по Україні за друге півріччя відповідного бюджетного періоду;

у другому півріччі поточного бюджетного періоду - пропорційно до обсягу реалізованого суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі пального на відповідній території за перше півріччя поточного бюджетного періоду в загальному обсязі такого реалізованого пального в цілому по Україні за перше півріччя відповідного бюджетного періоду;

17) **10 % податку на прибуток підприємств** (крім податку на прибуток підприємств державної власності та податку, визначеного пунктом 18 цієї частини статті, пунктом 1 частини першої статті 64¹ та пунктом 1² частини першої статті 66 цього Кодексу), який зараховується до бюджету міста Києва;

18) **податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності.**

Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є сільські, селищні, міські ради, зараховується до відповідних бюджетів;

19) **місцеві податки та збори**, що сплачуються (перераховуються) згідно з Податковим кодексом України;

21) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних місцевих рад, яка зараховується до відповідних бюджетів місцевого самоврядування;

22) плата за ліцензії та сертифікати (крім плати за сертифікацію, визначеної пунктом 25² частини другої статті 29 цього Кодексу), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

23) плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового та зернового дистиляту, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, дистиляту виноградного спиртового, спирту-сирцю плодового, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

24) плата за ліцензії на право оптової торгівлі спиртом етиловим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

26) плата за державну реєстрацію (крім адміністративного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

27) плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями, тютюновими виробами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

28) плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями, тютюновими виробами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

28¹) плата за ліцензії на виробництво пального, на право оптової торгівлі паливом, на право роздрібної торгівлі паливом, на право зберігання пального, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

29) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є сільські, селищні, міські ради;

30) рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення; рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування). Такі платежі зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем розташування) відповідних природних ресурсів, а щодо водних об'єктів - за місцем податкової реєстрації платника рентної плати;

31) плата за розміщення тимчасово вільних коштів відповідних бюджетів місцевого самоврядування (крім коштів, отриманих закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

32) орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, місцевими радами, яка зараховується до відповідних бюджетів місцевого самоврядування;

33) кошти від реалізації безхазяйного майна (у тому числі такого, від якого відмовився власник або отримувач), знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;

34) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, засновником яких є сільські, селищні, міські ради (крім концесійних платежів, визначених [пунктом 3](#) частини першої статті 69¹ цього Кодексу);

35) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, в порядку, визначеному відповідними місцевими радами;

36) плата за надання інших адміністративних послуг, що справляється за місцем надання послуг;

36¹) адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, який зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем надання послуг;

36²) адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, який зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем надання послуг;

36^а) плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також плата за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, який зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем надання послуг;

37) штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;

37^а) адміністративні штрафи та штрафні санкції за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховуються за місцем вчинення порушення;

37^б) 10 % надходжень від адміністративних штрафів за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, що зараховуються за місцем фіксації правопорушення за допомогою відповідних технічних засобів - приладів контролю;

38) адміністративні штрафи та інші штрафні санкції, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

38^а) адміністративні штрафи, що накладаються органами електротранспорту (тролейбус, трамвай), уповноваженими законом розглядати справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил користування електротранспортом;

39) штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів відповідних бюджетів місцевого самоврядування;

40) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівлі/спрощеної закупівлі як забезпечення їх тендерної пропозиції/пропозиції учасника спрощеної закупівлі, які не підлягають поверненню таким учасникам, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів відповідних бюджетів місцевого самоврядування;

41) кошти, отримані від переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі під час укладення договору про закупівлю як забезпечення виконання такого договору, які не підлягають поверненню учаснику, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів відповідних бюджетів місцевого самоврядування;

42) 80 % коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджетів місцевого самоврядування, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 % коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

43^а) частина розміру плати за видачу ліцензії на провадження господарської діяльності з випуску та проведення лотерей, яку встановлює Кабінет Міністрів України, яка сплачується ліцензіатами до бюджетів місцевого самоврядування за місцем розташування відповідного пункту розповсюдження державної лотереї;

43^б) 50 % плати за ліцензії на провадження діяльності з організації та проведення азартних ігор у гральних закладах казино і за ліцензії на провадження діяльності з організації та проведення азартних ігор у залах гральних автоматів, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням відповідного закладу;

44) інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджетів місцевого самоврядування відповідно до законодавства.

Стаття 64^а. Склад доходів загального фонду районних бюджетів

1. До доходів загального фонду районних бюджетів належать:

- 1) податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є районні ради;
- 2) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями;
- 3) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є районні ради;
- 4) орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди районними державними адміністраціями, районними радами;
- 5) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, засновником яких є районні ради (крім концесійних платежів, визначених пунктом 3 частини першої статті 69¹ цього Кодексу);
- 6) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівлі/спрощеної закупівлі як забезпечення їх тендерної пропозиції/пропозиції учасника спрощеної закупівлі, які не підлягають поверненню таким учасникам, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів районних бюджетів;
- 7) кошти, отримані від переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі під час укладення договору про закупівлю як забезпечення виконання такого договору, які не підлягають поверненню учаснику, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів районних бюджетів;
- 8) 80 % коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок районних бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 % коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;
- 9) адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, що здійснюється районними державними адміністраціями, який зараховується до районних бюджетів за місцем надання послуг;
- 10) адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що здійснюється районними державними адміністраціями, який зараховується до районних бюджетів за місцем надання послуг;
- 11) плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також плата за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією, що здійснюється районними державними адміністраціями, яка зараховується до районних бюджетів за місцем надання послуг;
- 12) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, у порядку, визначеному районними радами;
- 13) штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів районних бюджетів;
- 14) плата за надання інших адміністративних послуг, що справляється за місцем надання послуг;
- 15) плата за розміщення тимчасово вільних коштів районних бюджетів;
- 16) інші доходи, що підлягають зарахуванню до районних бюджетів відповідно до законодавства.

Стаття 66. Склад доходів загального фонду бюджету АР Крим, обласних бюджетів

1. До доходів загального фонду бюджету АР Крим та обласних бюджетів належать:

1) 15 % ПДФО (крім податку, визначеного [пунктом 1¹](#) частини другої ст. 29 Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно з [Податковим кодексом України](#) на відповідній території;

1¹) 10 % податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств державної власності, податку, визначеного пунктом 1² цієї частини статті, [пунктом 18](#) частини першої статті 64 та [пунктом 1](#) частини першої статті 64¹ Кодексу);

1²) *податок на прибуток підприємств* та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим та обласні ради, зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

3) 45 % рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховуються до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів користувачами води за місцем її забору;

4) 25 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину);

4¹) 2 % рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), що зараховується до бюджету АР Крим, обласних бюджетів за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

5) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до бюджету АР Крим та обласних бюджетів;

6) акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), що сплачується платниками, які зареєстровані в АР Крим, до доходів бюджету АР Крим;

15) орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди Радою міністрів АР Крим, обласними державними адміністраціями, яка зараховується відповідно до бюджету АР Крим, обласних бюджетів;

16) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, у порядку, визначеному ВР АР Крим та обласними радами;

17) плата за розміщення тимчасово вільних коштів бюджету АР Крим та обласних бюджетів (крім коштів, отриманих закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

18) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються Радою міністрів АР Крим, обласними державними адміністраціями, яка зараховується відповідно до бюджету АР Крим та обласних бюджетів;

19) плата за ліцензії та сертифікати (крім плати за сертифікацію, визначеної [п 25](#) частини другої ст. 29 Кодексу), що зараховується до бюджету АР Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

20) плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового та зернового дистиляту, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, дистиляту виноградного спиртового, спирту-сирцю плодового, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

21) плата за ліцензії на право оптової торгівлі спиртом етиловим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, що

зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

23) плата за державну реєстрацію (крім адміністративного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань), що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;

24) плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями, тютюновими виробами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

25) плата за ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями, тютюновими виробами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

25¹) плата за ліцензії на виробництво пального, на право оптової торгівлі паливом, на право роздрібною торгівлі паливом, на право зберігання пального, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

26) адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

27) штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів із суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

28) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні ради;

29) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні ради (крім концесійних платежів, визначених [пунктом 3](#) частини першої ст. 69¹ Кодексу);

30) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівлі/спрощеної закупівлі як забезпечення їх тендерної пропозиції/пропозиції учасника спрощеної закупівлі, які не підлягають поверненню таким учасникам, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

31) кошти, отримані від переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі під час укладення договору про закупівлю як забезпечення виконання такого договору, які не підлягають поверненню учаснику, у частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів;

32) 80 % коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 % коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

34) інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів відповідно до законодавства.

Стаття 69¹. Надходження спеціального фонду місцевих бюджетів

1. До надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів належать:

1) надходження бюджету *розвитку місцевих бюджетів*

2) кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, що зараховуються у розмірі:

100 % - до бюджетів міст Києва та Севастополя,

25 % - до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів,

75 % - до бюджетів місцевого самоврядування (крім бюджетів міст Києва і Севастополя);

3) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, які мають цільове спрямування згідно із законом;

4) 70 % грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, в тому числі: 50 % до бюджетів місцевого самоврядування (крім бюджетів міст Києва та Севастополя), 20 % обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим, 70 % бюджетів міст Києва та Севастополя;

4¹) 55 % *екологічного податку* (крім екологічного податку, визначеного [пунктом 16](#) частини другої ст. 29 Кодексу), у тому числі: до бюджетів місцевого самоврядування (крім бюджетів міст Києва та Севастополя) - 25 %, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим - 30 %, бюджетів міст Києва та Севастополя - 55 %;

б) *власні надходження бюджетних* установ, що утримуються за рахунок відповідного місцевого бюджету;

7) *цільові та добровільні внески* підприємств, установ, організацій і громадян до республіканського Автономної Республіки Крим та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища;

8) *надходження до цільових фондів*, утворених Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами;

9) *субвенції*, що надаються з інших бюджетів за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду таких бюджетів;

10) *повернення кредитів*, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам;

11) *повернення кредитів*, наданих з місцевих бюджетів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, а також пеня і % за користування ними;

12) *надходження в рамках програм* допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;

13) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Додаток Б

Видатки місцевих бюджетів

Ст. 82. Види видатків бюджетів

1. Видатки бюджетів поділяються на:

1) видатки на забезпечення *конституційного ладу*, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також інші передбачені цим Кодексом видатки, які не можуть бути передані на виконання АРі Крим та місцевому самоврядуванню;

2) видатки, які визначаються функціями держави і можуть бути передані на виконання АР Крим та місцевому самоврядуванню з метою забезпечення найбільш ефективного їх виконання на основі принципу субсидіарності;

3) видатки на реалізацію прав та обов'язків АР Крим та місцевого самоврядування, які мають місцевий характер і визначені законами України.

Стаття 86. Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами

1. Розмежування видів видатків, визначених пунктами 2 і 3 частини першої статті 82 цього Кодексу, між місцевими бюджетами здійснюється на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання публічних послуг та наближення їх до безпосереднього споживача. Відповідно до цих критеріїв види видатків поділяються на такі групи:

1) перша група з бюджетів місцевого самоврядування	видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання публічних послуг і які розташовані найближче до споживачів;
2) друга група з бюджетів місцевого самоврядування, та районних бюджетів.	видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання основних публічних послуг для всіх громадян України;
3) третя група з бюджету АР Крим та обласних бюджетів.	видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують публічні послуги для окремих категорій громадян, або реалізацію програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України.
З бюджетів міст <i>Києва та Севастополя</i> здійснюються видатки всіх <i>трьох груп</i>	

4.3. Розмежування видатків місцевих бюджетів

4.3.1. Видатки, що здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад

Стаття 89. Видатки, що здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад

1. До видатків, що здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських *територіальних громад*, належать видатки на:

2) освіти:

а) дошкільну освіту;

б) загальну середню освіту: ліцеї (засновником яких є міська, селищна, сільська рада), початкові школи, гімназії; міжшкільні ресурсні центри; заклади спеціалізованої освіти: мистецькі, спортивні, військові (військово-морські, військово-спортивні), наукові ліцеї, ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою (крім закладів, визначених у підпункті "а" пункту 7 частини першої статті 87 та у підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 90 Кодексу); дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (якщо не менше 70 % кількості

учнів дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів припадає на територію відповідної територіальної громади), інклюзивно-ресурсні центри;

в) фахову передвищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців на умовах регіонального замовлення у закладах фахової передвищої освіти комунальної власності, засновником яких є міська, сільська або селищна рада);

г) інші державні освітні програми;

г) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах регіонального замовлення у закладах вищої освіти комунальної власності, засновником яких є міська, сільська або селищна рада);

г¹) післядипломну освіту (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах регіонального замовлення);

е) професійну (професійно-технічну) освіту з бюджетів міських територіальних громад з адміністративним центром у місті обласного значення - обласному центрі (на оплату послуг з підготовки кадрів на умовах регіонального замовлення у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти державної та/або комунальної власності, які розташовані на території зазначених територіальних громад);

3) охорону здоров'я:

а) амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні широкого профілю, спеціалізовані медико-санітарні частини, пологові будинки, поліклініки і амбулаторії, загальні стоматологічні поліклініки, дільничні лікарні);

а¹) первинну медичну допомогу (медичні амбулаторії, фельдшерсько-акушерські і фельдшерські пункти, центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги та інші заклади охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу);

б) програми медико-санітарної освіти (центри здоров'я і заходи з санітарної освіти);

в) інші державні програми медичної та санітарної допомоги (територіальні медичні об'єднання, центри медичної статистики, автопідприємства санітарного транспорту, інші програми і заходи);

г) **оплату комунальних послуг та енергоносіїв комунальними закладами охорони здоров'я**, що надають первинну медичну допомогу, місцеві програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу, та місцеві програми надання населенню медичних послуг з первинної медичної допомоги населенню;

г) **оплату комунальних послуг та енергоносіїв комунальних закладів охорони здоров'я**, які належать відповідним територіальним громадам, для забезпечення надання медичних послуг за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення;

д) місцеві програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, які належать відповідним територіальним громадам, місцеві програми надання населенню медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення;

е) місцеві програми громадського здоров'я;

4) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні програми соціального забезпечення: притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо не менше 70 % кількості дітей, які перебувають у цих закладах, припадає на територію відповідної територіальної громади), малі групові будинки; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю; центри професійної реабілітації осіб з інвалідністю, дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї; компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;

в) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

г) сільські, селищні та міські програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі утримання та програми центрів соціальних служб;

5) **державні культурно-освітні та театральні-видовищні програми** (сільські, селищні та міські палаци і будинки культури, клуби, центри дозвілля, інші клубні заклади, бібліотеки, театри, музеї, виставки, центри культурних послуг, мистецькі школи, студії, інші заклади культури, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус академічних, національних), зоопарки комунальної власності;

б) **фізичну культуру і спорт**: утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів (крім шкіл республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення), заходи з фізичної культури і спорту та фінансова підтримка місцевих осередків всеукраїнських громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості і спортивних споруд місцевого значення.

4.3.2. Видатки, що здійснюються з бюджету А Р Крим та обласних бюджетів

Ст. 90. Видатки, що здійснюються з бюджету А Р Крим та обласних бюджетів

1. До видатків, що здійснюються з бюджету Крим і обласних бюджетів, належать видатки на:

1) *державне управління*: а) представницьку і виконавчу владу А Р Крим;

2) *освіту*:

а) загальну середню освіту:

спеціальні школи, санаторні школи, ліцеї (засновником яких є обласна рада);

дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (крім дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів, визначених у підпункті "б" пункту 2 частини першої статті 89 цього Кодексу);

зклади загальної середньої освіти державної власності (крім закладів, визначених у підпункті "а" пункту 7 частини першої статті 87 цього Кодексу);

зклади спеціалізованої освіти: мистецькі, спортивні, військові (військово-морські, військово-спортивні), наукові ліцеї, ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою (якщо не менше 70 % кількості учнів, які здобувають освіту у відповідному закладі освіти, є жителями населених пунктів, розташованих на території Автономної Республіки Крим чи області (крім відповідної територіальної громади, де розташований такий заклад);

б) *професійну (професійно-технічну) освіту* (на оплату послуг з підготовки кадрів на умовах регіонального замовлення у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти державної та/або комунальної власності (крім закладів, визначених у підпункті "е" пункту 2 частини першої статті 89 цього Кодексу));

б¹) *фахову передвищу освіту* (на оплату послуг з підготовки фахівців на умовах державного та/або регіонального замовлення у закладах фахової передвищої освіти державної та/або комунальної власності (крім закладів, визначених у підпункті "в" пункту 2 частини першої статті 89 цього Кодексу);

в) *вищу освіту* (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах регіонального замовлення у закладах вищої освіти комунальної власності (крім закладів, визначених у підпункті "г" пункту 2 частини першої статті 89 цього Кодексу);

г) *післядипломну освіту* (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах регіонального замовлення);

г) позашкільну освіту (заходи і заклади національного, державного, республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з позашкільної роботи з дітьми);

д) інші державні освітні програми;

3) охорону здоров'я:

а) *консультативну амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу* (лікарні республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, станції екстреної (швидкої) медичної допомоги;

б) *спеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу* (спеціалізовані лікарні, поліклініки, включаючи стоматологічні, центри, диспансери, госпіталі для ветеранів війни, будинки дитини, станції переливання крові);

в) *санаторно-курортну допомогу* (санаторії для хворих на туберкульоз, санаторії для дітей та підлітків, санаторії медичної реабілітації);

г) *інші державні програми медичної та санітарної допомоги* (медико-соціальні експертні комісії, бюро судмедекспертизи, центри медичної статистики, територіальні медичні об'єднання, автопідприємства санітарного транспорту, бази спецмедпостачання, центри здоров'я і заходи санітарної освіти, регіональні заходи з реалізації державних програм, інші програми і заходи);

г) *оплату комунальних послуг та енергоносіїв комунальних закладів охорони здоров'я*, які є об'єктами права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні обласних рад, для забезпечення надання медичних послуг за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення;

д) *регіональні програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я*, які є об'єктами права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні обласних рад, і регіональні програми надання населенню медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення;

е) регіональні програми громадського здоров'я;

е) інші заклади та заходи у системі охорони здоров'я (будинки дитини, заклади служби крові, медико-соціальні експертні комісії, бюро судмедекспертизи, бази спецмедпостачання);

4) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні програми соціального захисту та соціального забезпечення: виплати компенсації реабілітованим; дитячі будинки-інтернати; навчання та трудове влаштування осіб з інвалідністю; будинки-інтернати для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю; будинки-інтернати для дітей з інвалідністю; центри з нарахування та здійснення соціальних виплат; притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (крім відповідних притулків, центрів і гуртожитків, визначених у [підпункті "а" пункту 4 частини першої статті 89](#) цього Кодексу); пільгове медичне обслуговування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; компенсаційні виплати особам з інвалідністю на бензин (пальне), ремонт, техобслуговування автотранспорту та транспортне обслуговування, а також на встановлення телефонів особам з інвалідністю I і II груп; відшкодування витрат на поховання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни; центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, центри професійної реабілітації осіб з інвалідністю;

б) республіканські Автономної Республіки Крим та обласні програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, в тому числі утримання та програми республіканського Автономної Республіки Крим і обласних центрів соціальних служб;

в) інші державні соціальні програми;

5) культуру і мистецтво:

а) державні культурно-освітні програми (національні, державні, республіканські Автономної Республіки Крим та обласні заповідники, бібліотеки, музеї та виставки, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних);

б) державні театральні-видовищні програми (філармонії, художні, музичні колективи і ансамблі, театри, концертні і циркові організації, палаци, будинки культури, інші заклади національного, державного, республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, інші заклади та заходи в галузі мистецтва, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних);

в) інші державні культурно-мистецькі програми;

б) фізичну культуру і спорт:

а) програми з розвитку фізичної культури і спорту (утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення (крім шкіл, визначених у підпункті "б" цього пункту), шкіл вищої спортивної майстерності, центрів олімпійської підготовки, центрів фізичного здоров'я населення республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, штатних спортивних команд резервного спорту, заходи з фізичної культури і спорту республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, включаючи підготовку збірних команд регіону до участі у спортивних змаганнях державного рівня, фінансова підтримка республіканського Автономної Республіки Крим та обласних осередків всеукраїнських громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості і спортивних споруд республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення);

б) програми з розвитку фізичної культури, спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю (центри республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з розвитку фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, дитячо-юнацькі спортивні школи для осіб з інвалідністю усіх типів; проведення заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю, навчально-тренувальних зборів і змагань республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, підготовка збірних команд регіону до участі у спортивних змаганнях державного рівня);

7) **програми природоохоронних заходів місцевого значення**, проекти реструктуризації та ліквідації об'єктів підприємств гірничої хімії, підземного видобутку залізної руди, консервації ртутного виробництва, утримання водовідливних комплексів.

4.3.3. Видатки місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів

Ст. 91. Видатки місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів

1. До видатків місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів, належать видатки на:

1) **місцеву пожежну охорону;**

1¹) муніципальні формування з охорони громадського порядку;

2) **органи місцевого самоврядування;**

3) **соціальний захист та соціальне забезпечення:**

а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі на підтримку діяльності молодіжних центрів;

б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;

в) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти;

г) центри обліку та заклади соціального захисту для бездомних осіб, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань;

г) компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;

д) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;

е) надання фінансової підтримки громадським об'єднанням ветеранів на виконання програм (проектів, заходів) відповідного адміністративно-територіального рівня;

5) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;

б) культурно-мистецькі програми місцевого значення;

7) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації;

8) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту, включаючи заходи із залучення населення до фізичної активності та занять спортом;

9) типове проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури;

10) транспорт, дорожнє господарство:

а) регулювання цін (тарифів) на перевезення пасажирів у пасажирському транспорті за рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування відповідно до наданих повноважень;

б) експлуатацію дорожньої системи місцевого значення (у тому числі роботи, що проводяться спеціалізованими монтажньо-експлуатаційними підрозділами);

в) будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах, а також капітальний та поточний ремонт вулиць і доріг населених пунктів та інших доріг, які є складовими автомобільних доріг державного значення (як співфінансування на договірних засадах);

11) заходи з організації рятування на водах;

12) обслуговування місцевого боргу;

13) програми природоохоронних заходів місцевого значення, заходи програм у сфері житлово-комунального господарства з будівництва та реконструкції водопровідних та каналізаційних очисних споруд, доочищення питної води, модернізації систем теплопостачання, заміни природного газу альтернативними видами палива, модернізації та ремонту ліфтового господарства, реконструкції та ремонту житлових будинків, оснащення житлового фонду будинковими засобами обліку енергоносіїв та споживання води, капітального ремонту, реконструкції, будівництва мереж зовнішнього освітлення вулиць, капітального ремонту гуртожитків, що передаються у власність територіальних громад, впровадження енергозберігаючих технологій;

14) управління комунальним майном;

15) регулювання земельних відносин;

16) заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в межах повноважень, встановлених законом;

17) заходи та роботи з територіальної оборони та мобілізаційної підготовки місцевого значення;

18) проведення місцевих виборів у випадках, передбачених законом, та республіканських Автономної Республіки Крим і місцевих референдумів;

19) членські внески до асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;

20) підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад та посадових осіб місцевого самоврядування;

20²) реалізацію програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;

20³) програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

20⁴) пільги з послуг зв'язку, інші передбачені законодавством пільги, що надаються ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія [Закону України](#) "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; постраждалим учасникам Революції Гідності; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; ветеранам праці; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам Національної поліції; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; особам, звільненим з військової служби, які стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби; особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю та особам, які супроводжують осіб з інвалідністю І групи або дітей з інвалідністю (не більше одного супроводжувачого); реабілітованим громадянам, які стали особами з інвалідністю внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; багатодітним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, в яких не менше року проживають відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), в яких не менше року проживають троє і більше дітей, враховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування;

20⁵) місцеві програми підтримки здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти на умовах регіонального замовлення у відповідних закладах освіти;

20⁶) місцеві програми підтримки автомобільних підприємств санітарного транспорту;

21) інші програми, пов'язані з виконанням власних повноважень, затверджені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою згідно із законом.

БЮДЖЕТНИЙ КОДЕКС МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ

Стаття 96. Міжбюджетні трансферти поділяються на:

- базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);
- субвенції;
- реверсну дотацію (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);
- додаткові дотації.

У Державному бюджеті України можуть передбачатися такі трансферти місцевим бюджетам:

- базова дотація;
- субвенції на здійснення державних програм соціального захисту;
- додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, встановлених державою;
- 42) додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я;
- субвенція на виконання інвестиційних проектів;
- освітня субвенція;
- 61) субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами;
- 10) субвенція на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;
- 111) субвенція на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах;
- інші додаткові дотації та інші субвенції.

Розподіл додаткових дотацій між місцевими бюджетами здійснюється на підставі критеріїв, визначених Кабінетом Міністрів України.

У Державному бюджеті України затверджується обсяг міжбюджетних трансфертів окремо для кожного з відповідних місцевих бюджетів, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів.

Стаття 98. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів

1. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів здійснюється окремо за надходженнями податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб з урахуванням таких параметрів:

- кількість населення;
- надходження податку на прибуток підприємств, визначеного [пунктом 11](#) частини першої статті 66 цього Кодексу, за останній звітний бюджетний період;
- надходження податку на доходи фізичних осіб, визначеного [пунктом 1](#) частини першої статті 66 цього Кодексу, за останній звітний бюджетний період;
- індекси податкоспроможності відповідного обласного бюджету, що визначаються окремо за надходженнями податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб.

2. Індекс податкоспроможності відповідного обласного бюджету є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності такого бюджету порівняно з аналогічним середнім показником по всіх обласних бюджетах України у розрахунку на одну людину.

3. При здійсненні вирівнювання враховується значення індексу податкоспроможності відповідного обласного бюджету.

Якщо значення індексу:

- в межах 0,9-1,1 - вирівнювання не здійснюється;
- менше 0,9 - надається базова дотація відповідному обласному бюджету в обсязі 80 % суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9;

- більше 1,1 - передається реверсна дотація з відповідного обласного бюджету в обсязі 50 % суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

Стаття 99. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів місцевого самоврядування, крім бюджетів міст Києва та Севастополя і районів у містах

1. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів місцевого самоврядування, крім бюджетів міст Києва та Севастополя і районів у містах, здійснюється з урахуванням таких параметрів:

- кількість населення;
- надходження податку на доходи фізичних осіб, за останній звітний бюджетний період;
- індекс податкоспроможності відповідного бюджету.

2. Індекс податкоспроможності є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності бюджету місцевого самоврядування порівняно з аналогічним середнім показником по всіх бюджетах місцевого самоврядування в Україні (крім бюджетів міст Києва та Севастополя) у розрахунку на одну людину.

3. При здійсненні вирівнювання враховується значення індексу податкоспроможності відповідного бюджету.

Якщо значення індексу:

- в межах 0,9-1,1 - вирівнювання не здійснюється;
- менше 0,9 - надається базова дотація відповідному бюджету в обсязі 80 % суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9;
- більше 1,1 - передається реверсна дотація з відповідного бюджету в обсязі 50 % суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

Стаття 100. Індекс податкоспроможності місцевого бюджету

1. Індеси податкоспроможності місцевих бюджетів не можуть змінюватися і переглядатися частіше, ніж один раз на рік, крім випадків:

- виділення нових або зміни статусу вже існуючих адміністративно-територіальних одиниць;
- зміни податкового законодавства.

Зміна обсягу надходжень податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб за відповідний бюджетний період, у тому числі у разі зміни місцезнаходження суб'єкта господарювання та його реєстрації як платника податків за новим місцезнаходженням, повинна бути підтверджена органами стягнення.

Стаття 101. Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами такі види

- субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування;
- субвенції на виконання інвестиційних проектів, у тому числі на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування;
- дотації та інші субвенції.

Умови надання субвенцій, зазначених у цій частині статті, визначаються відповідним договором сторін, якщо інше не встановлено цим Кодексом.

Стаття 103. Додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок наданих державою податкових пільг

1. Надання державою податкових пільг, які зменшують доходи місцевих бюджетів, має супроводжуватися наданням додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію відповідних втрат доходів місцевих бюджетів.

1. Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах

1. Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах надається за рахунок джерел формування державного дорожнього фонду,

У законі про Державний бюджет України затверджуються обсяги зазначеної субвенції окремо для бюджету АР КРИМ, обласних бюджетів, бюджетів міст Києва та Севастополя.

2. Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах розподіляється таким чином:

➤ 90 % загального обсягу субвенції розподіляється між відповідними місцевими бюджетами (крім бюджету міста Києва) залежно від протяжності автомобільних доріг загального користування місцевого значення у відповідній адміністративно-територіальній одиниці станом на 1 січня року, що передує плановому. Зазначені кошти можуть спрямовуватися на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання вулиць і доріг комунальної власності в населених пунктах у розмірі не більше 20 % обсягу такої субвенції, затвердженого законом про Державний бюджет України для відповідного місцевого бюджету, а також на погашення та обслуговування місцевого боргу за місцевими запозиченнями, залученими для виконання ремонтно-будівельних робіт на автомобільних дорогах загального користування місцевого значення та комунальної власності, у розмірі не більше 30 % обсягу такої субвенції, затвердженого законом про Державний бюджет України для відповідного місцевого бюджету.

➤ 10 % загального обсягу субвенції надається бюджету міста Києва на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання вулиць і доріг комунальної власності у місті Києві.

3. Перелік об'єктів будівництва, реконструкції, капітального та поточного середнього ремонту автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах із зазначенням обсягів бюджетних коштів для фінансового забезпечення таких об'єктів затверджується Радою міністрів АР КРИМ, відповідною обласною державною адміністрацією, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері дорожнього господарства.

4. Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах перераховується за рахунок фактичних доходів спеціального фонду державного бюджету, які є джерелом надання зазначеної субвенції.

Стаття 1032. Освітня субвенція спрямовується на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників у таких типах закладів освіти:

- початкові школи, гімназії (крім дошкільних підрозділів у таких закладах), ліцеї;
- спеціальні школи;

- заклади спеціалізованої освіти: мистецькі, спортивні, військові (військово-морські, військово-спортивні), наукові ліцеї, ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою;
- дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри, інклюзивно-ресурсні центри;
- заклади професійної (професійно-технічної) освіти державної та комунальної власності в частині забезпечення видатків на здобуття повної загальної середньої освіти;
- заклади фахової передвищої освіти і коледжі державної та комунальної власності в частині забезпечення видатків на здобуття повної загальної середньої освіти.

2. У законі про Державний бюджет України затверджуються обсяги освітньої субвенції окремо для бюджету АР КРИМ, обласних бюджетів і бюджетів місцевого самоврядування.

3. Освітня субвенція розподіляється між відповідними бюджетами на основі [формули](#), яка розробляється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти, та затверджується Кабінетом Міністрів України і має враховувати, зокрема, такі параметри:

- **кількість учнів закладів загальної середньої освіти**, учнів, які здобувають повну загальну середню освіту в закладах професійної (професійно-технічної) освіти державної та комунальної власності, студентів, які здобувають повну загальну середню освіту в закладах фахової передвищої освіти і коледжах державної та комунальної власності, у міській та сільській місцевості, гірських населених пунктах;
- **розрахункова наповнюваність класів;**
- **навчальні плани.**

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості, що використовується для розподілу освітньої субвенції, визначається Кабінетом Міністрів України з урахуванням зазначених параметрів.

При цьому у складі зазначеної субвенції передбачається резерв коштів, обсяг якого не може перевищувати 1 % загального обсягу субвенції.

Кабінет Міністрів України здійснює розподіл резерву освітньої субвенції та може визначати напрями використання таких коштів.

4. Залишки коштів за освітньою субвенцією на кінець бюджетного періоду зберігаються на рахунках відповідних місцевих бюджетів і використовуються у наступному бюджетному періоді з урахуванням цільового призначення субвенції та на оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти державної та комунальної власності, зазначених у [частині першій](#) цієї статті.

Стаття 1033. Субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами

1. Субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами спрямовується на надання державної підтримки для здобуття освіти дітьми сліпими та із зниженим зором, глухими та із зниженим слухом, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями опорно-рухового апарату, з порушенням інтелектуального розвитку, із складними порушеннями розвитку (у тому числі з розладами аутичного спектра) у закладах та установах освіти відповідно до частини другої цієї статті.

2. За рахунок субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами здійснюються видатки на:

- **оплату праці фахівців** (перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України) на основі укладених цивільно-правових договорів за:
- **проведення (надання) психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг)** відповідно до індивідуальних програм розвитку для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних класах (групах) закладів

дошкільної та загальної середньої освіти (крім закладів дошкільної освіти (ясел-садків) компенсуючого типу, будинків дитини, закладів дошкільної освіти (дитячих будинків) інтернатного типу, спеціальних шкіл, санаторних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів);

- **надання психолого-педагогічних** і корекційно-розвиткових послуг із забезпечення освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів позашкільної, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти державної та комунальної власності;

- придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму, для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів дошкільної та загальної середньої освіти (крім закладів дошкільної освіти (ясел-садків) компенсуючого типу, будинків дитини, закладів дошкільної освіти (дитячих будинків) інтернатного типу, спеціальних шкіл, санаторних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів), закладів позашкільної, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти державної та комунальної власності. Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти;

- оснащення кабінетів та/або ресурсних кімнат у відповідних закладах освіти та інклюзивно-ресурсних центрах для надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг особам з особливими освітніми потребами (придбання методичного, навчального та програмного забезпечення, предметів, матеріалів і обладнання, у тому числі довгострокового користування).

3. У законі про Державний бюджет України затверджуються обсяги зазначеної субвенції окремо для бюджету АР КРИМ, обласних бюджетів, бюджетів міст Києва та Севастополя відповідно до кількості осіб з особливими освітніми потребами.

Розподіл субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами здійснюється між місцевими бюджетами у порядку, визначеному Радою міністрів АР КРИМ, обласними державними адміністраціями відповідно до кількості осіб з особливими освітніми потребами, та затверджується рішенням про бюджет АР КРИМ, рішенням про обласний бюджет.

4. Залишки коштів за субвенцією на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами на кінець бюджетного періоду зберігаються на рахунках відповідних місцевих бюджетів і використовуються у наступному бюджетному періоді з урахуванням цільового призначення субвенції.

Стаття 1036. **Додаткова дотація** на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я спрямовується на:

- видатки закладів освіти, визначених у [частині першій](#) статті 1032 цього Кодексу (крім видатків на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників закладів освіти, визначених [пунктами 1-4](#) частини першої статті 1032 цього Кодексу, а також закладів освіти, визначених [пунктами 5 і 6](#) частини першої статті 1032 цього Кодексу, в частині здобуття повної загальної середньої освіти);

- видатки закладів охорони здоров'я, визначених у [пункті 3](#) частини першої статті 89 та у [пункті 3](#) частини першої статті 90 цього Кодексу, на оплату комунальних послуг та енергоносіїв.

2. У законі про Державний бюджет України затверджуються обсяги додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я для обласних бюджетів.

3. Додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я розподіляється між обласними бюджетами з урахуванням таких параметрів:

- **кількість населення;**
- надходження доходів місцевих бюджетів області, визначених пунктом 1 частини першої статей [64](#) і [66](#) цього Кодексу, за відповідний звітний період року, що передує плановому;
- приведений індекс відносної податкоспроможності зведеного бюджету області;
- кількість учнів закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти.

Розподіл додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я здійснюється в таких пропорціях:

- 10 % обсягу - пропорційно до питомої ваги кількості наявного населення області станом на 1 січня року, що передує плановому;
- 40 % обсягу - пропорційно до питомої ваги приведенного індексу відносної податкоспроможності зведеного бюджету області;
- 50 % обсягу - пропорційно до питомої ваги кількості учнів закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня року, що передує плановому.

4. Приведений індекс відносної податкоспроможності є коефіцієнтом, що визначається як сума середнього індексу податкоспроможності зведених бюджетів областей, значення якого дорівнює 1, та показника, що відображає різницю між середнім індексом податкоспроможності зведених бюджетів областей та індексом податкоспроможності відповідного зведеного бюджету області.

Індекс податкоспроможності відповідного зведеного бюджету області є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності зведеного бюджету такої області порівняно з аналогічним середнім показником зведених бюджетів областей у розрахунку на одну людину.

5. Розподіл додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я здійснюється між місцевими бюджетами у порядку, визначеному обласними державними адміністраціями, за погодженням з Кабінетом Міністрів України та затверджується рішенням про обласний бюджет.

Стаття 104. Субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування

1. Субвенція на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування надається з одного місцевого бюджету іншому для компенсації відповідних видатків.

2. Умови утримання об'єктів спільного користування чи ліквідації негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування та надання субвенції визначаються на договірних засадах між надавачем субвенції та її отримувачем.

Стаття 105. **Субвенції на виконання інвестиційних проектів**

1. Надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів ґрунтується на таких основних принципах:

- **принцип об'єктивності та відкритості** - отримувач субвенції визначається за прозорими процедурами;
- **принцип єдності** - розподіл коштів має забезпечити реалізацію системи національних цінностей і завдань інноваційного розвитку та сприяти зменшенню відмінностей в рівні життя населення різних регіонів країни;
- **принцип збалансованого розвитку** - надання державної підтримки територіям з урахуванням їх потенціалу;
- **принцип цільового використання коштів** - субвенція використовується виключно на мету, визначену її надавачем, з урахуванням прогнозних та програмних

документів економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, прогнозу місцевого бюджету.

2. Субвенції на виконання інвестиційних проектів надаються з державного бюджету місцевим бюджетам з урахуванням таких основних засад:

- економічної ефективності досягнення цілей інвестиційного проекту із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів на виконання інвестиційних проектів;
- направленості субвенції виключно на створення, приріст чи оновлення основних фондів комунальної форми власності (насамперед на завершення будівництва та реконструкції об'єктів із ступенем будівельної готовності понад 70 %);
- фінансової забезпеченості інвестиційних проектів, строк впровадження яких довший, ніж бюджетний період, необхідними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, кредитами (позиками), залученими під державні та/або місцеві гарантії, та коштами субвенції на їх виконання впродовж усього строку впровадження;
- рівня забезпеченості об'єктами виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, що підвищує інвестиційну привабливість території;
- участі бюджету - отримувача субвенції:

- вводитьься в дію з 1 січня 2021 року}

для бюджету АР КРИМ, обласних бюджетів і бюджетів місцевого самоврядування, крім бюджету міста Києва, - не менш як 3 відсотки від обсягу такої субвенції;

для бюджету міста Києва - не менш як 5 % від обсягу такої субвенції;

7) обґрунтування спроможності подальшого утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів об'єктів комунальної власності.

3. Розподіл субвенції на виконання інвестиційних проектів здійснюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, з урахуванням завдань і заходів державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку на підставі формалізованих параметрів, що базуються на фактичних та прогнозних показниках економічного та соціального розвитку відповідної території (основними з яких є показники обсягу промислового виробництва, обсягу валової продукції сільського господарства, обсягу інвестицій в основний капітал, рівня щільності населення, рівня безробіття населення, доходів населення у розрахунках на одну особу, середньомісячної заробітної плати працівників).

Стаття 108. Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів

1. Міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам перераховуються з рахунків державного бюджету органами Казначейства України бюджету АР КРИМ, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва і Севастополя, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти.

2. Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам, реверсної дотації, а також порядок перерахування міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами визначаються Кабінетом Міністрів України і мають забезпечувати своєчасність, рівномірність, гарантованість та повноту перерахування трансфертів.

Відповідно до розпису Державного бюджету України органами Казначейства України здійснюється перерахування базової дотації та реверсної дотації щодавно, освітньої субвенції - двічі на місяць, а субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами - один раз на місяць.

6. Кабінет Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету може здійснювати розподіл та перерозподіл обсягів субвенцій та додаткових дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам між місцевими бюджетами у межах загального обсягу відповідних субвенцій та додаткових дотацій. Місцева державна

адміністрація може приймати рішення щодо розподілу та перерозподілу обсягів трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам у період між сесіями відповідної місцевої ради за умови делегування нею таких повноважень місцевій державній адміністрації з наступним внесенням змін до рішення про місцевий бюджет.

Навчально-методичне видання

Наталія Василівна Проць

МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Навчальне видання